

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı

**TÜRKİYE'DEKİ SANAYİLEŞMENİN MESLEKİ EĞİTİME
ETKİSİ (1960-1990)**

Uğur KIRAN

Danışman

Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ağustos, 2019

TELİF HAKKI

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu Ek Madde 40 hükümleri çerçevesinde (Ek:22/2/2018-7100/10 md.) “*Lisansüstü tezler yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından gizlilik kararı alınmadıkça, bilime katkı sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından elektronik ortamda erişime açılır.*”

Araştırmacılar tezlerin tamamı veya bir bölümünü yazarın izni olmadan ticari veya mali kazanç amaçlı kullanamaz, yayınlamayaz, dağıtamaz ve kopyalayamaz. Ulusal Tez Merkezi Web Sayfasını kullanan araştırmacılar, tezlerden bilimsel etik ve atıf kuralları çerçevesinde yararlanırlar.

YAZARIN

Adı : Uğur

Soyadı : Kıran

Bölümü : Eğitim Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Türkiye’deki Sanayileşmenin Mesleki Eğitime Etkisi (1960-1990)

İngilizce Adı : The Impact of Industrialization Vocational Education In Turkey (1960-1990)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Uğur KIRAN

İmza:.....

KABUL VE ONAY

Uğur KIRAN tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Sanayileşmenin Mesleki Eğitime Etkisi (1960-1990)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi **Eğitim Bilimleri** Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR)

(Felsefe, Ondokuz Mayıs Üniversitesi) .....

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) .....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) .....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) .....

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı) .....

Bu tezin **Eğitim Bilimleri** Anabilim Dalı, **Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı**’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Tarihi: __/__/__

Prof. Dr. Ali ERASLAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

(İmza ve Mühür)

Çalışkan anneme

TEŞEKKÜRLER

21. yüzyılda eğitimin ekonomik işlevi hem dünyada hem de ülkemizde daha da yaygınlık kazanmıştır. Bu gelişmeden dolayı iktisadi yapının güçlendirilmesinde gerekli görülen nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde mesleki eğitim kurumlarından önemli görevler talep edilecektir. Bilimin insanın görevi elde ettiği düzenli bilgiler aracılığıyla insana, topluma ve devlete hizmet etmektir. Ben de yaptığım çalışmayla insanımıza, toplumumuza ve ülkemize faydalı olabilecek düzenli bilgiler elde etmeye çalıştım. Felsefe alanında akademik bilgilerinden yararlandığım, hem öğrenci işlerinde hem tez sürecinde sabırla yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR'e, lisansüstü eğitim döneminde eğitim felsefesi alanında akademik bilgilerinden yararlandığım, öğrenci işleri ile ilgili olsun/olmasın desteğini esirgemeyen/esirgemeyecek Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Zekeriyya ULUDAĞ'a, öğrenci işlerinde ve tez sürecinde yardımlarını esirgemeyen Araştırma Görevlisi Olcay BAYRAKTAR'a, tezin özet bölümünün tercümesiyle ilgilenen İngilizce Öğretmeni Seçil ÇITLAK'a, teknik kısmıyla ilgilenen Şef Hakan TAFLAN'a, araştırma sürecinde kendilerine yeterince vakit ayıramadığım halde beni anlayışla karşılayan arkadaşlarıma ve benimle sürekli ilgilenen anneme saygılarımla teşekkürlerimi sunarım.

TÜRKİYE’DEKİ SANAYİLEŞMENİN MESLEKİ EĞİTİME ETKİSİ (1960-1990)

Yüksek Lisans Tezi

Uğur KIRAN

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

ÖZ

18. yüzyılın sonlarında buhar makinesinin önce İngiltere’de sanayide kullanılmasıyla büyük ölçekli üretim gerçekleşmiş, sonrasında buhar makinesinin demiryollarında ve deniz yollarında kullanılmasıyla 19. yüzyılın ortalarında dünya ticaret pazarı ortaya çıkmıştır. İngiltere’de gelişen bu sanayileşme hareketi, Amerika, Fransa ve Almanya’daki ticari ve bilimsel-teknolojik gelişmelerle daha da genişlemiş, bunun sonucunda Batı Avrupa ve Amerika, 20. yüzyılın başlarından itibaren çevre ülkelere göre büyük bir iktisadi ve siyasi üstünlük elde etmiştir. Batının gelişmesi karşısında Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın ortalarından itibaren sanayileşme girişimlerine başlanmış; ancak ticari imtiyazlar, artan dış borçlar, savaşlar, idari sıkıntılar ve teknolojik alt yapının yetersizliği nedeniyle başarısız olunmuştur. Kurtuluş Savaşının kazanılmasının ardından 29 Ekim 1923’te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle kurulan Türkiye’de, iktisadi gelişmenin en önemli aracı olarak sanayi görülmüş, 1930’lu yıllardan itibaren devletçi sanayileşme politikalarına ağırlık verilerek birçok sanayi tesisleri kurulmuştur. Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan iktisadi durgunluktan sonra özellikle 1960’ların başından itibaren planlı döneme girilmiş, ithal ikameci sanayi stratejisine göre hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarıyla yurt genelinde sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma hareketine başlanılmıştır. Ancak 1970’lerin sonuna doğru yaşanan ekonomik kriz neticesinde ithal ikameci sanayi stratejisi terkedilmiş, 1980’den itibaren serbest piyasa ekonomisine ağırlık verilerek ihracata dayalı stratejiye geçilmiştir. Bu araştırmanın amacı: Türkiye’de 1960-1990

arasındaki sanayileşmenin etkisiyle mesleki eğitim kurumlarında nelerin planlandığı, nelerin yapılabildiğini açıklamak; sanayilerin taleplerinin ne ölçüde yerine getirildiği tespit etmektir. Araştırma bulgularına göre: Türkiye’de 1960’larda planlı kalkınma dönemine girilerek Birinci plandan itibaren sanayileşmeye ağırlık verilmiştir. Ancak hızlı bir sanayileşmeye sonucunda büyük oranda insan gücü ihtiyacı olmuştur. Bu nedenle Birinci planda ihtiyacın karşılanmasında örgün mesleki eğitim kurumları yetersiz görüldüğünden sanayi içinde eğitim yoluyla insan gücünün yetiştirilmesine karar verilmiştir. İkinci planda yetiştirilen insan gücünün nitelik olarak yetersiz olduğu görülmüştür. Bu nedenle insan gücünün artırılması haricinde; sanayideki gelişmelerin izlenmesine, sanayi sektörü ile ilişkilerin geliştirilmesine, teknisyen okullarının dört yıla çıkarılmasına karar verilmiştir. Üçüncü planda sanayilerin talep ettiği alanlarda insan gücü ihtiyacı karşılanamamış, ihtiyaç olmayan alanlarda ise daha fazla insan gücü yetiştirilmiştir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının giderek arttığı görülmüştür. Öğrenciler teknisyen okullarına yönlendirilememiştir. Bu nedenle sanayinin talepleri doğrultusunda ihtiyaç görülen alanlarda insan gücünün yetiştirilmesine, sanayiler ile ilişkilerin geliştirilmesine, okulu bitiren öğrencilerin iş yerlerindeki statü ve ücretlerinin düzenlenmesine, endüstriyel mesleki eğitim kurumlarının teknolojik ihtiyaçlarının giderilmesine, yaygın mesleki eğitim yoluyla kısa sürede insan gücünün yetiştirilmesine karar verilmiştir. Ancak Dördüncü planda bu kararların yerine getirilemediğinden benzer kararlar alınarak uygulanmasına karar verilmiştir. Beşinci planda endüstri meslek liseleri, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde maliyetli olarak görüldüğünden gençlerin yaygın mesleki eğitim kurumlarına yönlendirilmesine karar verilmiştir. 1968’de Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda mesleki eğitim sistemi ile ilgili hemen hemen her konuda tebliğde bulunulmuştur. Bu bağlamda sanayi sektörü başta olmak üzere tüm sektör, kuruluşlarla iş birliğinin yapılması ve mesleki eğitimin daha kurumsal hale getirilmesi için Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği Tasarısı ile çıraklık eğitiminin düzenlenerek okul-sanayi işbirliğinin sağlanması için Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu Tasarısı görüşülmüştür. Bu tasarılar 1975’te düzenlenen Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim İle Sanayi İlişkileri Sempozyumu’nda tekrar gündeme getirilmiştir. Nihayet 1976’da Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği, 1977’de 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ancak çıraklık eğitiminden verim alınamadığı için tekrar düzenlenerek 1986’da 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. Böylelikle tüm mesleki eğitim kurumlarında okul-endüstri (ikili eğitim programı) programına geçilmiştir. 1977-1978 öğretim yılından itibaren dört endüstri meslek lisesinde ulusal imkânlarla Okul-Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi Projesi’nin uygulanmasına karar verilmiştir. Proje gereği pratik eğitime ağırlık verildiğinden öğrenciler sanayilerde uygulama eğitimi görmüşlerdir. Proje okullarında hangi alanda eğitim verileceği sanayinin talep ettiği alanlara göre düzenlenmiştir. Yoğunlaştırılmış eğitim uygulayan her okulda okul sanayi kurulu ile meslek kurulları oluşturularak eğitim programının planlı ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesine, öğrencilerin çeşitli alanlara yönlendirilmesine, çeşitli öğretim programlarının uygulamasına, öğrenciler mezun olduktan sonra işe girmeleri ve iş içinde ilerlemelerinin sağlanmasına karar verilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarında artan maddi zorluklar, iş yerleri ile gerekli ilişkinin kurulamaması gibi sebeplerle 3308 sayılı Kanunla Projeye son verilmiştir. 1980’lerin sonuna doğru Türkiye’nin dışarıya açılma sürecinin etkisiyle uluslararası projeler uygulanmıştır. Bu projelerin amacı genel olarak sanayinin talep ettiği alanlara yönelik insan gücü temin etmek, endüstriyel

mesleki eğitim kurumlarını geliştirmektir. Proje gereği belirli miktarda kredi, hibe temin edilmiş ve hükümet desteği sağlanmıştır. Proje kapsamında mesleki eğitim kurumlarının teknoloji, teçhizat ihtiyaçları giderilmiş, öğretmenlere yurtiçinde ve yurtdışında yabancı dile eğitimi ile alan eğitimi verilmiş, yabancı uzmanların teknik bilgilerinden faydalanılmıştır. Araştırmada: kuramsal (teorik) yöntem ile doküman incelemesi tekniği kullanılmış; akademik eserlerden, Kalkınma Planlarından, mevzuatlardan, istatistiki verilerden, MEB kaynaklarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sanayi, sanayileşme, mesleki eğitim, işgücü

Sayfa Sayısı : 85

Danışman : Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR

İkinci Danışman :

THE IMPACT OF INDUSTRIALIZATION VOCATIONAL EDUCATION IN TURKEY (1960-1900)

MS Thesis

ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June, 2019

ABSTRACT

Towards the end of the 18. century, large-scale production was achieved with the use of the steam engine in industry in the UK, followed by the use the steam engine on railways and maritime lines, and the world trade market emerged in the mid-19. century. This industrialization movement in England was further expanded by commercial and scientific -technological developments in America, France and Germany, and as a result of this; Western Europe and America gained great economic and political superiority from the beginning of the 20. century over the neigboring countries. In the face of the development of the West, attempts to industrialize the Ottoman Empire began in the mid-19th century, but failed due to trade concession, increasing foreign debts, wars, administrative difficulties and insufficient technological infrastructure. Following the acquisition of the Liberation War, established Turkey with the proclamation of the Republic on 29th 1923 in Turkey, industry has been seen as the modt important means of economic development, beginning in the 1930s statist emphasis was given to industrialization policies and established many industrial plants. After the economic recession during the Second World War in Turkey, particularly since the early 1960s entered in the planned economy period, import substitution, prepared by the industrial strategy five-year development plan with across the country socially, culturally and economically development movement started. However; as a result of the economic crisis in the late 1970s, the import substitution industry was abandoned. Since 1980, export-oriented strategy has been adopted by focusing on free market economy. The purpose of this research is to explain what was planned in vocational training institutes in Turkey

which were under the influence of industrialisation between the years 1960 and 1990, explain the things that were and weren't accomplished and determine the how much the industries' demands are fulfilled. According to the findings Turkey entered a planned development period in 1960s industrialization gained more importance starting with the First plan. However, as a result of rapid industrialization, there was a great need for manpower. Therefore, in the First plan, since formal vocational education institutions were deemed insufficient to meet the need, it was decided to train manpower through education within the industry. In the second plan, it was seen that the manpower raised was insufficient in quality. Therefore, apart from increasing the manpower, it was decided to monitor the developments in the industry, to improve the relations with the industrial sector and to increase the technician schools to four years. In the third plan, manpower needs could not be met in the fields demanded by the industries and more manpower was raised in the areas that were not needed. The number of students per teacher increased gradually. Students could not be directed to technician schools. Therefore, in line with the demands of the industry, it was decided to train manpower in the fields needed, to develop relations with industries, to regulate the status and wages of the students who completed the school, to meet the technological needs of industrial vocational training institutions and to train manpower in a short time through non-formal vocational education. However, since these decisions could not be fulfilled in the fourth plan, similar decisions were taken and implemented. In the fifth plan, since industrial vocational high schools were seen as costly in the training of qualified manpower, it was decided to direct young people to non-formal vocational education institutions. In 1968, the First Meeting of the Supreme Advisory Board was held. Almost all subjects related to the vocational education system were communicated at the meeting. In this context, the Draft Regulation on Vocational and Technical Education Advisory Boards and the apprenticeship training and the apprenticeship, foremen and mastership laws were discussed in order to cooperate with all sectors and organizations, especially the industrial sector, and to make vocational education more institutional. These drafts were brought to the agenda again at the Industrial Vocational and Technical Education and Industrial Relations Symposium held in 1975. Finally, in 1976 the Regulation on Advisory Boards of Vocational and Technical Education and in 1977 the Law No. 2089 on Apprentices, Foremen and Mastership came into force. However, as the apprenticeship training wasn't efficient, it was reorganized and entered into force in 1986 as Apprenticeship and Vocational Training Law no. 3308. Thus, the school-industry (dual education program) program was started in all vocational education institutions. Since the 1977-1978 academic year, it has been decided to implement the School-Industry Collaborative (OSANOR) Education Project in four industrial vocational high schools using national means. As the project focused on practical training, the students received practical training in industrial areas. In the project schools, the field in which education will be given is arranged according to the fields demanded by the industry. In each school that has intensified education, it has been decided to establish school industry board and vocational boards and to carry out the

education program in a planned and appropriate way, to direct students to various fields, to implement various teaching programs, to enable students to get a job after graduation and make progress in business. However, the Project was terminated with the Law no. 3308 due to increasing financial difficulties in the following years and the failure to establish the necessary relationship with the workplaces. Towards the end of the 1980s, international projects have been carried out with the influence of Turkey's opening up to other countries process. The aim of these projects is to provide manpower to the fields demanded by the industry in general and to develop industrial vocational training institutions. In accordance with the project, a certain amount of loans and grants were provided and government support was received. Within the scope of the project, technological and equipmental needs of vocational education institutions were met, teachers were given foreign language education and field training at home and abroad, and technical knowledge of foreign experts was utilized. Theoretical (academic) method and document analysis technique were used in the research and academic works, Development Plans, legislation, statistical data and resources provided by Ministry of Education were utilized.

Key Words : Industry, industrialization, vocational education, labor force,
Number of Pages : 85
Advisor : Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR
Co-advisor :

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI.....	II
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	III
KABUL VE ONAY	IV
TEŞEKKÜRLER	VI
ÖZ.....	VII
ABSTRACT.....	X
İÇİNDEKİLER	XIII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Problemi.....	1
1.2 Araştırmanın Konusu	2
1.3 Araştırmanın Amacı	2
1.4 Araştırmanın Önemi.....	2
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6 Temel Kavramlar	3
İKİNCİ BÖLÜM	4
II. KURAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1 Sanayinin Tanımı, Doğuşu ve Yapısı.....	4
2.1.1 Sanayi ve Sanayileşme	4
2.1.2 Sanayi Devrimi	5
2.1.3 Sanayi Stratejileri.....	7
2.1.4 İmalat Sanayi.....	8
2.2 Türkiye’de Sanayileşme	9
2.2.1 1923-1933 Dönemi Sanayileşme	9
2.2.2 1933-1950 Dönemi Sanayileşme	13
2.2.3 1950-1960 Dönemi Sanayileşme	18
2.2.4 1960-1990 Dönemi Sanayileşme	19
2.3 Mesleki Eğitim.....	23
2.4 Mesleki Eğitim Programları.....	27
2.4.1 Tam Zamanlı Mesleki Eğitim Programı	27
2.4.2 Yarı Zamanlı Mesleki Eğitim Programı	29

2.5 Endüstriyel Mesleki Eğitim Kurumları	30
2.5.1 Endüstri Meslek Liseleri	30
2.5.2 Teknik Liseler	32
2.5.3 Çıraklık Eğitim Merkezleri.....	33
2.5.4 Halk Eğitimi Merkezleri.....	34
2.5.5 Endüstri Pratik Sanat Okulları	35
2.5.6 Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	36
III. YÖNTEM	36
3.1 Araştırma Modeli.....	36
3.2 Veriler ve Toplanması	36
3.3 Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	36
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	37
IV. BULGULAR VE YORUM	37
4.1 Sanayileşme Etkisinde Kalkınma Planlarında Mesleki Eğitim İle İlgili Gelişmeler	37
4.1.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	37
4.1.2 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	38
4.1.3 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	40
4.1.4 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	42
4.1.5 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	44
4.2 Sanayileşme Etkisinde Mesleki Eğitim İle İlgili Yapılan Mevzuatlar	46
4.2.1 Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği.....	46
4.2.2 2089 Sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu.....	50
4.2.3 3308 Sayılı Çıralık ve Mesleki Eğitim Kanunu	54
4.3 Sanayileşme Etkisinde Mesleki Eğitim ile ilgili Yapılan Projeler	57
4.3.1 Okul-Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi Projesi.....	57
4.3.2 Yaygın Mesleki Eğitim Projesi (LN.2776-TU).....	61
4.3.3 Endüstriyel Okullar Projesi (LN 2776-TU)	62
4.3.4 Türk-Japon Teknik İşbirliği İstanbul Tuzla Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi Projesi.....	65
4.3.5 Türk-Alman Teknik İşbirliği İkili Meslek Eğitimi Teşvik Projesi.....	67
4.3.6 Türk-Alman Teknik İşbirliği İstanbul-Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi Otomatik Kumanda Bölümü Projesi.....	68
4.3.7 Türk-Fransız Teknik İşbirliği İstanbul Kâğıthane Profilo Anadolu Teknik Lisesi Projesi.....	70

BEŞİNCİ BÖLÜM	72
V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	72
5.1 Sonuç ve Tartışma.....	72
5.2 Öneriler	78
KAYNAKÇA	79

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Problemi

1960'lı yıllarda Denison, Griliches, Jorgenson ve Schultz; 1980'lerde Romer ve Lucas tarafından yapılan araştırmalarda eğitimin iktisadi gelişmenin sağlanmasında oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun farkında olan gelişmiş ülkeler iktisadi gelişmede nitelikli insan gücünün temin edilmesi için mesleki eğitimi oldukça önemsemektedir. Bu durum ilk bakışta mesleki eğitim kurumlarının iktisadi sektörleri etkileyerek yönlendirdiğini düşündürmektedir. Hâlbuki iktisadi sektörler, maksimum faydayı sağlayabilmek için öncelikle mesleki eğitim kurumlarının talepleri doğrultusunda düzenlenmesini istemektedir. Yani eğitim kurumları iktisadi sektörleri etkilemeden önce iktisadi sektörlerden etkilenmektedir. Bu bağlamda iktisadi sektörlerinin eğitim kurumlarına etkisini anlamak için yapılan taleplerin ne ölçüde yerine getirilip getirilmediğinin açıklaması gereklidir. Zira iktisadi sektörlerin talepleri dikkate alınmasına rağmen uygulamaya geçirilmediğinde beklenen etkileşim sağlanmamış olacak, belirlenen standartların dışında yetiştirilen insan gücü iktisadi sektörler tarafından istihdam edilmeyecektir.

ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Güney Kore gibi ülkeler; iktisadi, hukuki alt yapıları güçlü, sanayi sektöründeki üretim hacimleri yüksek, belirli standartlarda, kalitede üretim yapabilme ve ihraç edebilme kapasitesine sahip, bilim ve teknoloji üretebilen, uluslararası ve küresel şirketleri olan, milli geliri oldukça yüksek ülkelerdir. Bu ülkeler iktisadi yapılarını ayakta tutabilmek ve geleceğe taşıyabilmek için diğer kurumların iktisadi yapıya göre düzenlenmesini oldukça önemsemektedir. Özellikle nitelikli insan gücü bu ülkeler için çok önemli olduğundan hem yükseköğretim kurumları hem de mesleki eğitim kurumları iktisadi sektörlerin taleplerine ve günün ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir.

Türkiye'de 1960'lardan itibaren gerekli kalkınmayı sağlamak için Kalkınma Planlarıyla yoğun sanayileşme girişimlerine başlanılmıştır. Çünkü bu dönemde

sanayileşme iktisadi gelişmenin tek koşulu olarak görülmüştür. Ancak sanayileşme girişimlerinden gerekli verimin alınabilmesi için nitelikli insan gücüne ihtiyaç olmuştur. Bu durumun farkında olan sanayi sektörü, mevcut bürokrasiden mesleki eğitimin talepleri doğrultusunda düzenlenmesini istemiştir. O halde Türkiye’de 1960-1990 arasında endüstriyel mesleki eğitim kurumlarına yönelik nelerin yapılp yapılmadığının açıklanmasıyla sanayileşmenin mesleki eğitime etkisi tespit edilmiş olunacaktır.

1.2 Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu Türkiye’de 1960-1990 arasındaki sanayileşmenin mesleki eğitime arasındaki etkisinin incelenmesidir.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de 1960-1990 arasındaki sanayileşme doğrultusunda endüstriyel mesleki eğitim kurumlarına yönelik nelerin planlandığını, nelerin yapılp yapılamadığını açıklamak; sanayinin taleplerinin mesleki eğitim kurumları tarafından ne ölçüde yerine getirildiğini tespit etmektir.

Araştırma Soruları:

-1960-1990 arasında uygulanan Kalkınma Planlarında endüstriyel mesleki eğitim kurumları ile ilgili neler planlanmış ve yapılabilmıştır?

-1960-1990 arasında sanayileşmenin etkisiyle mesleki eğitimde yapılan mevzuatlar nelerdir? Bu mevzuatlar yerinde ve zamanında yapılabilmiş midir? Bu mevzuatlarla mesleki eğitim nasıl düzenlenmiştir?

-1960-1990 arasında sanayileşmenin etkisiyle mesleki eğitim kurumları ile ilgili yapılan ulusal ve uluslararası projeler nelerdir? Bu projelerin amaçları doğrultusunda neler yapılmıştır?

1.4 Araştırmanın Önemi

Türkiye’nin iktisadi olarak gelişebilmesi için sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinin üretim hacimlerinin ve istidam kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bundan dolayı mesleki eğitime önemli görevler düşmektedir. Çünkü mesleki eğitimle niteliği artan insan gücü bulunduğu sektör içinde daha verimli olacak, verimli olduğu sürece de istihdam edilecektir. Bunun için ilk olarak tarihsel ve sosyolojik araştırmalar yapılmalıdır.

Türkiye’de 1960’lardan itibaren sanayileşmenin hız kazanmasıyla artan insan gücünün temin edilebilmesi için mesleki eğitimin düzenlenmesine çalışılmıştır. Bu dönemin araştırılmasıyla mesleki eğitimden verim alabilmek için öncelikli olarak iktisadi sektörlerinin taleplerinin yerine getirilmesinin önemi anlaşılacak ve tecrübe niteliğinde bilgiler elde edilecektir.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

-Araştırma 1960-1990 arasını kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır.

-Araştırma MEB’e bağlı endüstriyel mesleki eğitim kurumları ile sınırlandırılmıştır.

-Araştırma sanayi sektörü ile sınırlandırılmıştır.

1.6 Temel Kavramlar

Sanayi: Ham veya yarı işlenmiş maddelerin işlemden geçirilerek mamul madde haline getirmek için yapılan faaliyetler ve kullanılan araçlardır (Ünal, 2010, s. 1).

Sanayileşme: Çeşitli özellikleri olan söz konusu mekânın ekonomik coğrafyasıyla açıklanabilen, kesin ve sayısal ölçmelere dayanan bir ülke ya da bölgenin ekonomik yapısındaki çok sayıda temel değişimleri içeren bir süreçtir (Ünal, 2010, s. 1).

Mesleki eğitim: Bireye iş hayatında belirli meslekle ilgili bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazandıran ve bireyin yeteneklerini çeşitli yönleriyle geliştiren eğitimidir (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1996, s. 6).

İnsan gücü: Bilgi, beceri ve gelenekleri ile değer yaratma potansiyeli açısından ele alınan insan unsurudur (Gürol, 1997, s. 12).

İKİNCİ BÖLÜM

II. KURUMSAL ÇERÇEVE

2.1 Sanayinin Tanımı, Doğuşu ve Yapısı

2.1.1 Sanayi ve Sanayileşme

Sanayi küreselleşen dünyada gelişmek ve kalkınmak isteyen ülkeler için çok önemlidir. Dar anlamıyla sanayi, hammaddelerin veya yarı işlenmiş maddelerin işleminden geçirilerek mamul hale getirilmesi süreci, geniş anlamıyla kâr sağlayan her türlü mal ve hizmetlerin üretimini ifade etmektedir. Sanayileşme çeşitli özelliklere sahip mekânın ekonomik coğrafi özellikleri ile açıklanabilen, kesin ve sayısal ölçmelere dayanan, bir ülke veya bölgenin ekonomik yapısındaki birçok temel değişimleri içeren bir süreç olarak görülmektedir (Ünal, 2010, s. 1).

Sanayileşme kavramı üzerine günümüze kadar birçok çalışma ve tanım yapılmıştır. Bunlara baktığımızda sanayileşme, birincisinde sosyal-iktisadi süreçler biçimde ve makro boyutta tanımlanmaktadır; ikincisinde teknik icatlar ve bunun somut hali olarak makine vurgulanmaktadır; üçüncüsünde yeni sosyal sınıfların ve piyasaların genişlemesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak makine ve piyasa, Sanayi Devriminden bugüne ‘anahtar sembol’ olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz (Şahinkaya, 1999, s. 34).

Sanayileşmenin piyasa anlamını ilk geliştiren Colin Clark, iktisadi faaliyetlerden birinci kesimin tarım, ikinci kesimin sanayi, üçüncü kesimin de hizmet olduğunu söylemiş; sanayiye hammaddelerin büyük ölçüde, sürekli olarak taşınabilir ürünler haline getirilmesi ve sanayi sektörünün diğer sektörlerle oranla ölçeğinin büyütülmesi olarak tanımlamıştır (Özgüven, 1987, s. 168). Teknolojik tanımlama da ise Sweezy, sanayiye sahip olmadan doğrudan bir sanayi sektörüne girebilmek için üretim araçlarının geliştirilmesiyle mümkün hale gelebileceğini belirtmiş, sanayileşmeyi tüketim mallarını üreten sanayilerden ziyade sermaye mallarını (üretim araçları) üreten sanayilerin derinleşmesi olarak tanımlamıştır (Şahinkaya, 1999, s. 33).

2.1.2 Sanayi Devrimi

İnsanlık var olduğundan beri iki büyük devrim yaşamıştır: Birincisi M.Ö 8. yüzyılda ortaya çıkarak avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insanların çiftçi ve çoban toplumuna dönüştüğü tarım devrimi, diğeri ise 18. yüzyılda ortaya çıkarak 200 yıl içinde tarım sektörüne göre hızla gelişen ve mal, hizmet üretiminin yaygınlık kazandığı sanayi devrimidir (Torun, 2003, s. 181-182).

Sanayi Devrimiyle insan üretkenliğinin sınırlarını açan, işçiyi ve hayat tarzını, geçmişle modern dünyayı ve gelişmiş devletlerle az gelişmiş devletleri birbirinden ayıran bir sürece girilmiştir. Cipolla Sanayi Devrimi'ni, mağara insanından eski Mısır piramitlerini yapan insana geçiş nasıl bir sıçrama ise, geçmişin çift süren insanından nükleer bir merkezde çalışan uzmana geçişin bir simgesi; Hobsbawn ise en azından tarımın ve kentlerin icadın beri, dünya tarihinin en önemli olayı olarak görmüştür (Şahinkaya, 1999, s. 31-32).

Birinci Sanayi Devrimi buhar makinesinin 18. yüzyılın sonuna doğru İngiltere'de sanayiye uygulanması ve kol gücünün kullanılmasıyla gerçekleşmiştir. Daha sonra buhar makinesinin demiryollarında ve deniz yollarında kullanılmasıyla 19. yüzyılın ortalarında dünya pazarı oluşmuştur. Birinci Sanayi Devrimi'nin bu aşamasında; Richard Arkwright'ın dokuma tezgâhı, James Watt'ın buhar makinesi, Henry Carr'ın demir işleme makineleri ve küçük ölçekli yeniliklerin yapılması, yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesiyle sanayide önemli dönüşümler yaşanmıştır. Ancak yaşanan bu teknolojik ilerlemelere rağmen Avrupa sanayilerinde hammadde sıkıntısı çekilmiştir. Bu nedenle İngiltere'de buhar gücüyle çalışan pamuklu dokuma sanayilerinin hammadde ihtiyacını karşılayabilmek için Hindistan'dan son derece ucuz pamuk ve iplik ithal edilmiştir (Ünal, 2010, s. 6-7).

Birinci Sanayi Devrimi İngiltere'de, İkinci Sanayi Devrimi ABD'nin öncülüğünde başlamış ve ilerlemiştir. Özellikle ABD, Almanya ve Fransa ön plana çıkan devletlerdir. Bu Sanayi Devrimi'nin içten patlamalı motorların icat edilmesi ve sanayiye uygulanmasıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca ulaştırma ve haberleşmede yapılan yenilikler ile ABD ve Avrupa'da kitlesel eğitimin yayılması, daha iyi yetişmiş bir işgücünün sağlanması da bu dönemde başlamıştır (Ünal, 2010, s. 8). Yaşanan bu gelişmeler neticesinde çelik, petrol, kimya endüstrisi ABD'de hızla gelişmiş, Ford'un 1913'te başlattığı 'üretim bandı' tekniği diğer sektörlerde

kullanılmaya başlanınca verim oldukça artmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sırada Rusya, Kanada, İtalya ve Japonya Birinci Sanayi Devrimi'ne yeni girmiştir (Akbulut, 2010, s. 4).

Elektriğin kullanılmasıyla Üçüncü Sanayi Devrimi'ne girilmiştir. Seri üretimin elektrik aracılığıyla yapıldığı bu dönemde hem mekanik hem de elektronik alanlar yaygınlaştırılmış ve geliştirilmiştir. Dijital teknoloji ile birlikte programlama bilen cihazların ve bilişim teknolojilerinin üretime geçirilmiş, bilgisayar teknolojileri gittikçe önemli hale gelmiştir. 20. yüzyılın ortalarında fiber optik, çip teknolojisinin, atom enerjisinin gelişmesi, mikro elektronik teknoloji üretiminin de yaygınlık kazanması ile birlikte bilgi toplumuna yönelik iktisadi terimler de ortaya çıkmıştır. Japonya ve ABD bu dönemde hızla gelişen devletler olmuş, sektör yapılanmasına gitmiş ve teknoloji alanında önder duruma gelmiştir (Akçacı ve Bulut, 2017, s. 52).

2011'de düzenlenen Hannover Fuarı'nda ilk kez Endüstri 4.0 (Sanayi 4.0) kavramı kullanılarak sanayide yeniden büyük dönüşüm sürecine girilmiştir (Yalçın, s. 2018, 226). Endüstri 4.0 ile birlikte: büyük veri ve analiz, akıllı robotlar, simülasyon, yatay-dikey yazılım entegrasyonu, nesnelerin interneti (donanma entegre sensörler ağı), siber güvenlik, bulut, eklemeli üretim (örneğin 3D baskı) zenginleştirilmiş gerçeklik olmak üzere dokuz alanda teknolojik bir ilerleme olacağı öngörülmektedir. (Numan ve Nikelay, 2016, s. 25). Bunların gerçekleştirilmesiyle: endüstri yazılım programcılığı, bilişim sistemleri ve nesnelerin interneti çözüm üreticisi, endüstriyel veri analiz uzmanlığı, robot koordinatörlüğü, programcılığı, tamirciliği, üretim teknolojileri uzmanlığı, akıllı şehirler planlayıcıları, ürün tasarımcısı ve üreticisi başta olmak üzere birçok alanda yeni mesleklerin ortaya çıkması, hem sosyal hem de eğitim alanında büyük dönüşümlerin yaşanması beklenmektedir (Sener ve Eevli, s. 30-32).

İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi; 1850'den sonrada ivme kazanarak diğer Batı ülkelerine, Kuzey Amerika'ya, Rusya'ya, daha sonra da Japonya'ya yayılmıştır (Şenses, 1989, s. 13). Bu süreci yeterince takip edemeyen diğer ülkeler Birinci Dünya Savaşı'nın, Büyük Buhran'ın ve ardından gelişen İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği sosyal ve iktisadi sorunlar nedeniyle özellikle Latin Amerika ile Uzak Doğu ülkelerinde 1950'li ve 1960'lı yıllarda bağımsızlığın kazanılması ve siyasi düzenin sağlanmasından sonra sanayileşme girişimlerine başlanılmıştır (TMMOB, 2007, s. 5).

2.1.3 Sanayi Stratejileri

Sanayi ürünlerini gelişmiş ülkelerden ithal yoluyla sağlayan devletler 'ithal ikameci sanayi stratejisi' uygulamıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda yoğunluk kazanan bu stratejide amaç genel olarak ithalatı kısıtlamak ve ithal ürünleri imal edecek yerli bir sanayiye tesis etmektir. Bunun için gümrük korumasıyla yerel sanayilerin rekabet edebilme gücünün artırılması ve ithal ürünlerin yerine yerli sanayilerin pazar payının artırılması önemli görülmüştür. Bu stratejiyi ABD ve Almanya 19. yüzyıl boyunca, Japonya 1970'li yıllara kadar, gelişmekte olan diğer ülkelerde ise 20. yüzyıl sonuna kadar kullanmıştır (TMMOB, 2007, s. 7).

İthal ikameci stratejiden verim alınabilmesi için iç piyasanın belli bir büyüklükte olması gerekli görülmektedir. Çünkü nüfusu az, iç piyasası küçük olan ülkelerde bu stratejinin akıllıca olmayacağı; önemli oranda kaynak kaybına neden olacağı belirtilmektedir. Bu strateji iç pazara dönük, ithal girdilere dayalı ve döviz darboğazına neden olduğundan sorunlu kabul edilmiştir (Koç, Şenel, Kaya, 2018, s. 5).

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde ithalatın yapısından çok ihracatın yapısının değiştirilmesi ön planda olmaktadır. Az gelişmiş ülke ekonomilerinin ihracatı içinde sanayi ile ilgili ürün payının artması doğal kabul edilir. Ancak iç piyasa için gerekli sanayi ürünlerinin çoğu da ithalat yoluyla sağlanacaktır. Bu stratejide ülkenin sanayi yapısını dış piyasaya ihracat yapan girişimlere dönüştürmek, serbest piyasaya ve özel girişimcilere dayalı bir ekonomik sistem kurmak, dış ticareti serbestleştirerek dışa açılmak, dış ticareti ihracata teşvik edecek şekilde dönüştürmek önemli görülmektedir (Koç ve diğerleri, 2018, s. 6).

Geçmişte ekonomik kalkınmada ve büyümede bu stratejiler önemli sayılmış, ülke genelinde farklı koşul ve şartlarda uygulanmıştır. Ancak küresel şartlarda iç dengeleri yönlendirmede bu stratejilerin yetersiz kalacağı belirtilmektedir. Bundan dolayı genel ve birbirine alternatif stratejileri uygulayarak bir ülkenin tek başına küresel gelişme çizgilerini/trendini etkilemesi mümkün görülmemektedir. Bu durumda daha avantajlı konuma geçirecek ya da geçmeyi sağlayacak stratejilerin tasarlanması önem kazandığından 'Eskiye mi dönüyoruz' ya da 'biz bu yaklaşımı denemiştik' şeklindeki tedirginliklerin bırakılması önerilmektedir (S. Doğruel ve F. Doğruel, 2008, s. 40).

2.1.4 İmalat Sanayi

Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırmasına (ISIC) göre dar anlamda sanayi sektörü: madencilik, imalat, elektrik, gaz ve su olarak görülmüş, geniş anlamda ise ek olarak inşaat sektörü ilave edilmiştir (Şenses, 1989, s. 17).

İmalat sanayisi ekonominin gelişmesi için diğerlerine göre çok daha önemli görülmektedir. Çünkü ‘İmalat sektörü hızlı verimlilik büyümesi, dinamik artan ölçeğe getirir, hızlı teknolojik değişme ve birçok dinamik dışsallıklar ile ‘büyümenin motoru’ özelliklerini sergiler.’ Ülkeler geliştikçe sektördeki oransal değişim normal kabul edilir. Önceleri tarım gibi doğal kaynaklara bağlı sektörler ekonomi içinde önemli bir paya sahip iken yerini imalat sektörüne bırakır, hizmet sektörünün payı da artmaya başlayarak yapısal bir dönüşüme uğrar (S. Doğruel ve F. Doğruel, 2008, s. 37).

İmalat sanayisi, tarım ve hizmet sektörüne göre çok daha fazla emek üretkenliğine sahip olduğundan imalat sanayisindeki istihdam artışı, ortalama emek üretkenliğinin de artışı sağlamaktadır. Ayrıca imalat sanayi, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve diğer sektörlerle ulaştırılmasında kritik öneme sahip olduğundan tarım ve hizmet sektörlerinde emek üretkenliğinin artmasına doğrudan etkide bulunur. Örneğin tarımda üretimi artıran tarım makinaları, ilaç ve gübre gibi ürünler ile hizmet sektöründeki üretimi artıran haberleşme, ulaşım araçları ve bilişim teknolojileri imalat sanayisi tarafından geliştirilmekte ve üretilmektedir (Taymaz ve Suiçmez, 2005, s. 16).

İmalat sanayisi: tüketim malları (gıda, içki, tütün, dokuma, giyim eşyası) ara mallar (ağaç ve mantar, mobilya ve döşeme, kâğıt, basım ve yayın, kürk ve deri, plastik ürünler, kimyasal ürünler, petrol ve kömür ürünleri, taş ve toprağa dayalı sanayiler, metal ana sanayi) ve yatırım malları (metal eşya, makine, elektrik makineleri, çeşitli imalat ürünleri) olmak üzere üç alt sektörden oluşmaktadır (Şenses, 1989, s. 39).

Bu alt sektörlerde: yüksek teknoloji (havacılık ve uzay sanayi, büro makineleri, elektronik haberleşme, ilaç sanayi) orta-yüksek teknoloji (makine imalat sanayi, taşıt araçları, içten yanmalı motorlar, türbinler, takım tezgâhları, elektrik makineleri ve cihazları, kimya sanayi, elektrikli ev aletleri, mesleki bilim ve ölçü aletleri) orta-düşük teknoloji (metal eşya sanayi, lastik ve plastik imalatı, gemi inşaat sanayi, metalik olmayan minareler, petrol rafineleri ve çeşitli petrol ve kömür türevleri sanayi) veya düşük teknoloji (kâğıt ve basım sanayi, tekstil ve hazır giyim sanayi, deri sanayi, gıda-

tütün ve içki sanayi, orman ürünleri ve mobilya sanayi, cam ve cam ürünleri sanayi oluşturmaktadır.) kullanılarak üretim yapılmaktadır (Koç ve diğerleri, 2018, s. 4).

İmalat sanayisinde üretilecek mal ve hizmetlerin yanında hangi teknik ve teknolojinin kullanılacağı da önemli görülmektedir. Bunun için sermaye yoğun ve emek yoğun yöntemleri özellikle uygulanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde emek yoğun bir yöntem uygulanarak daha fazla iş gücü istihdamı, daha az yatırım malı ihtiyacı ve daha az döviz gideri sağlanmış olur. Bu bağlamda emek yoğun üretim teknik genellikle tekstil, giyim, deri, eşya, mobilya, işlenmiş gıda maddeleri ve beyaz eşya gibi sektörlerde uygulanmaktadır. Böylelikle gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre ihracat kapasitesi genişler ve daha fazla döviz girdisi sağlar. Sermaye yoğun teknik ise daha yüksek iş gücü verimliliği sağlaması ve daha üst düzey teknolojilerin kullanılması açısından önem arz etmektedir. Üretim yoğun sermaye (makine) kullanılarak iş gücü verimliliğinde sağlanan artış; gelir yönünden ücret düzeyinin yükselmesine, talep yönünden iç piyasanın genişlemesine yol açmaktadır (Koç ve diğerleri, 2018, s. 6).

2.2 Türkiye’de Sanayileşme

2.2.1 1923-1933 Dönemi Sanayileşme

1920’li yılların başında Anadolu’nun çoğu bölgesinde ilkel teknikler, araç ve gereçlerle üretim yapılırken sadece ülkenin kıyı kesimlerinde modern denilebilecek aletlerle üretim yapılabiliştir. Özellikle sürekli savaşlar sonucunda ülke daha fazla iktisadi sıkıntıya düşmüş ve tarımsal üretim 1913-1922 yılları arasında büyük ölçüde gerilemiştir. 1921’de Ankara Hükümeti tarafından yapılan sayıma göre işletmelerde ortalama iki çalışan bulunmaktadır. Kendi başına ya da aile emeğinin desteği ile üretim yapan küçük üreticiler haricinde ücret-emek ilişkisine göre yapılan sanayi üretimi de yok denecek kadar azdır. Dokuma, halı tezgâhları ve terzi dükkânları imalattaki küçük üreticiliğin yarısını oluşturmaktadır (Eroğlu, 2007, s. 64).

Türkiye’nin milli geliri, tasarrufu, sermaye birikim artış hızı düşük, yapısal olarak zor durumda olduğundan, dış ticareti sürekli açık verdiği için düzenleyici önlemlerin alınmasa karar verilmiştir. Bu doğrultuda sorunları çözüme kavuşturmak ve milli iktisat politikasını belirlemek için 17 Şubat 1923’de İzmit İktisat Kongresi düzenlenmiştir (Özyurt, 1981, s. 121-122). Kazım Karabekir’in başkanlık yaptığı ve Atatürk’ün açılış konuşmasıyla başlatılan kongrede; yeni rejimin karşılaşılabileceği tüm iktisadi sorunlar tartışılmış, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi grubunun blok oylarıyla kararlar alınmıştır (Boratav, 2011, s. 45). Özellikle Atatürk’ün açılış konuşmasında

vurguladığı ‘Tam bağımsızlık, güçlü ve bağımsız ekonomi, kapitülasyonların kabul edilmeyeceği, insanca yaşamayı arzu eden bir millet, yabancı sermaye yatırımları, geçmişte pek çok hatalar yapıldığı ve yanı hataların tekrar edilmemesi’ gibi konular oldukça önemsenmiştir (Kasalak, 2012, s. 71).

Kongrede: Milli sanayinin kurulmasında gerekli tedbirlerin alınmasına; özel sektörün gelişmesini sağlayacak sanayi teşvik kanunu ve gümrük kanunlarının yeniden düzenlenmesine; yerli malların ucuza taşınması için demiryolu, kara ve deniz taşımacılığın geliştirilmesine; sanayilere devlet tarafından uygun koşullarda kredi sağlanmasına; devlet ve özel sektörün yapamayacağı yatırımların yapılmasına; sanayi odalarının, esnaf derneklerinin, loncaların ve sanayi bankalarının kurulmasının sağlanmasına karar verilmiştir. Kongrede alınan bu kararlar neticesinde liberal iktisat politikasının temelleri atılmıştır (Özyurt, 1981, s. 122).

Daha sonra 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta yapılan anlaşmayla: kapitülasyonların iptal edilmesi, yabancılara verilen ayrıcalıklar, gümrük düzenlemeleri, Osmanlı borçları, savaş zararları, Musul sorunu, nüfus değişimi olmak üzere siyasi ve iktisadi birçok konuda kararlar alınmıştır. Böylelikle kapitülasyonlar kaldırılmış; ancak Osmanlı Devleti’ne ait borçların 1929’dan itibaren 2/3’ünün ödenmesine, 24 Temmuz 1928’e kadar İngiltere, İtalya, Fransa, Japonya, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile 1 Eylül 1916’daki Osmanlı gümrük uygulamaları üzerinden ticaret yapılmasına karar verilmiştir (Yeşilay, 2005, s. 118).

1916 tarifesi yaygın tarımsal tüketim mallarına yüzde 30-40 oranında vergi koyan, sanayiye koruma gibi bir amacı olmayan bir tarifeydi. Savaş enflasyonu spesifik vergileri artırmış olduğundan gümrük resimleri önce beş sonra on iki kat artırılmıştı. Konferans sürecinde bu tarifeler kabul edilmiş; ancak çoğu sanayi ürünü olan yirmi yedi ürün için artış kat sayısı on iki değil, dokuz olarak belirlenmiştir. İthal edilen ürünlere (tekelleştirilenler hariç) ve yerli ürünlere değişik oranda tüketim vergisi konulması önlenmiş, en yaygın tüketim ürünlerden alınacak iç vergiler ise sözleşmeye eklenen bir listeye saptanmıştır (Boratav, 2011, s. 44-45). Sonuç olarak yapılan anlaşma ile her ne kadar kapitülasyonlar kaldırılmış olsa da ticari sözleşme neticesinde beş yıl daha adı değişmiş bir şekilde uygulanmıştır (Kasalak, 2012, s. 74).

İzmit İktisat Kongresi’nde alınan kararlar doğrultusunda 26 Temmuz 1924’te yarı resmi İş Bankası kurulmuş; her çeşit, sınai, ticari işlerle uğraşmak ve bu alanlarda

çalışan kuruluşlara kredi vermek bu bankanın temel amacı olmuştur. (Eroğlu, 2007, s. 66) Bu bankanın genel müdürlüğüne imar vekilliğinden istifa eden Celal Bayar, yönetim kurulu başkanlığına Siirt mebusu Mahmut Bey getirilmiştir. Bu banka, dönem boyunca yerli ve yabancı sermaye ile siyasi iktidar arasındaki bütünleşmeye önemli ölçüde katkı yapmış ve birçok iktisadi politika kararlarını sermaye istekleri lehine alınmasını sağlamıştır (Boratav, 2011, s. 41).

1925'te kurulan bir diğer banka ise Sanayi ve Maadin Bankası'dır. Bu banka, kuruluş kanunuyla Osmanlı Devleti'ne ait dört sanayiye devralmış ve kendi eliyle sanayi tesis kurmasına izin vermeden uygun şartlarda özel girişimcilere devretmeyi, özel sanayi ve maden işletmelerine kredi vererek desteklemeyi amaçlamıştır (Boratav, 2011, s. 47). Bu bankanın faaliyetleri 1932'de ikiye bölünerek Sanayi ve Kredi Bankası ile Devlet Sanayi Ofisi haline getirilmiş, bir yıl kadar hizmet verdikten sonra bu iki kurum 1933'te kurulan Sümer Bank'a devredilmiştir (Ünal, 2010, s. 40).

Kongre kararları doğrultusunda yapılan bir diğer düzenleme ise 1925'te aşar verginin kaldırılmasıdır. Aşar vergisi Osmanlı Devletinden devreden toprak ürünlerinden 1/10 oranında ve aynı olarak alınan bir vergiydi. Bu vergi gelirin bütçe içindeki payı yüzde 23,9'du. Önemli bir gelir kaynağı olmasına rağmen kaldırılmıştır (Yeşilay, 2005, s. 119).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yerli sanayi olabildiğince teşviklerle geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla ilk olarak ithal ikamesiyle şeker üretimi gerçekleştirilmiştir. 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Muvakkati (Teşvik-i Sanayi Kanunu) tekrar düzenlenerek yerli sanayiye destek vermek amacıyla 1927'de tekrar yürürlüğe girmiştir (Eroğlu, 2007, s. 66).

Kanun gereği: girişimlerden bina, arazi ve kazanç vergilerinin alınmamasına; sanayi kuruluşlarının yatırımda kullanacağı her türlü yapı malzemesi ve üretimde kullanacağı hammadde ile diğer malzemelerinin gümrük vergisi alınmaksızın temin edilmesine; sanayi işletmelerine ait yapı, makine, gibi araç ve gereçlerinin yurtiçi demiryolu ve deniz yollarında yüzde 30'a varan indirimlerle taşınmasına; Bakanlar Kurulu kararıyla sanayi işletmelerine yıllık imalat değerlerinin yüzde 10'u kadar prim verilmesine: ithal malına oranla pahalı bile olsa devlet kuruluşlarına yerli malı kullanma zorunluluğu getirilmesine karar verilmiştir (Ünal, 2010, s. 40).

Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayicilere önemli avantajlar sağlamasına rağmen altyapı eksikliği, sermaye, girişimci, teknik elaman ve işgücü yetersizliği; savaşın verdiği zararların henüz giderilememesi; nüfuz azlığı, okuryazar oranının düşük olması ve kapitülasyonların kaldırılmış olmasına rağmen Lozan Barış Konferansı'nın ardından imzalanan ticaret sözleşmesiyle 1916 'gümrük tarifelerini' esas alan beş yıllık sözleşmenin yapılmış olması liberal iktisadi politikanın veya 'devlet desteğinde liberalizm' denilen iktisadi politikanın başarısız olmasına neden olmuştur (Kasalak, 2012, s. 73-74).

1929 yılı dönemin iktisat politikasının ciddi anlamda sarsıntı geçirdiği bir evredir. Lozan Antlaşması'nın gümrük tarifeleri için koyduğu sınırlar 1928'de son bulacak olması önemli bir gelişme olsa da Osmanlı'dan kalan borçların ilk taksitinin 1929'dan itibaren ödenecek olması Türkiye'yi zor duruma düşürme ihtimali vardı. Bu yılda meydana gelen Büyük Buhran bu durumu kesinleştirmiş, Türkiye'nin ilerleyen yıllarda nasıl bir politika uygulayacağı noktasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Boratav, 2011, s. 48). Ayrıca Lozan Konferansı sürecinde yapılan ticaret sözleşmesiyle gümrük vergilerinin yükseltilmesini sınırlayan yasağın 1929'da kalkacağından bunu fırsata çevirmek isteyen ithalatçılar, 1929'a kadar geniş ölçüde ithalat yaparak dış ticaret açığını daha da artmışlardır (Aktan, 1998, s. 34).

1924-1929 arasında ülke içinde ticari ihtiyaçları karşılayacak bir para sistemi mevcut olmadığından yaşanan ödemeler dengesi açıklarına ve kredi darboğazlarına vakit kaybetmeden önlem alınmasına karar verilmiştir. Bu yönde ilk önce 30 Mayıs 1929'da 1447 Sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Kanunu, 20 Şubat 1930'da 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ancak bu Kanunlar istenilen faydayı verememiştir. Bu nedenle Büyük Buhran sonrası başlayan dış borç ödemelerini para ve kredi faaliyetlerini düzenleyecek bir milli bankanın kurulması gerekli görülmüş, bu doğrultuda 11 Haziran 1930'da T.C. Merkez Bankası kurulmuştur. Böylelikle para politikasında sağlam ve istikrarlı bir anlayış; denk bütçe ve düzgün ödeme prensibi benimsenmiş; genişlemeci maliye politikası başta olmak üzere açık finansmandan, borçlanmadan uzak durularak önce gelirin elde edilmesine sonra harcanmasına karar verilmiştir (Eroğlu, 2007, s. 67).

Cumhuriyet döneminde ilk sanayi sayımı 1927'de yapılmıştır. 1913'te ve 1915'te yapılan sayımlar belirli şehirleri kapsarken bu sayım ülke genelini kapsamıştır. Ulaşılan sonuçlara göre: edilen elde edilen üretimin yüzde 65'i tarım ve sanayi

sektöründen sağlanmışır. Sanayinin yüzde 44'ü gıda, yüzde 29'u dokuma ve giyim, yüzde 23'ü de maden, metal, toprak, makine sektörlerinde toplanmışır. Ancak ithalat ürünlerinin yüzde 90'ı sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Tüketim malları yüzde 70, ara ve yatırım malları ise yüzde 30'a varan bir ağırlığa sahiptir. Bu sayıma göre 65.245 işletme tespit edilmişır. Sanayilerin ancak 155'inde çalışanların sayısı 100'ün üzerinde ve Cumhuriyetin ilk on yılında sanayi sektörünün GSMH içindeki payı da yüzde 10'lar civarındadır (Ünal, 2010, s. 42).

2.2.2 1933-1950 Dönemi Sanayileşme

1930-1931 arasında ekonomide içe dönük önlemler uygulanmamış; ancak dış ticaret ve kambiyo rejimi kontrol edilmişır. Bu olumlu koruma koşullarını sömüren yeni sanayiciler bu yıllarda ülkeye büyük zararlar vermişlerdir. Ayrıca Büyük Buhran'ın etkisiyle buğday fiyatı 1929'dan 1932'ye kadar yüzde 68 düşmüş; köylünün bankalara, tefecilere ve devlete olan borçları da önceki dönemin yüksek fiyat koşullarına göre belirlenmişır. Bu olumsuzluklar çiftçilerin huzursuz olmalarına neden olmuştur. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın halkın çoğunluğu tarafından destek görmesi Atatürk başta olmak üzere birçok yöneticiye, yeni atılımların ve model değişikliğinin gerekli olduğu düşündürmüştür (Boratav, 2011, s. 67).

Cumhuriyetçi Serbest Fırka'nın kendi iradesiyle kapatılmasından sonra partiye verilen halk desteğinin tespit edilmesi için Atatürk, bir grup uzman eşliğinde yurt içi gezisine katılmışır. Gezi süresince toplumun bazı kesiminden raporlar istenilerek Fırka'nın programı belirlenecekti. Gezide halkın yoksul bir halde olduğu görülmüştür. Bu sebeple 'hızlı bir iktisadi kalkınma' ve 'iktisadi bağımsızlık' ilkeleri kapsamında Mayıs 1931'de Cumhuriyetçi Halk Fırkası'nın kongresinde devletçilik ilkesi kabul edilmişır (Yeşilay, 2005, s. 21). Ayrıca dünyada belirmeye başlayan komünizm ve faşizm tehlikesinin ortasında bir tepki aracı olarak oluşturulan Keynesyenci iktisat sisteminin de devletçiliğe geçişte etkisi olmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 49).

Türkiye'deki devletçilik sistemini bazıları sosyalist sisteme geçiş olarak yorumlamış, bazıları kapitalizm ve sosyalizm arasında alternatif sistem, bazıları da 'bir planlama hareketi' olarak görmüştür. Bu bağlamda: Thornburg 'devlet sosyalizminin aşırı bir ifadesi'; Bernard Lewis askerler ve yöneticiler arasında 'Batıya karşı ve kapitalizme karşı hislerin yeniden canlanması'; Herslag 'sadece pragmatik bir araç değil fakat temelde köklü ve ideolojik bir unsur'; Gumpel devlet ve özel sektörün olduğu, devletin

ekonomiye fazlasıyla müdahale ettiği, iktisadi kalkınma için hem emredici hem de yol gösterici özelliklere sahip planların var olduğu az gelişmiş bir ülkedeki kalkınma politikasına eş değer olarak kabul etmiştir (Altınparmak, 2002, s. 38-39).

Devletçiliğin ideolojik içeriği üzerine çalışmalar yapan Mahmut Esat Bozkurt devletçiliği 'Devlet sosyalizmi' olarak tanımlamıştır. Dönemin Başbakanı İnönü 1930'da Sivas'ta 'ılımlı devletçilik' sloganını öne sürmüştür. Atatürk, devletçilik üzerine tartışmaların yapıldığı bir dönemde Uluslararası İzmir Fuarı'nın açılışına gönderdiği bir mesajda: devletçiliğin 19. yüzyıldan beri sosyalizm teorisyenlerin ileri sürdüğü düşüncelerden alınarak tercüme dilmiş bir sistem olmadığını; Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistem olduğunu belirtmiş; devletçiliği, fertlerin özel girişimlerini ve şahsi faaliyetlerini esas alarak fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılamadığını göz önünde tutarak memleketin iktisadiyatını devletin eline alması olarak tanımlamıştır (Özyurt, 1981, s. 125).

Dünyanın krizde olduğu bir dönemde iktisadi alanda başarılı olan tek ülke Sovyetler Birliği olmuştur. Bu başarıda Sovyetler Birliği'nde uygulanan iktisadi sistem kadar planlı sanayileşmenin de katkısı vardır. Bu gelişmeleri yakından gözlemlemek için Sovyetler Birliği'ne iki heyet tarafından ziyaretler gerçekleştirilmiştir. İlk ziyaret Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras tarafından, ikinci ziyaret 10 Nisan-10 Mayıs 1932 arasında İsmet İnönü tarafından hariciye vekili, milletvekilleri ve mühendisler eşliğinde yapılmıştır. Sovyetler Birliği'ne yapılan bu ziyaretler sonucunda planlama çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Bu amaçla Ağustos 1932'de Sovyetler Birliği'nden Prof. Orlof'un başında bulunduğu uzman heyet Türkiye'ye getirilmiştir (Yeşilay, 2005, s. 122).

Prof. Orlof'un başında bulunduğu karma bir kurul tarafından hazırlanan rapor 1933'de Hükümete sunulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın temel ilkelerini içeren bu raporda gerekli düzeltmeler Atatürk ve Hükümet tarafından yapıldıktan sonra 17 Nisan 1934'te yürürlüğe girmiştir (Ünal, 2010, s. 45).

Mayıs 1934'ten itibaren uygulanmaya başlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planıyla sanayi alanında: yer üstü hammadde kaynaklarını değerlendirilecek, sanayiler kurularak temel ihtiyaçların giderilmesi amacıyla kâğıt, dokuma ve şeker üretimine ağırlık verilecektir. Ekonomik özelliklere uygun ve kurulması gerekli temel sanayi

dallarının beş yıllık bir dönemde oluşturulabilmesi için imkânlar tespit edilecektir. Hammaddesi ülkede bulunan veya tedarik edilebilen sanayi kolları ele alınacaktır. Kurulacak sanayi sektörlerinin büyüklüğünün belirlenmesinde ülkemizin kredi ihtiyaçları dikkate alınacaktır. Özel sektör tarafından kurulması mümkün görülmeyen sanayi sektörleri için devlet teşebbüsleri kurulacaktır. Bu ana sanayilerin kurulmasıyla özel girişimlere bir takım dış kaynaklar sağlanacak ve sanayileşmeye öncelik verilecektir (Özyurt, 1981, s. 130).

Plan gereği dokuma sanayisine, maden sanayisine, selüloz sanayisine, kimya sanayisine ve seramik sanayisine öncelik verilmiştir. Çünkü 1927-32 arasında altı yıllık dönemde toplam ithalatın yüzde 43'ünü bu mallar oluşturmaktadır. Plan'ın uygulanmasıyla ithalat ihtiyacı artacağından bu sanayi kollarının ancak yüzde 25-30'luk bölümünün ithal ikamesi amaçlanmıştır. Bu yatırımlar için 43.928,000 TL tutar hesaplanmış; ancak 100 milyon TL'ye varan bir yatırım bedeli olmuştur. Bu süreçte 20 yıl taksitli ve faizsiz olması şartıyla Sovyetler Birliği'nden 8 milyon Dolar (16,5 milyon TL civarında) kredi alınmış ve 10,5 milyon TL'si Plan'ın finansmanında kullanılmasına karar verilmiştir (Özyurt, 1981, s. 132).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanmaktayken 20-24 Ocak 1936'ta İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlıkları yapılmaya başlanmış, bu yönde sanayi kongresi toplanmıştır. İkinci Sanayi Planı'nda, Birinci planın aksine; elektrifikasyon, madencilik, seramik, kömür ve yakıt, makine, gıda, kimya, deniz ulaşım araçlarını kapsayan yatırım ve ara mallarına ağırlık verilmiştir. Plan'a göre kurulacak fabrika ve tesis sayısının 100'ü geçmesi planlanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte 1938'de taslak plan üzerinde değişiklikler yapılarak dört yıl sürecek şekilde yeniden düzenlenmiş; ancak sadece savunma ile ilgili kısımlar uygulanabilmiştir (Ünal, 2011, s. 47-48).

1930'lu yıllarda devlet maliyesinin ve bütçe kaynaklarının sınırlılığına rağmen ve Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulamasıyla kısa süre içerisinde yüzde 127 oranında gelişme sağlanmıştır. Bu dönemde sermaye ve kredi imkânları yetersiz, girişimciler zayıf ve gelirler düşük olmasaydı bu Plan'dan daha fazla büyüme sağlanacağı belirtilmektedir (Özyurt, 1981, s. 133-145).

Bu dönemde bankacılık alanında önemli gelişmeler olmuştur. Bu bankalardan ilki, Devlet Sanayi Ofisi ile Sınai Kredi Bankasının feshedilerek 3 Haziran 1933'te kurulan

Sümerbank'tır. Bu bankanın görevleri: Devlet Sanayi Ofisine ait sanayileri işletmek; özel sanayi kurumlarının elindeki devlet paylarını yönetmek; devlet sermayesiyle yapılacak sanayilerin projesini, etüdünü, tesisini ve işletmesini yapmak ve yürütmek; ülkeye faydası olan özel sektörlere sermaye iştirakinde bulunmak veya çeşitli yollarla yardım temin etmek; vasıflı işgücü yetiştirmek; sanayi kuruluşlarına kredi vermek, bankacılık yapmak; milli sanayinin gelişmesine yardımcı olmak için tedbirler almaktır (Özyurt, 1981, s. 137).

Sümerbank; siyasi kadroyla özel kesimin anlaştığı bir devletçilik sistemini temsil etmiş, devlet yönetiminde sanayileşme faaliyetlerinin planlanmasını ve uygulanmasını üstlenmiştir (Yeşilay, 2005, s. 125). Özel kişilerin yanında birçok anonim şirketin sermayesine katılmış; bu şirketlere krediler vermiştir (Altınparmak, 2002, s. 43).

1935'te İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'ndaki amaçlar doğrultusunda madencilik sektöründeki gelişmelere gerekli desteği sağlamak için 20 milyon sermayeli Etibank kurulmuştur. Bu bankanın görevleri: maden cevherleri, madeni hammadde ve malzeme alıp satmak veya alım satımına aracı olmak; çeşitli maden ve petrol için araştırma ve yapım ruhsatları çıkarmak; elektrik santralleri ve elektrik dağıtacak veya elektrikle ilgili araç-gereç ve malzeme yapacak işletmeler kurmak; kendi iradesi veya katılma ile maden işleri için ticari kurumlar oluşturmak; banka işleri yürütmek; Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün tespit ettiği yerlerde madenleri ve taş ocaklarını işletmektir. Bu iki banka devletçilik döneminde önemli fonksiyonlar icra etmiş; ancak iktisadi strateji gereği 1980'den sonra özelleştirilerek yeniden yapılandırılmıştır (Yeşilay, 2005, s. 125).

1930-1939 arası Türkiye'de sanayileşme doğrultusunda ilk ciddi adımların atıldığı yıllar olmuştur. Bu dönemde sabit fiyatlarla yıllık büyüme hızı ortalaması yüzde 10,3'tür. 1923-1929 arasındaki atıl kapasitenin tekrar üretime dâhil edilmesi sunucunda sağlanan benzer oranlı artışlarla karşılaştırılırsa büyümenin öneminin daha iyi anlaşılacağı belirtilmektedir (Boratav, 2011, s. 71).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş; ancak savaşın getirdiği iktisadi sıkıntıları yoğun bir şekilde yaşamıştır. Bu savaş süreci 1930'lu yılların politikaları sonucunda bir hayli daralmış olan ithalatın daha da daralmasına, yetişkin kesimin büyük çoğunluğunun askere alınmış olması da üretimin düşmesine neden olmuştur (Boratav, 2011, s. 81). Savaş sırasında gereken ithalatın yapılamaması nedeniyle makine ve ara

mal girdilerinde yaşanan sıkıntılar tarım sektöründeki üretimi düşürmüştür. Yaşanan üretim düşüklüğünün, ithalat sıkıntısının önlenmesi ve dış ticaret fazlasının sağlanması için ihracatın aşırı teşvik edilmesi gibi önlemler neticesinde ekonomide arz azalmış, talep artışı yaşanmış, bu durum stokçuluğa ve spekülasyona neden olmuştur (Ünal, 2010, s. 49).

1940'da Refik Saydam Hükümeti yaşanan olumsuzlukları önlemek için Milli Müdafaa Kanunu yayımlayarak sanayi kuruluşlarının neleri imal edebileceğini ve hangi miktarda üretim yapabileceğini belirlemiştir. Daha sonra Hükümeti idare eden Şükrü Saraçoğlu ise devletin piyasaya üzerindeki sıkı denetimini azaltmaya ve bazı ürünlerde tamamen kaldırmaya çalışmıştır. Ayrıca 1942'de Varlık Vergisi Kanunu çıkartılarak savaş döneminde stokçuluktan para kazananlardan vergi alınması yoluna gidilmiştir. Yaşanan gelişmelere rağmen halkın büyük büyük çoğunluğu savaş döneminde yoksullaşmış, bazıları stokçuluk üzerinden zengin olmuştur (Ünal, 2010, s. 50).

1946 yılı iktisadi anlamda bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü 16 yıldır sürekli devam eden kapalı, dış dengeye dayalı, korumacı ve içe dönük iktisat politikaları zamanla devre dışı bırakılmış; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı; dış açıkların sürekli hale geldiği; dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarının desteğiyle ayakta durulduğu iktisadi bir sisteme geçilmiştir (Boratav, 2011, s. 94). Bu doğrultuda Amerika ile ilişkiler geliştirilerek Birleşmiş Milletlere üye olunmuştur. 1944'te Amerika'da Bretton-Woods anlaşması kabul edilmiştir. 1947'de Dünya Bankası'na, 1948'de OECD'ye (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) üye olunmuştur (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 50).

Batıyla geliştirilen bu ilişkiler devam ederken Türkiye'ye gelen Thonburg tarafından hazırlanan raporda Türkiye'de devletçiliğin bırakılması, Karabük Demir-Çelik Tesisi'nin devreden çıkarılması tavsiye edilmiştir. Dünya Bankası tarafından hazırlanan diğer bir raporda ise Türkiye'de başlatılan Üçüncü Sanayi Planı şiddetle eleştirilmiş, sanayileşmek için en kısa yol olarak tarım sektörüne ağırlık verilmesi önerilmiştir. Bu raporlar doğrultusunda Türkiye'de 1946'da devalüasyon yapılmış, hem bu raporlardaki tavsiyeleri yerine getirmek hem de Truman Doktrini çerçevesinde hazırlanan Marshall yardımlarından yararlanmak için 1947'de İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 51).

1939 yılı başlarında Türkiye'nin mevcut dış borcu 236 milyon Dolar'dır. Savaş sürecindeki askeri harcamaların giderilmesi için 1940'da İngiltere ve Fransa'dan 164 milyon Dolar, Almanya'dan 100 milyon Mark kredi alınmıştır. Bunun sonucunda dış borç 439 milyon Dolar'a yükselmiştir. Daha sonra TL'nin aşırı değerlenmesi nedeniyle 1946'da devalüasyon yapılarak dış borç 707 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Üç yıl sonra dövizin devalüe edilmesiyle dış borçta 204 milyon TL'lik bir tasarruf sağlanmıştır. Ancak yapılan tüm önlemlere rağmen dış borç 1950'den itibaren artarak devam etmiştir (Karabıçak, 2000, s. 53).

2.2.3 1950-1960 Dönemi Sanayileşme

1950 seçimleri, hem siyasi hem de iktisadi alanda da önemli bir süreci başlatmıştır. Toplam harcamaların giderek önemli olduğu iktisadi stratejilere ağırlık verilerek tek parti dönemindeki 'Denk Bütçe' ve 'Denk Ödemeler Dengesi' uygulamalarına son verilmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 51-52).

1951'de Ankara'da toplanan Sanayi Kongresi'nde sanayide özel girişimlere öncelik verilmesine, bir sanayi bakanlığının kurulmasına, özel sanayi girişimcilerinin oluşturacağı odaların kurulmasına karar verilmiştir. Ancak devlet yatırımlarına bu dönemde de devam edilmiştir. Çünkü bir kalkınma ve sanayileşme hamlesinin gerçekleşebilmesi için alt yapı yatırımları kadar özel girişimler tarafından kurulması mümkün görülmeyen bazı temel sanayi, tarımsal maddelerin ve ara mal tesislerinin devletçe meydana getirilmesi gerekli görülmüştür (Erdoğan, 1992, s. 380).

1950'li yılların başında Dünya Bankası tarafından uygun görülen iktisadi tavsiyeler ilerleyen zamanlarda nasıl bir politika izleneceği noktasında belirleyici olmuştur. Dünya Bankası, ağır sanayiye geçilmemesini; her ülkede karşılaştırmalı üstünlüklere göre üretim yapılmasını; emek yoğun üretim tekniklerinin benimsenmesini; yerli sanayinin dış rekabetten korunmaması yönünde çalışmaların yapılmasını; kamu girişimine dayalı yatırımdan ve özellikle demir-çelik, selüloz, kâğıt, gübre, petrokimya alanları yatırım için ekonomik olmadığından vazgeçilmesini tavsiye etmiştir (Ünal, 2010, s. 55).

1948'de Dünya Bankası'na 240 milyon liralık proje özetleri sunulmuş; ancak bu kredinin yüksek görülmesi üzerine gelen bir heyet Türkiye'nin iktisadi durumunu incelemiştir. Bunun sonucunda Türkiye'nin kalkınma faaliyetlerine katılması gerekli görülmüş, özel sektörün gelişmesi için yapılacak yardımı yönetecek bir kurumun

oluşturulması tavsiye edilmiştir. Ticari sermayenin sanayi kesimine akışında ortaya çıkan güçlüklerden en önemlisi olarak teknoloji ve mali kaynak görülmüştür. İstanbul Sanayi Birliği'nin bu konudaki talepleri ve Dünya Bankası'nın talepleri birleşince özel sektöre bağlı sanayilerin orta ve uzun dönemli dış finansman gereksinimini karşılamak, yetersiz olan sermaye ve girişimi desteklemek için 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur (Çoşar, 2004, s. 210-211).

Bu dönemde Cumhuriyet'in ilanından beri ilk defa yabancı sermaye teşvik edilmiştir. Bu çerçevede önce 1950-1951'de çıkarılan kanunlarla yabancı sermayenin teşvik edilmesine çalışılmış; ancak bu kanunlar yeterli görülmediği için ABD'den uzmanlar getirilerek yeni ve kapsamlı kanunlar hazırlanmıştır. Böylelikle 1954'te imalat sanayisi ve diğer iktisadi faaliyet kollarında özel girişimlerin teşvik edilmesi için 6224 Sayılı Özel Sermayeyi Teşvik Kanunu ile petrol alanında özel sektörün ve yabancı sermayenin teşviki amacıyla 6236 sayılı Kanun hazırlanmıştır (Erdoğan, 1992, s. 380).

1950-60 arasında uygulanan iktisadi strateji sonucunda özel sektör yerli kaynaklarla desteklenerek geliştirilmiştir. Birçok holding kurulmuş ve kırsal kesimin pazara açılması sonucunda hızlı bir kentleşme olmuştur. Bu dönemde bazı işletmeler özel sermayeye devredilmeye çalışılmış; ancak sermaye yetersizliğinden dolayı başarılı olunamamıştır. Savaş sonrası ABD ve Dünya Bankası'nın tavsiyeleri üzerine demir-çelik, ağır kimya, kâğıt ve petro-kimya sanayilerinin kurulmaması dikkate alınsa da tüketim mallarının yerli üretimi, özel kesimin de girişimleriyle dayanıklı tüketim mallarının üretimine devam edilmiştir (Ünal, 2010, s. 53-55). Ayrıca 1950'lilerin başında uygulanan tarım destekleme politikaları ve Kore Savaşı esnasında tarım ürünlerine olan talep artışı ülkemizde tarımsal ihracatın artışına önemli oranda katkı sağlamıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen 1950'lilerin ortalarından itibaren artan dış borç öne sürülerek ihtiyaç duyulan yeni yardımlar batılı ülkelere kabul görmemiştir. Bunların yerine enflasyonun düşürülmesi, vergi reformunun yapılması, tarım sektörü ile ilgili sübvansiyonların durdurulması ve Türk parasının devalüe edilmesi gibi önlemler tavsiye edilmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s. 52).

2.2.4 1960-1990 Dönemi Sanayileşme

Önceki dönemde oluşan üretim ve arz sıkıntıları, ithalata yaşanan zorluklar sonucunda iktisadi darboğaza girilmiş, aşırı fiyat artışları nedeniyle 1958'de paranın değeri düşürülmüştür (Erdoğan, 1992, s. 381). Olumsuzlukların giderilmesi ve iktisadi

istikrarın sağlanması için ilk olarak sermaye yatırımlarını fiyat göstergelerine, serbest piyasa koşullarına bırakmak; ikinci olarak planlı ve programlı sermaye kullanımına yönelmek gerekli görülmüştür. Çünkü sermaye kullanımının bir plana bağlanması o günlerde sivil-asker bürokrasisi tarafından uygun görülmüştür. İktisadi sorunlar nedeniyle bürokrasinin göreceli olarak geliri azaldığından maaş ve ücretlerin alım gücü azalmıştır. Ayrıca 1950'lilerden sonra güçlenen girişimcilerin özellikle büyük toprak sahiplerinin ve ticaretçilerin siyasi alandaki etkinlikleri artmış, bu durum geleneksel bürokrasinin zayıflamasına ve tedirgin olmasına neden olmuştur. Bu olumsuzluklar karşısında ekonominin planlanmasıyla bürokrasinin hem iktisadi hem de siyasi yapısının güçleneceği düşüncesiyle 27 Mayıs 1960'ta Demokrat Parti Hükümeti'nin düşürülmesinde etkili olan bürokrasi aynı şekilde planlı ekonominin de uygulanmasını talep etmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2005, s. 144-145). Ekonominin planlanması düşüncesi genel olarak uygun görülünce 1960'da Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurularak kalkınma planlarının hazırlanmasında ve yürütülmesinde görevlendirilmiştir. Planlama bir kurum olarak 1961 Anayasasında yer almıştır. Böylelikle 1962'de Planlı Kalkınma Dönemi'ne girilmiştir (Ünal, 2010, s. 58).

Birinci plandan itibaren ithal ikameci politikanın uygulanmasıyla ithal edilen malların yurt içinde üretilmesi sağlanarak önemli miktarda döviz tasarrufu elde edilmiştir. Yüksek birikim, büyüme hızı sağlanmış, özellikle imalat sanayisi küçümsenemeyecek ölçüde geliştirilmiştir. Sanayileşme gayretleriyle firma ölçeği, teknolojik düzey ve üretim ilişkileri bakımından önemli gelişmeler olmuştur (Eser, 1993, s. 64).

1960'lı yılların ortalarına kadar gıda ve dokuma gibi temel tüketim malların üretimine ilerleyen yıllarda da ara malların üretimine geçilmiştir. Petrol ürünleri, temel metaller, metal dışı mineraller, kauçuk ürünleri ve taşıt araçlarının üretimi yapılmıştır. 1960'ların sonundan itibaren ise daha zor olan, ileri teknoloji, daha çok sermaye gerektiren bir aşamaya geçilmiştir (Eser, 1993, s. 65).

1970'lerin sonuna doğru ithalatın yüzde 90'ından fazlası yerli üretime girdi niteliğinde olduğundan ihracat yönünden katkısı sınırlı olan birçok işletme, ara ve yatırım mallarına yönelerek ithalat ihtiyacını artırmıştır. Bu yıllarda yüksek seviyede korumacılığın uygulanması, sanayide verimliliğin düşük olmasının ve ihracatın artırılmamasının asıl nedeni olarak görülmüştür. Çünkü ürün nitelikleri ve üretim maliyetleri farkına bakılmadan genel bir korumaya alınan ve esas olarak iç pazara yönelik bir üretim, kârlı olduğu sürece sanayicilerin ihracata yönelmesi gerekli

görülmemiştir. Sanayilerin dünya fiyatlarında, dış pazarlarda rekabet edebilecek bir yapı oluşturmadığı durumda bile korumacı (yüksek gümrük duvarları, ithalat kotaları, düşük faizler ve gerçek değerinin altındaki döviz kurları) politikalar uygulanmıştır (Eser, 1993, s. 66).

Sermaye kapasitesi az, teknolojisi geri, verimliliği düşük ve döviz sıkıntısı olan sanayi yapısı 1970'lerin sonuna doğru ithal ikamesine dayalı birikim sürecini zor duruma düşürmüştü (Eser, 1993, s. 67). 1974 petrol krizi Türkiye'nin ödemeleri üzerinde ağır bir yük oluşturmuş; ancak şokun ilk etkileri o süreçte ülkeye giren işçi dövizleri sayesinde en az zararla atlatılmıştır. Mevcut rezervlerin tükenmesi dış borç miktarının artmasına neden olmuştur. Uluslararası mali kuruluşların yardımları kesmeleri sonucunda uluslararası özel sermaye piyasalarına yönelmek zorunda kalınmıştır. Ancak alınan kısa vadeli borçlarının ödenmesinde karşılaşılan zorluklar neticesinde 1977'nin ortalarına doğru ülke Cumhuriyet tarihinin en önemli dış borç krizine sürüklenmiştir. Bu olumsuzlukları gidermek amacıyla Nisan 1978 ve Mart 1979 tarihinde birbirine benzer iki istikrar paketini uygulanmaya başlanmış, gerekli dış destek için IMF ile stand-by anlaşması yapılmıştır. Ancak programlar siyasi sıkıntılar ve belirsizlik yüzünden başarılı bir şekilde uygulanamamış, yaşanan diğer gelişmelerin etkisiyle ülke 12 Eylül ortamına sürüklenmiştir (Karabıçak, 2000, s. 54-55).

İktisadi istikrarsızlık sürdüğünden, 1978-79'larda alınan kararlılık önlemleri yetersiz kaldığından 24 Ocak 1980'den itibaren yeni bir iktisadi politikanın uygulanmasına karar verilmiştir. Önceleri geçici bir kararlılık önlemleri ya da daha özgün tabiriyle 'istikrar tedbirleri' olarak kabul edilen bu politika düzenlemeleri giderek kalıcı bir nitelik kazanmaya başlamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2005, s. 199).

24 Ocak kararlarıyla 1980'e kadar devam eden ithal ikameci sanayileşme stratejisi bırakılarak ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçilmiştir. Bu doğrultuda: serbest piyasaya, özel girişime dayalı bir ekonomi geliştirilerek devletin piyasaya müdahalesinin azaltılmasına; enflasyonun denetlenmesine; döviz piyasasının ve fiyatının, faiz sınırlarının, ihracat ve ithalatın serbestleştirilmesine; yabancı sermaye girişimlerinin artırılmasına; ücretlere ve sendikal faaliyetlere yönelik yeni düzenlemelerin yapılmasına karar verilmiştir (Yıldırım, 2006, s. 12).

24 Ocak kararları uygulanması neticesinde: ihracat hızla artarak ihracat içindeki sanayi ürünlerinin payı giderek yükselmiştir. 1982 ihracatı 1980 verilerine göre yüzde 97

oranında artış göstermiştir. İhracat ve diğer döviz gelirlerindeki artış sonucunda dış ödemeler açığı küçülmüş, yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmış, döviz sıkıntısı çözülmüş, Daha önce yaşanan ikili fiyatlar, yokluklar ve kuyruklar sona ermiştir. Ancak ithalatı kısıtlayan engellerin kaldırılması ithalatı hızlı bir şekilde artırmıştır. 1980’de ithalat 7.9 milyar Dolar, 1982’de 8.8 milyar Dolar’dır. Daha sonra hızla artarak 1988’de 14.3 milyar Dolar’a ve 1990’da da 22.3 milyar Dolar’a yükselmiştir. 24 Ocak kararlarının uygulanmasıyla sağlanan dış ödemelerdeki rahatlama ithalatın artması, reel üretimin azalması, özelleştirmenin gerekli ölçüde yapılamaması gibi nedenlerle sona ermiş ve dış ticaret açığı yeniden büyümüştür (Karabıçak, 2000, s. 56-57). 1987’de Avrupa Birliği’ne tam üyelik başvurusu yapılmış, ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. 1980’den itibaren uygulanan neoliberal politikalarda daha çok Bretton Woods kuruluşlarının etkisi olmuştur (Şenses ve Taymaz, 2003, s. 2-3).

Tarım-sanayi ilişkisi bakımından 1979 yılı önemli sayılmaktadır. Çünkü bu yıldan itibaren sanayi sektörü ulusal gelirden ve ihracatta tarım sektörünü geçmiştir. Tarım sektörünün ulusal gelirdenki payı 1978’de yüzde 25.3, sanayinin payı yüzde 23.3’tür. 1979’da sanayinin payı yüzde 23.9’a, 1981’de yüzde 26.1’e, 1983’te 29.3’e yükselmiştir (Ünal, 2010, s. 73).

Tüm sektörler içinde imalat sanayisine yapılan yatırım: Birinci planda yüzde 30.4, İkinci planda yüzde 34,9, Üçüncü planda yüzde 36,7, Dördüncü planda yüzde 29.5, Beşinci planda yüzde 17.4 oranında (Saygılı, Yurtoğlu ve Cihan, 2005, s. 56); İmalat sanayisi iş yeri sayısındaki değişim ortalaması: 1961-1970 arasında yüzde 1.13, 1971-1980 arasında yüzde 5.61, 1981-1990 arasında yüzde 0.47 oranında; imalat sanayisi istihdam değişim ortalaması: 1961-1970 arasında yüzde 5.55, 1971-1980 arasında yüzde 4,61, 1981-1990 arasında yüzde 2,6 oranında; imalat sanayisi ücret değişim ortalaması: 1961-1970 arasında yüzde 16.18, 1971-1980 arasında yüzde 43.11, 1981-1990 arasında yüzde 57.04 oranında gerçekleşmiştir (TÜİK, 2011, s. 264).

1980’den itibaren uygulanan politikalar sonucunda ekonomideki var olan atıl kapasitenin harekete geçirilmesiyle belirli bir oranda büyüme gerçekleşmiştir. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde 1980 sonrası uygulanan ihracata dayalı strateji, ithal ikameci stratejide de olduğu gibi gerekli gelişmeyi sağlayamamıştır. Çünkü her iki stratejide de ödemeler dengesi sorunları istikrarlı bir şekilde çözülememiş, ithalata bağlılık devam etmiştir (Özbey, 2000, s. 80-85).

2.3 Mesleki Eğitim

Eğitim; insanların bilgi ve becerilerini artırma, topluma uyumlu olmalarını sağlama sürecidir. Bu bağlamda kişinin bilgi, davranış, ahlak, fikir, düşünme, problem çözme, karar verme, uygulama, icat etme yönünden geliştirilmesidir (Öztürk, 2005, s. 30). Mesleki eğitim ise belirli meslek alanında başarılı olarak çalışabilmek için gerekli davranışların kazandırılmasıdır. Genel eğitim ile mesleki eğitim, eğitim sisteminin bütünü içinde birbirini tamamlayıcı işlevleri olduğundan bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır (H. Doğan, 1989, s. 1).

Bir ülkenin iktisadi olarak gelişebilmesi için doğal kaynaklar, insan gücü, yönetim, sermaye ve girişim olmak üzere beş değişik etkene sahip olması gerekir. Özellikle doğal kaynaklar ve insan gücü çok önemlidir. Çünkü doğal kaynakların değerlendirilmesiyle üretim yapılabildiğinden doğal kaynaklar yönünden zengin bir ülke eğitim kalitesi düşük olduğunda asla gelişemeyecektir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 10).

Mesleki eğitimin geliştirilmesiyle iktisadi olarak birçok fayda sağlanacaktır. Bunlar: ulusal kaynakların korunması ve değerlendirilmesi, çıraklık ve stajyerlik sürelerinin kısaltılması, çalışanların kazançlarının artırılması, insan gücünün sağlanması, yaşamda istikrarın sağlanması, yatırımların karşılığının alınması, yatırımların karşılığının alınması, ulusal üretim gücünün yükseltilmesi, işgücünün tasarruflu kullanılması, hızla değişen ekonomik yapıdan en iyi şekilde yararlanılmasıdır (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 14).

Tarihin ilk dönemlerinden günümüze bilgi ve becerilen sonraki nesillere aktarılması anlamında bir eğitimden bahsetmek mümkün olsa da kapitalizmin doğuşu ve kitle eğitimin gelişimi arasında bir paralellik vardır. Kapitalizm öncesinde gayet yavaş ilerleyen dönüşüm süreci yeni üretim tekniği sonucunda hız kazanmış, bunun sonucunda yeni mesleklerin ve uzmanlık alanlarının doğması sağlanmıştır. Ancak el sanatına dayanan ve tipik ev üretiminde gerçekleştirilen beceri eğitimi değişim sürecine uyum sağlamaya çalışırken eski meslekler önemini kaybetmiştir. Yaşan bu gelişmelerle sanayinin ihtiyaçlarına karşılık verilebilmesi için eğitim kurumlarının toplumsal önemi artmış; ancak tam anlamıyla iktisadi bir nitelik kazanmamıştır (Buyruk, 2016, s. 119).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ve Japon ekonomilerinin canlandırılması için hazırlanan Marshall Planı'ndan kısa sürede beklenmedik başarılar elde edilmiştir. Söz konusu ülkelerde güçlü bir ileri teknoloji ve ekonomik büyüme devri başlamıştır. Marshall Planı'nın yönetim uygulamaları, ABD'nin aktardığı sermaye ve teknoloji başarının temel etmenleri olarak görülmüş, az gelişmiş ülkelerin de bu sayede gelişebileceği öngörülmüştür. Ancak aynı uygulamalara rağmen az gelişmiş ülkeler ile Marshall ülkeleri arasındaki paralelliğe rağmen istenilen gelişme sağlanamamıştır. Bu durumun incelenmesi 1960'lı yıllarda gerekli görülmüştür (Çakmak, 2008, s. 35-36).

1950'lilerde ülkenin büyüme oranının bir faktörü olarak sermayenin değeri ve işin işgücü saati cinsinden ölçülmesi ile işgücü ve sermayedeki artışlar hesaplanmıştır. Bu hesaplama neticesinde büyüme sürecinde hesaplanamayan 'katma değer' önce teknolojiye bağlı olduğu düşünülmüştür. 1960'lı yılların başında Denison, Griliches ve Jorgenson tarafından yapılan çalışmalar neticesinde sermayenin niteliğindeki gelişmeye bağlanmıştır. Nihayetinde Schultz'un araştırmalarıyla insana yapılacak yatırım biçimde önemsenerek yeniden tanımlanmıştır. Schultz eğitim harcamalarının tüketim olarak ele alınamayacağını çünkü fiziksel ürünün ortaya çıkarılmasında iş gücünün niteliğini artırdığından yatırım aracı olarak değerlendirileceğini belirtmiştir. Bu teori kapsamında Denison ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası iktisadi olarak nasıl büyüdüğünü araştırmış, elde ettiği sonuçlara göre eğitim harcamalarının istihdam edilmiş kişi başı büyümede önemli bir etkisinin olduğunu ileri sürmüştür (Ak ve Bingül, 2010, s. 155).

1980'lerde değişen ekonomi stratejisi doğrultusunda temel insani ihtiyaçlara bağlı kalkınma yaklaşımı terkedilmiş, 'bilgi ekonomisi' etrafında yeni bir düşünce oluşturulmuştur. İktisadi gelişme için daha nitelikli bir işgücüne ihtiyaç olduğundan eğitim sisteminin bu kapsamda ele alınması gerekli görülmüştür. Böylece Lucas ve Romer, yapmış olduğu çalışmalar ışığında iktisadi gelişme için sadece işgücünün verimliliğinin artırılmasının yeterli olamayacağını, işgücünün teknolojinin üretiminde ve kullanımında da ayrıca eğitilmesini ve niteliklerinin artırılmasını savunmuşlardır. Onlara göre işgücünün teknoloji alanında yetiştirilmesiyle üretim kapasitesi daha da artacaktır. Bu gelişmeler neticesinde kalkınmanın, gelişmenin ve ilerlemenin yeni miti olan 'bilgi toplumu' için ihtiyaç duyulan 'nitelikli bilgi'yi üretecek ve 'nitelikli bilgi'yle donanımlı bir iş gücünün eğitimi sermaye için farklı anlam kazanmıştır (Buyruk, 2016, s. 123).

Eğitim-ekonomi ilişkisinin gulenmesinde İkinici Dünya Savaşı sonrası Alman niversitelerinin bilim alanındaki liderliğini Amerikan niversitelere devretmesi de önemlidir. ABD’deki bu üniversitelerde temel bilimsel ve uygulamalı araştırmalara, ‘toplum’ hizmetlerine, mesleki eğitime önem verilmekte, niversite fonksiyonlarının yürütülmesi için kamu ve özel kaynaklar yoluyla artan miktarlarda harcama yapılmaktadır. Yine kitlesel eğitimin yaygınlık kazanarak her bireye eğitim hakkının verilmesi de bu dönemde olmuştur. Girişimci niversitelerin beşeri kaynak oluşumu ve araştırma gibi geleneksel akademik fonksiyonlarının yanında teknoloji transferi, yenilik, ekonomi ve topluma hizmet etmesi üçüncü fonksiyonu olarak görülmektedir. (Arap, 2010, s. 5).

Bu niversiteler eskiye göre dış dünyanın ve piyasanın taleplerine uyum sağlamak amacıyla ğretim, araştırma yapma ve topluma hizmet etme fonksiyonlarını yüklenen organizasyonlar birliğine dönüşerek ‘multiversite’, diğer anlamıyla ‘girişimci niversite’ olarak adlandırılmıştır. Eğitimin, araştırmanın içeriği değişmiş ve niversiteler piyasa glerinin etkisiyle şekillenen bir organizasyon birliği haline gelmiştir. Bilimin maddi üretim için kullanılacağı, bunun dışında bir bilimsel faaliyetin okta önemli olmadığı düşünüldüğünden bilim ile teknoloji giderek aynı şey olmaya başlamıştır (Arap, 2010, s. 6).

Tarihsel çizgide yaşanan bu gelişmeler sonucunda 1960’lı yıllara kadar eğitimin sadece temel bir hak olarak ele alındığını ve eğitimin ekonomik işlevinin göz ardı edildiğini görürüz. Bu yıllarda yapılan araştırmalar ile birlikte eğitimin ekonomik faydası da dikkate alınmaya başlanmıştır (Koşan, 2003, s. 115).

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayiler zayıf ve gelişmemiş olduğundan mesleki eğitim okullarında sınırlı bir düzeyde eğitim verilmiştir. 1927’de çıkarılan bir kanunla il idaresi sorumluluğunda olan mesleki eğitim okulları Maarif Vekletine bağlanmıştır. Bu kurumun bünyesinde kurulan Mesleki ve Teknik Genel Müdürlüğü tarafından bu okullara yönelik çalışmalar yapılarak ilerleyen yıllarda çeşitli okullar açılmıştır (Vatandaş, 2010, s. 57).

1940-1960 arasında mesleki eğitim genel politikasını ve hedeflerini belirleyen yöneticiler, iş yeri sayısının az ve kalitesiz; mesleki eğitim okullarının durumu ise daha iyi olduğundan buralardan mezun olanların açılan sergiler ve çevreye götürülecek yeniliklerle iş hayatına önderlik edeceklerini düşünmüşlerdir. Çünkü bu yıllarda açılan

sergi ve fuarlarda sergilenen metal, ağaç ve elektrik ile ilgili makine araç ve gereçler sadece okullarda yapılabilmektedir. 1940'larda mesleki eğitimin müsteşarlık düzeyine yükseltilmesi ve müsteşarlığın devlet bütçesinden aldığı mali destek yanında özel bir mali kanunla da desteklenmesi mesleki eğitimin yapısını oldukça güçlendirmiştir. Bu yenilikler sonucunda mesleki eğitim kurumları yurt geneline hızla yayılmıştır. Ancak 1940'lı ve 1950'li yıllarda ihtiyaç duyulan nitelikli personellerin yetişebilmesi için sadece okullar yeterli görüldüğünden yani orta sanat okullarından mezun olanların sanayide kalfa, sanat enstitülerinden yetişenlerin de usta veya teknisyen olarak görev yapabileceğinden çiraklık ve okul dışında yapabilecekler önemsenmemiştir. Milli Eğitim Bakanlığının merkez örgütü güçlendikçe yerel düzeydeki yetkileri kendi bünyesine alınmıştır. Bunun sonucunda okul ile sanayi arasındaki ilişki daha da zayıflamış hatta kopma noktasına gelmiştir (Doğan ve diğerleri, 1997, s. 40).

1960'lı yılların başında mesleki eğitim kurumu kapasitesi sınırlı bir gruba hizmet götürüyordu. Buna karşın işgücü piyasasına giren 12-18 yaş arasında milyonlarca genç mevcuttu. Bu genç kesim çeşitli meslek alanlarında mesleki eğitime ihtiyacı vardı. Mesleki eğitime öğretmen yetiştiren okullarda yaklaşık yirmi değişik alanlarda öğretmen yetiştirildiğinden mesleki eğitim okullarında yürütülen programları sınırlamıştı. Mesleki eğitim okulları için hazırlanan programlara sanayi sektörünün katkısı olmamış, programlar sanayi tecrübesi fazla olmayan öğretmenler tarafından hazırlandığından günün teknolojisinin gerisinde kalmıştı. Mesleki eğitim veren kurumlar arasında iletişim ve koordinasyon olmadığından mevcut kaynaklardan yeteri kadar yararlanılamamıştı. Mesleki eğitim çok pahalı olduğundan ve Milli Eğitim Bakanlığının mali sorumluluğu karşılaması mümkün görülmediğinden nitelikli işçilerin yetiştirilmesinde sanayicilerin katılması gerekli görülmüş, 1960'lardaki koşullar, o güne kadar mesleki eğitimde ulaşılan seviye ve sanayinin nitelikli personel ihtiyacı okul ile sanayiye birbirine yaklaştırmıştır (Doğan ve diğerleri, 1997, s. 40-41).

21. yüzyılda insan sermayesi ile teknoloji, fiziki yatırımların ve ekonomilerin dışa açılması sürecinde tamamlayıcı olduğundan; eğitimle donanımı artırılan insan gücü yatırımlarının verimini ve yatırımların gücünü artıracığı kabul edildiğinden nitelikli işgücünün yeni teknolojilerin geliştirilmesi, uygulanması ve uyarlanması için bir zorunluluk olarak görülmektedir (Saygılı, Cihan ve Yavan, 2006, s. 24). Bu durumu dikkate alan OECD; donanımlı, esnek, uyumlu, dinamik, küresel fikirleri olan, özgüveni yüksek, yaşam boyu öğrenme yeteneğine ve isteğine sahip, yaratıcı

bireylerin yetiştirilmesini gerekli görerek eğitimin ekonomik işlevini 1960'lı yıllara göre çok daha fazla önemsemektedir (Buyruk, 2018, s. 618).

Zamanla mesleki eğitimin önemini anlayan gelişmiş ülkeler; sanayi sektörünün üretken, titiz ve verilen işleri belli ölçülerde yapan nitelikli personel ihtiyacını dikkate alarak mesleki eğitime yatırım yapmışlardır. Öyle ki gelişmiş ülkelerde tüm eğitim içerisinde mesleki eğitimin oranı yüzde 65 seviyelerindedir. Özellikle okulların insanların temel öğrenme ihtiyaçlarını karşılamada tek başına yetersiz kaldığından okul ve sanayi destekli programlara daha fazla talep gösterilmektedir (Bımcı ve Arı, 2004, s. 384-385).

2.4 Mesleki Eğitim Programları

2.4.1 Tam Zamanlı Mesleki Eğitim Programları

Çağımızda mesleki eğitim sistemi; ülkelerin demografik, faktör, sanayi yapısı, hizmet sektörü, devletlerin yönetim şekilleri, finansman durumları, gelenekleri, tarihsel gelişimlerine göre farklı yapılarda uygulanmaktadır (Gürol, 1997, s. 30).

Mesleki eğitim programları herhangi bir yerde ücret karşılığında çalışmayan kişileri istihdama hazırlamayı amaçlayan “tam zamanlı programlar” ile bir işte çalışırken meslek öğrenmek isteyen veya mesleğinde ilerlemek, değişikliklere uyum sağlamak isteyen kişilere yönelik “yarı zamanlı programlar” şeklinde incelenebilir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 216).

Tam zamanlı programların amacı kişileri işe giriş için gerekli temel davranışları kazandırmaktır. Bu programda mesleki eğitimin yapıldığı kuruma tam gün devam etme zorunluluğu vardır. Bu program, uygulamanın yapıldığı kuruma göre “okul sistemine dayalı programlar” ve “okul-endüstri işbirliği ile uygulanan programlar” olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 216).

Okul sistemine dayalı program, çıraklık eğitiminin istenilen sonucu vermemesinden dolayı meslek elemanlarının okulda yetiştirilmesi ihtiyacından doğmuştur. Bu programı savunanlara göre mesleki eğitim, okuldaki eğitimin bir parçası olduğundan mesleki eğitim sistemi okullar tarafından kontrol edilmelidir. Bu bağlamda eğitim programlarının oluşturulması, planlanması ve yürütülmesi okulların ana görevleridir (Gürol, 1997, s. 30-31).

Bu programların bazı zorluklarının olduğu belirtilmektedir. Bunlar: öğrencilere iş hayatına uyumları için gerekli tecrübeyi alacak iş ortamı sağlayamaması, okul ile

sanayi arasında istenilen seviyede işbirliği kurulamaması, mesleki eğitim için yeterli kaynak temin edilemediğinden hizmetlerin geniş gruplara götürülememesi, mesleklerin giderek çeşitlenmesi sebebiyle okul sistemi içerisinde sınırlı mesleklere yönelik eğitimin yapılması ve bu durumun insan ihtiyaçlarına yeterince cevap verememesi, çalışmak zorunda olan genç gruplara hizmetin ulaştırılamaması, tam zamanlı eğitim programlarını uygulayan öğretmenlerin yeterli iş tecrübesine sahip olamamasıdır (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 217).

Okul-endüstri işbirliği ile uygulanan program, okul sistemine dayalı mesleki eğitim programına alternatif olması için tam zamanlı mesleki eğitim programı olarak geliştirilmiştir. Bu program değişik adlar ile başta Almanya olmak üzere birçok ülkede uygulanmaktadır (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 217).

Programda mesleki eğitim esasları; devlet, işveren, işçi kuruluşları tarafından organize edilmektedir. Mesleki eğitim hükümet ve özel işletmelerin işbirliğinde verilmektedir. En yaygın biçimde çıraklık eğitiminde uygulanan bu programda hem okula hem de işletmeye önem verilmektedir. Öğrenciye teorik eğitim verilirken işletmelerde beceri eğitimi verilmektedir. Bu program çıraklık eğitiminde uygulandığı (çıraklık eğitim merkezi ve işletme) gibi meslek liselerinde işletmelerde mesleki eğitim olarak da (meslek liseleri ve işletme) uygulanmaktadır. (Gürol, 1997, s. 32).

Mehmet Gürol'a göre, okul-endüstri işbirliği programının (ikili (dual) sistem, kubaşık eğitim, kooperatif eğitim, sandviç eğitim, işletmelerde mesleki eğitim) uygulanması sonucunda: öğrenciler, öğrenirken gelir elde eder; hem teorik hem de pratik eğitimi bütünleştirir; iş bulma fırsatları artar; mesleki becerilerini gerçek iş yerlerinde geliştirir; özgüvenleri artar; sorumluluk duygularını geliştirir; sanayideki ilerlemeleri, uygulanan yeni teknoloji yöntemlerini yerinde ve anında görmelerini sağlar; eğitim kurumları, eğitim giderlerini azaltır; yürüttükleri mesleki eğitimin daha verimli olmasını sağlar; sanayideki teknolojik gelişmeleri ve yenilikleri yakından takip eder ve gerekli önlemleri alır; eğitim programlarını sanayinin ihtiyaçlarına göre geliştirir; sanayi okulun bir laboratuvarı olur ve sanayide yetişen personel de okuldaki eğitimine katkı sağlar; sanayideki araç-gereç ve insan gücünden yararlanarak eğitim verilen meslek alanlarının sayısını artırır ve niteliğini geliştirir; iş çevresiyle güçlü ve pozitif ilişkiler oluşturur; sınıf ve işyeri arasında öğrencilerin değişimini sağlayacak düzenlemeyle sınıftaki her sandalye için iki öğrenci kaydedebilir; sektördeki sürekli girdiler ve sanayideki değişimlerle eğitim programlarının güncellenmesini sağlar;

işletmeler ve sanayiler sonradan işe alınacak insan gücünü önceden denemiş olur; personelin kısa sürede uyum göstermelerini sağlar; işçi devrini azaltır; okul ve yöneticilerle ilişkilerini geliştirir; koordinatör öğretmenin işbirliğinden yararlanır; eğitim programlarının geliştirilme sürecinde ihtiyaçlarını yansıtır; işe alma sürecinde personeli deneyerek personel seçme süreçlerini geliştirir (Gürol, 1997, s. 35-36).

Bu programın olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanlarının da olduğu belirtmektedir. Bunlar: mesleki eğitime uygun ortamı ve eğitici ustası olan işletme sayısının sınırlı olması; teknolojiyi hızlı bir şekilde ilerlemesi ve değişmesiyle sanayi sektöründe otomasyona gidilmesi sonucu çalışan sayısının azaltılması; bilgisayar donanımlı tezgâh ve araçların nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaması; teknoloji ve eğitim düzeyinin yükselmesine karşısında becerili işçi sayısının azaltılmış, yüksekokul ve üniversite mezununa talebin artmamış olması; büyük işletmeler kendi merkezlerinde işçilerini yetiştirmesiyle diğer işletmelerle iletişimi azalttığından, işçiler arasından yetiştirilen eğitici ustalar da çırakları eğittiğinden bu döngü sonucu işletme kendi içinde kapalı kalarak işletme sorununu fark edememesi; eğitici ustaların kalitesi sürekli düştüğünden eğitim merkezlerinde görevli eğitici ustaların tutucu olmasına neden olurken teknolojik ilerlemeye ayak uyduramaması; programda el becerisi ön plana çıkarken bilimsel bilgi ve sosyal kültür derslerinin önemsenmemesi; iyi bir işletme bulamayan öğrencilerinin mesleklerini yeteri kadar öğrenmeden mezun olması; meslek öğrencilerinin ucuz işgücü olarak kullanılmasıdır (Doğan, Ulusoy ve Hacıoğlu, 1997, s. 198).

2.4.2 Yarı Zamanlı Mesleki Eğitim Programları

Yarı zamanlı programlar, okul çağında olmasına rağmen iktisadi, sosyal ve diğer nedenlerle okulu terk etmiş ve bir işte ücret karşılığında çalışmakta olan genç kesime genel ve mesleki eğitim verilerek değişen iş dünyasına uyum sağlayabilmelerine ve iş içerisinde ilerleyebilmelerine imkân sağlamak için uygulanmaktadır. Bu program çerçevesinde, “genel eğitime yönelik program”, “çıraklık eğitim programları”, “akşam kursları” verilmektedir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 218).

Genel eğitim programı, gerekli davranışları edinmeden çalışma hayatına girmiş kişilerin topluma uyumlarının sağlanması, genel eğitim ihtiyacının karşılanması amacıyla genellikle çalışma saatleri dışında uygulanan yarı zamanlı bir programdır. Çıraklık eğitim programı, Sanayi Devrimiyle önemini kaybetmiş olan geleneksel çıraklık sistemi, modern iş hayatının ihtiyaçlarına göre geliştirilerek pek çok ülkede

kabiliyetli insan gücünü sağlamak amacıyla etkin bir araç durumuna getirilmiştir. Bu eğitim programı gelişmiş toplumlarda insan gücünün yetiştirilmesinde doğrudan veya okula dayalı olarak mesleki eğitim sistemi içinde uygulanır. Bu eğitim programıyla gençliğe çıraklık standartlarına uygun olacak şekilde bir meslek alanında gerekli tüm davranışları kazandırmak amaçlanmıştır. Çırak meslek becerisini iş yerlerinde, mesleki bilgisini işletmedeki eğitim birimlerinde veya herhangi bir mesleki eğitim kurumundaki ilgili kurslara devam ederek öğrenir. Akşam kursları, bir işte çalışırken mesleğinde ilerlemek veya mesleğini değiştirmek isteyen kişilere çalışma saatleri dışında verilen yarı zamanlı eğitim programıdır. Bu kurslar, ekonomik nedenlerle çalışmak zorunda olan kişilerin tam zamanlı eğitim programlarına devam edebilmesi mümkün görülmediği için uygulanmaktadır (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 219).

2.5 Endüstriyel Mesleki Eğitim Kurumları

2.5.1 Endüstri Meslek Liseleri

Mithat Paşa'nın Niş Valisi sırasında öksüz ve yetim çocukları sefaletten kurtarmak ve bunlara bir sanat öğretmek amacıyla kurduğu ıslahaneler endüstri meslek liselerinin temelini oluşturmaktadır.

Mithat Paşa, 1864'te Tuna valiliği sırasında Rusçuk ve Sofya'da da Niş ıslahanesine göre daha iyi şartlara sahip iki ıslahane daha açmıştır. Bu okulların giderlerini karşılamak için hayırsever vatandaşlardan yardımlar alınmıştır. Bu örnek faaliyetler diğer valilerin de hoşuna gidince ıslahaneler giderek yaygınlaştırılmış, 1885'te sanayi mektebi (mektebi sanayi) adını almıştır. 1913'ten sonra bu okullar daha istikrarlı hale getirilmiştir. Bazıları yönetmelik ve programlara bağlanmıştır. Ancak her vilayette ayrı programlar yürütüldüğünden okullar arasında birlik sağlanamamıştır. Sanayi mekteplerinin bazıları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapatılmıştır. 1927'de yayımlanan 1052 sayılı Kanunla 15 erkek sanat okulunun 9'u Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir (Özalp ve Irmak, s. 1961, 6-13). 1933'de çıkarılan bir kanunla Meslek ve Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı Erkek Teknik Öğretim Müdürlüğü kurulmuş, erkek sanat okulları dâhil birçok mesleki eğitim okulları bu Müdürlüğün idaresine bırakılmıştır. Erkek sanat okulları 1943-1944 öğretim yılına kadar ilkokula dayalı 5 yıllık okullar iken bu tarihten itibaren iki devreye ayrılmış ve erkek sanat enstitüsü adı verilen bu kuruma erkek orta sanat okulundan diploma alanlar kabul edilmeye

başlanmıştır. Ortaokuldan mezun olup sanat eğitimi almak isteyenler için 2 yıl süreyle eğitim görmek şartıyla enstitülerde özel bölümler açılmıştır (Özalp, 1956, s. 55).

Erkek sanat okullarının amacı: sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli personelleri, küçük sanatlarda serbest şekilde çalışacak sanatkârları yetiştirmek iken erkek sanat enstitüsünün amacı: sanayinin çeşitli alanlarına yönelik kuvvetli, pratik ve meslek bilgisi olan uzman personel ile ustabaşı yetiştirmektir (MEB, 2005, s. 68-69).

Erkek sanat enstitülerinin içinde ayrıca eğitim faaliyeti yapan erkek sanat okullarının birinci sınıflarına kabul edilen ilkökul mezunları, ilk yıl meslek tercihinde bulunamazlardı. Bu öğrenciler okulların birinci sınıflarında tesviye, demircilik ve ağaç atölyelerinde staja tabi olurlardı. Her atölyede öğrencilere verilen işler atölye öğretmenleri tarafından incelenir ve yetenekleri tespit edilirdi. İkinci sınıfa geçen öğrenciler, birinci sınıfta üç atölyedeki başarıları, sağlık durumları ve kendi istekleri de dikkate alınarak sanat şubelerine dağıtılırdı. Erkek sanat enstitüleri 1973-1974 öğretim yılından itibaren endüstri meslek lisesi adıyla eğitim faaliyetine devam etmiştir (MEB, 2005, s. 69-71).

Erkek sanat okulları da 1960-1961 öğretim yılında 84, 1965-1966 öğretim yılında 88, 1970-1971 öğretim yılında 2 okulda eğitim-öğretim hizmeti vermiş, 1971-1972 öğretim yılında son mezunlarını vererek tamamen kapatılmıştır (MEB, s. 1973, 114).

1973'den itibaren eğitim vermeye devam eden endüstri meslek liseleri, ortaokuldan sonra üç yıl eğitim veren okullardır. Bu okulların temel amacı: öğrencileri hayata ve sanayi ile ilgili mesleklere hazırlamaktır. Bunun için okullarda öğrencilere işe giriş öncesi gerekli temel mesleki yeterlilikler kazandırılmaya çalışılmıştır. 1986'ya kadar endüstri meslek liselerinde tam zamanlı mesleki eğitim programları uygulanmakta iken bu tarihte yürürlüğe giren 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunuyla 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelere işçi sayısının yüzde 5'inden az, yüzde 10'undan fazla olmaması şartıyla meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yapma mecburiyet getirilmiştir. Okulda yapılan bir yıllık temel mesleki eğitimi bitiren öğrenciler, uygun ve yeterli kapasitede işletme bulunması halinde beceri eğitimlerini 10. ve 11. sınıflarda işletmelerde devam edebilmişlerdir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 179).

1989-1990 öğretim yılında haftalık ders saatlerine göre endüstri meslek liselerinde 9. sınıfta: genel bilgi ders saatleri 16, mesleki ders saatleri 12, uygulamalı ders saatleri (atölye ve laboratuvar) 16 olmak üzere toplam 44 saat; 10. sınıfta: genel bilgi ders

saatleri 9, mesleki ders saatleri 7, uygulamalı ders saatleri (atölye) 24 olmak üzere toplam 40 saat; 11. sınıfta: genel bilgi ders saatleri 8, mesleki ders saatleri 7, mesleki ders saatleri (atölye) 24 olmak üzere toplam 39 saat eğitim verilmiştir (MEB, 1990, s. 44).

Endüstri meslek liseleri her yıl sanayideki gelişmelere koşut olarak yaygınlaştırılmış ve geliştirilmiştir. 1989-1990 öğretim yılında 38 okul daha açılarak endüstri meslek liselerinin sayısı 407'ye, bölüm sayısı 1637'ye yükseltilmiş, 43 değişik programda eğitim verilmiştir. Fiziki kapasitesi yeterli olan endüstri meslek liselerinin bünyesinde ortaokullar faaliyete geçirilerek tesislerden olabildiğince yararlanmaları sağlanmıştır (MEB, 1990, s. 43).

2.5.2 Teknik Liseler

Teknik liseler; 1969-1970 öğretim yılında teknisyen okulu adıyla makine, elektrik, inşaat, kimya ve motor alanlarına öğretim faaliyetinde bulunmuştur. Bu okullarda mühendis ile vasıflı usta arasında, belirli bir işi tekniğin gereklerine göre belirli standartlara uygun bir şekilde yapabilecek elemanların ekonomiye kazandırılması amaçlanmıştır. Ancak bu okullar ile ilgili yanlış değer hükümleri sebebiyle okul ile sanayi arasında gerekli ilişkinin kurulmasını engellenmiştir. Bu olumsuz durumun iyileştirilmesi için Üçüncü planda; sanayinin ihtiyaçlarını karşılamak, iş yerlerinde kişiden beklenen şartları kazandırmak, üretime yönelmek, eğitim süresini gereksiz uzatan genel bilgi verici programları azaltmak amacıyla bütün teknisyen okullarının ve fiziki yapısı, öğretim kadrosu uygun olan sanat enstitülerinin 1973-1974 öğretim yılından itibaren teknik liselere dönüştürülmesine karar verilmiştir. Ancak sadece teknisyen okullarının ve sanat enstitülerinin bir kısmı teknik liselere dönüştürülmüştür (Erkal, 1978, s. 127-130).

Teknik liseler; 9. sınıfı endüstri meslek liseleri ile çok programlı liselerle ortak olan, bu sınıfta gerekli başarıyı gösteren öğrencilerin devam edebildiği, öğretim süresi toplam dört yıl olan mesleki eğitim kurumudur. Bu okula devam eden öğrencilere 9, 10 ve 11'inci sınıfın derslerinden başarılı oldukları takdirde 12'inci sınıfı okumadan endüstri meslek lisesi diploması verilmiştir (MEB, 2005, s. 78).

Teknik liselerde verilen haftalık ders saatlerine göre 9.sınıfta: genel bilgi ders saatleri 16, mesleki ders saatleri 28 olmak üzere toplam 44 saat; 10. sınıfta: genel bilgi ders saatleri 23, mesleki ders saatleri (atölye ve laboratuvar 10 saat) 17 olmak üzere toplam

40 saat; 11. sınıfta: genel bilgi ders saatleri 21, mesleki ders saatleri (atölye ve laboratuvar 10 saat) 21 olmak üzere toplam 42 saat; 12. sınıfta: genel bilgi ders saatleri 16, mesleki ders saatleri (atölye ve laboratuvar 14 saat) 26 olmak üzere toplam 42 saat eğitim verilmiştir (MEB, 1990, s. 44).

1989-1990 öğretim yılında teknik lise sayısı 132'den 156'ye, bölüm sayısı ise 245'den 287'ye, öğrenci sayısı ise 18.939'dan 22.118'e yükselmiş, bu öğretim yılında 16 değişik programda eğitim verilmiştir (MEB, 1990, s. 40).

2.5.3 Çıraklık Eğitim Merkezleri

Türkler, tarih boyunca eğitime büyük önem vermiştir. Selçuklulardan önce sanat öğrenmek isteyenler ustaların yanında belirli eğitimleri görerek ustalığa kadar yükselmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde ekonomik faaliyetlerin siyasi ve kültürel yapıya uyumunu sağlamak için zanaatların düzenlenmesi gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda oluşturulan 'ahilik' teşkilatı; kökü Orta Asya'ya dayanan, Osmanlı devletinin kuruluş döneminde hem yaygınlaştırılan hem geliştirilen, Türklere has bir özelliği olan, günümüz çıraklık eğitiminin de temelini oluşturan esnaf ve sanatkâr teşkilatıydı (MEB, 1992, s. 75).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıraklık eğitimi ile ilgili bazı girişimler yapılmış olsa da ilk ciddi adımlar 1957'de düzenlenen 6. Milli Eğitim Şurası'nda çırak okullarının açılması kararı ile başlatılmıştır. 1963'ten itibaren sanayilerin ihtiyacı olan insan gücünün yetiştirilmesi için gerekli görülmüştür. Bu girişimler ve çalışmalar sonucunda 1977'de yürürlüğe giren 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunuyla çıraklık eğitiminin esasları belirlenmiştir (MEB, 1992, s. 78).

Daha sonra mevcut kanun 1986 tarihli Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunuyla tekrar düzenlenerek mesleki teorik eğitiminin çıraklık eğitim merkezlerinde verilmesine karar verilmiştir. Çıraklık eğitim merkezleri; küçük sanayi işletmelerin bulunduğu toplu alanlarda bağımsız şekilde, fiziki yapıları yetersiz veya çırak sayısının sınırlı olduğu yerlerde endüstri meslek liseleri veya halk eğitimi merkezlerinin bünyesinde kurulmuştur. Çıraklık eğitim merkezleri hedeflenen çırak sayısı ile orantılı olarak artırılmış, meslek teorisi eğitimi için gerekli eğitim ortamının oluşturulmasına imkân verecek eğitim araç ve malzemeleriyle donatılmıştır. Böylelikle teşkil edilen çıraklık eğitim merkezleriyle işletmelerde telafi edilemeyen beceri eğitimindeki noksanlıklar giderilmiştir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 177).

1979-1980 öğretim yılında çıraklık eğitimi kapsamındaki il sayısı 7, meslek sayısı 5, çıraklık eğitimi merkezi sayısı 7, öğretmen sayısı 7, eğitime alınan çırak ve kalfa sayısı 47'dir. 1989-1990 öğretim yılında çıraklık eğitimi kapsamındaki il sayısı 59'a, meslek sayısı 58'e, çıraklık eğitimi merkezi 220'e, öğretmen sayısı 1359'a, eğitime alınan çırak kalfa sayısı 170.232'ye yükselmiştir (MEB, 1992, s. 161).

2.5.4 Halk Eğitimi Merkezleri

1951'de Milli Eğitim Bakanlığı, halk eğitiminin kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi gerekli görüldüğünden halk eğitimi ile ilgili çalışma yapanlardan raporlar alınarak değerlendirilmiş ve anket çalışmaları yapılmıştır. Bu konuda Amerikalı Prof. Watson Dickerman tarafından hazırlanan raporda halk eğitimi çalışmalarının bilimsel ve sistemli şekilde ele alınması, bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir eğitim kurumunun oluşturulması önerilmiştir. Bu çalışmalar ve raporlar neticesinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde 'Halk Eğitimi Bürosu' kurulmuş, 1953'te köy ve kasabalarda Halk Eğitimi Merkezleri açılmaya başlanmıştır (MEB, 1992, s. 70).

1957'de düzenlenen 6. Milli Eğitim Şurasında halk eğitimi ile ilgili yapılan incelemeye ve tekliflere göre yeni raporlar hazırlanmış, yeni kanun tasarıları düzenlenmiştir. 1960'dan sonra başlayan kültür ve eğitim seferberliği sonucu halk eğitimi çalışmalarının memleket ölçüsünde bir yapıya bağlanması planlandığından 29 Ağustos 1960'da Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1983'te yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında 179 Sayılı KHK ile halk eğitimi ile çıraklık eğitimi birleştirilerek Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş, Bakanlığın ana hizmet birimleri arasında yer almıştır (MEB, 1992, s. 70-98).

Halk eğitimi merkezlerinde öncelikli olarak okula gidememiş veya okulun herhangi bir kademesinden ayrılmış, mesleği olmayanlara, mesleğinde ilerlemek isteyenlere, okuma-yazma bilmeyenlere, serbest zamanlarını değerlendirmek, becerilerini geliştirmek isteyenlere, evde, işyerinde, okulda, her yerde, her zaman ve her yaşta bütün kişilere eğitim faaliyeti verilmektedir (MEB, 1990, s. 201). Ayrıca yetişkin eğitimi çerçevesinde sınırlı denilebilecek sayıda kişiye de sanayi ile ilgili mesleki eğitim programları da verilmiştir. Eğitim programlarının kapsam ve süreleri yetişkinlerin ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir. Meslek kurslarıyla yetişkinlerin bir mesleğin sınırlı alanlarında işe girebilmesi için gerekli görülen asgari bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmıştır (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 178). Bu

doğrultuda 1970'den 1989'a kadar sanayi eğitimi ile ilgili kurslar düzenlenmiştir. 1970-1971 öğretim yılında kurs sayısı 160, kursiyer sayısı 1.450'dir. 1988-1989 öğretim yılında kurs sayısı 780'e, kursiyer sayısı 18.300'e yükselmiştir. 1989-1990 öğretim yılından itibaren sanayi eğitimi kursları meslek kursları ile birleştirilmiştir (MEB, 1992, s. 131).

2.5.5 Endüstri Pratik Sanat Okulları

Endüstri pratik sanat okulları, ilkokulu bitirdikten sonra eğitim sürecinden ayrılan gençlere yönelik çeşitli endüstriyel yaygın mesleki eğitim programları uygulayan yaygın eğitim kurumudur. Bu okulların programları; fertlerin ve iş hayatının ihtiyaçları dikkate alınarak değişik kapsam, süre ve düzeyde, birbirini tamamlayan kurslar şeklinde düzenlenmiştir. Bir endüstriyel mesleki eğitim programı içerisinde yer alan bir kursu başarı ile bitirenlere kurs bitirme belgesi, programın bütünü başarı ile bitirenlere ise endüstri pratik sanat okulu diploması verilmiştir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 178).

Endüstri pratik sanat okullarında eğitim 1960-1961 öğretim yılına kadar erkek sanat enstitülerinde pratik sınıflarda, 1969-1970 öğretim yılından itibaren erkek sanat enstitülerinde (endüstri meslek lisesi) bağımlı, müstakil tesislerde bağımsız olarak verilmiştir. Bağımsız şekilde eğitim veren bu okulların bazıları sanayideki gelişmelere koşut olarak geliştirilerek endüstri meslek liselerine dönüştürülmüştür (MEB, 1990, s. 49).

2.5.6 Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri

Yetişkinler teknik eğitim merkezleri, ilkokul eğitiminden sonra çeşitli sebeplerden dolayı örgün eğitim sürecinden ayrılan, istihdam için gerekli yeterliliklere sahip olmayan gençlerin kısa süreli meslek kurslarının düzenlenmesiyle istihdam için yeterli hale getirilmesini amaçlayan mesleki eğitim kurumlarıdır. Buralarda düzenlenen kursların kapsam, süre ve seviyeleri eğitim sürecine katılacak fertlerin ve işin özelliklerine göre tespit edilmiştir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 178). Bu merkezler 24 Mart 1987 tarih ve 19410 sayılı Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri Yönetmeliği esaslarına göre düzenlenmiştir. 1989-1990 öğretim yılında bu merkezlerin sayısı 7'den 12'ye yükselmiştir (MEB, 1990, s. 50).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

Bilim dünyayı anlayıp yorumlamada, doğru bilgiye erişmede bir yaklaşım tarzı, bir yöntem olarak (süreç); böyle bir yaklaşım tarzının sonucunda elde edilen düzenli bilgiler topluluğu (ürün) olarak iki özelliği vardır. Ancak bilimsel uğraşın mutlaka ve hızlı bir şekilde başarı göstermesi zorunlu görülmemektedir. Bu yönüyle bilim sonucunda elde edilen bulgular kadar dünyaya ve olgulara bilimsel bir tarzda yaklaşmakta önemli sayılmaktadır (Çilingir, 2016, s. 5).

3.1 Araştırma Modeli:

Bilimsel araştırma denilince genellikle iki tür araştırma zihnimizde şekillenir. Birincisi kuramsal (teorik) olup belgelere dayalı olarak yapılmaktadır, ikincisi ise uygulamalı (empirik) araştırma olup alanda gerçekleştirilmektedir (Gökçe, 2002, s. 66).

Bu tez çalışmasında: kuramsal (teorik) araştırma yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem neticesinde mevcut bilgiler gözden geçirilerek mantıksal çözümlenmeler, tespitler yapılacak, düzenli bilgiler elde edilecektir. Bu bağlamda araştırma tekniği olarak doküman incelemesi kullanılacaktır.

3.2 Veriler ve Toplanması:

Bu çalışmada: akademik eserler, Kalkınma Planları, istatistiki veriler, mevzuatlar ve MEB kaynakları veri olarak kullanılacaktır.

3.3 Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

1960-1990 arasında Türkiye’de uygulanan sanayileşme stratejileri neticesinde mesleki eğitimde planlanan ve yapılan çalışmalar tarihsel-sosyolojik çerçevede açıklanacak, sanayileşmenin mesleki eğitime etkisi nesnel bir biçimde yorumlanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. BULGULAR

4.1 Sanayileşme Etkisinde Kalkınma Planlarında Mesleki Eğitim İle İlgili Gelişmeler

4.1.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci planda sosyal ve kalkınma amaçlarına ulaşmak, yapılacak işleri gerçekleştirmek için gerekli nitelikte ve sayıda insan gücünün yetiştirilmesi planlanmıştır; insan gücü, istihdam ve eğitim konuları birlikte ele alınmıştır. Ortaöğretim çağındaki gençlerin büyük bölümünün mesleki eğitime yönlendirilmesine, teknik öğretim çiraklıktan teknisyenliğe kadar bütünüyle sanayi ile ilişkili, onun imkân ve ihtiyaçlarıyla uyuşan bir sistem olarak kurulmasına karar verilmiştir. Lise seviyesindeki teknik okullarında 15.000 olan öğrenci sayısının 1966'da 30.000'e, 1967'de 42.000'e, 1972'de 92.000'e, 1977'de 126.000'e yükseltilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1963, s. 441-450).

İktisadi gelişme neticesinde özellikle sanayi kesimlerinde kısa zamanda çok sayıda yetişkin işçi gibi teknik elemanlara ihtiyacın olacağı öngörülmüştür. Ancak mali imkânlar yetersiz ve zaman kısıtlı olduğundan, insan gücünün okullarda yetiştirilmesi mümkün görülmediğinden insan gücünün sanayi içinde sistemli bir şekilde geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda: 1963-1967 arasında 21.700, 1968-1972 arasında 40.000, 1973-1977 arasında 80.000 ustabaşının; 1963-1967 arasında 214.000, 1968-1972 arasında 360.000, 1973-1977 arasında 660.000 yetişkin işçinin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Mesleki Eğitim Merkezleri Projesiyle: 1967'ye kadar çeşitli iş kollarında 114 şube faaliyete geçirilerek bu merkezlerde 6 şar aylık kurslarla gittikçe artan sayıda eleman yetiştirilmesine karar verilmiş, mesleki eğitim merkezlerinde 1963-1967 arasında 7.740 elemanın yetiştirilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1963, s. 451-454).

Sanayi içinde eğitimin ihmal edilmeyerek bu düşüncenin sanayiciler tarafından benimsenmesi, geliştirilmesi yönünde gerekli tedbirlerin alınmasına; yetişkin işçi, ustabaşı ve teknisyen kademelerindeki fonksiyonların tanımlanmasına; gereken eğitim usullerinin araştırılmasının Sanayi ve Çalışma Bakanlıkları ve sendikalar tarafından koordine edilmesine; çeşitli eğitim kursları ve merkezlerini bitireceklerin niteliklerinin kendilerine verilecek bölgelerle tanımlanmasına; ücretlerin de aynı ölçülere göre tespit edilmesine; çeşitli sanayi sektörlerinde iş başında eğitim kurslarının Türkiye ölçüsüne getirilerek standart hale getirilmesine; niteliği yüksek sanayi işçiliğinin önemi çeşitli yollarla halka belirtilerek bunun sosyal değerinin yükseltilmesine; işletmelerde açılacak kurslarla eğiticilik yapacak monitörlerin bulunmadığı göz önünde tutularak monitör yetiştirecek programlara öncelik verilmesine; bu Plan döneminde yürürlükte olan ve işletmelerde iş başında eğitim kurslarının açılmasını zorunlu kılan 3457 sayılı Çalışma Kanunu'na aykırılık teşkil eden durumlar tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir (DPT, 1963, s. 461-462).

4.1.2 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

1966-1967 öğretim yılından itibaren eğitim hizmetinin okula dönük olduğu; çevre ile iş hayatı ilişkisinin sınırlı kaldığı; fonksiyonel eğitimin kız ve erkek teknik öğretimde sağlanamadığı; burs imkânlarının yeterince geliştirilemediği; öğretmen yetersizliği sebebiyle bütün kademelerde eğitimden yeterince verim alınamadığı; insan gücü ihtiyacının giderilmesi için teknik öğretime verilen destekle önemli oranda kapasite artışının sağlanmasına rağmen bu okulları bitirenlerin sanayide iş bulamadığı, özellikle buldukları işten tatmin olamadığı; mezunların teorik bilgilerine rağmen iş hayatının taleplerine uymadığı; iş hayatına hazırlayıcı imkânların öğretim sırasında yaratılamadığı; eğitimin sanayi ile ilişkilerinin kopuk olmasından ötürü sanayideki gelişmelerin yeterince izlenemediği ve işverenlerin bu elemanlara güven duymadığı; bu elemanların ücret, yetki ve sorumluluklarının tespit edilmesinde sorunların yaşandığı; sanat enstitülerinde çeşitli dallarda farklı verim oranlarının (yüzde 30-55 arasında) olduğu; öğrenci öğretmen oranlarındaki düzelmeye rağmen verimde olumlu gelişmelerin olmadığı görülmüştür (DPT, 1968, s. 158-161).

İkinci planda: sanayiye ağırlık verilerek şehirlerde daha fazla çalışma imkânı yaratılmasına; istihdamın gelişmesi yanında, istihdamın yükseltilmesi, işsizliğin azaltılması için ekonominin yüzde 7 kalkınma hızında istihdam artırıcı yönde

genişlemesi için özel tedbirlerle desteklenmesine, özellikle istihdam sorununun büyük olduğu yerlere dikkat edilmesine karar verilmiştir (DPT, 1968, s. 127-131).

Türkiye'nin geleneksel tarım ekonomisinden ayrılarak sanayileşme ve hızlı kalkınma sürecine girdiği kabul edilmiştir. Bu sürecin devamı için insan gücünün yapısında ve mesleki bileşiminde belirli bünye değişikliğinin yapılması, var olan teknoloji eski, yeni veya en çok kullanılanı olsun çeşitli faaliyet kollarına dağılan insan gücünün mesleki nitelikleri değişen ihtiyaçlara ayak uyduracak şekilde geliştirilmesi ve değiştirilmesi zorunlu görülmüştür. Sanayileşmiş ülkelerin üretim artış hızları arasındaki farklara bakıldığında genellikle işgücü içinde yüksek vasıflı insan gücü oranlarındaki değişikliğe bağlı olduğu, işgücü vasıflarının ortalama düzeydeki bir yükselmenin daha yüksek verim sağlamanın yanında teknolojik değişimlere de yol açtığı görülmüştür (DPT, 1968, s. 146).

İnsan gücünü ekonominin ihtiyaçlarına göre yetiştirip mesleki yapıyı değiştirecek eğitim imkânları sınırlı olduğundan insan gücünün bu yönde geliştirilmesi çabasında temel sorun olarak eğitime ayrılacak sınırlı kaynakların en iyi şekilde kullanılması için önceliklerin belirlenmesine karar verilmiştir (DPT, 1968, s. 146).

Teknisyen ihtiyacının artış göstermesinden dolayı lise seviyesindeki teknik okullarının öğrenim süresi dört yıla çıkarılarak öğretim programlarında yapılacak düzenlemeyle: teknisyen yetiştirecek hale getirilmesine; teknik öğretimdeki aksamaların tümü ancak sanayi ile ilişkileri göz önünde bulundurularak çözülebileceğinden teknisyen okullarında üretim faaliyetlerinin geliştirilmesine; öğrencilerin iş hayatına uyumunun öğretim sırasında sağlanmasına; öğretim ile sanayi arasında doğrudan bir ilişkinin kurulmasına; stajların, uygulamaların sanayilerde yapılmasının sağlanmasına; sanayideki gelişmelerin öğretim programlarına hızla geçirilmesine; mezunların okul sonrası çalışmaları ile ilgili programların düzenlenmesine karar verilmiştir (DPT, 1968, s. 169-170). Bu doğrultuda: lise seviyesindeki teknik okullarda, 1968-1969 öğretim yılında makine, inşaat, elektrik, maden, kimya, alanlarında toplam 19.350 öğrenci kapasitesine ulaşılması; 1.450 öğrencinin mezun edilmesi; 8.000 kişinin ilk kayıt yaptırması 1972-1973 öğretim yılında toplam 61.250 öğrenci kapasitesine ulaşılması; 5.800 öğrencinin mezun edilmesi, 21.600 öğrencinin ilk kayıt yaptırması; lise seviyesindeki teknisyen okullarına giden öğrenci sayısının 1968-1969 öğretim yılında yüzde 6,6'ya, 1972-1973 öğretim yılında yüzde 10,2'ye yükseltilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1968, s. 171-172).

4.1.3 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Planlı dönemde insan gücünde ciddi artışlar olmuş; ancak istenen seviyeye ulaşamamıştır. İnsan gücünün zamanında yetiştirilmesinde ve doğru kullanımında tıkanıklıklar devam etmiştir. Teknisyen ve yetişkin işçi düzeylerindeki arz, ihtiyacın altında kalmıştır. İnsan kaynağının yurt düzeyinde dengesiz dağılımı devam ettiğinden, nitelikli insan gücünün yerinde ve verimli kullanımında dengesizlikler yaşanmıştır. Bu durum ekonominin öncelik vermediği alanlarda gereksiz yığılmalara, ihtiyacın büyük olduğu alanlarda suni açıklara yol açmıştır (DPT, 1973, s. 81).

Okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında önemli ölçüde artış olmasına rağmen eğitim sisteminde Birinci plandan itibaren ekonomik, sosyal yapıya ve plan hedeflerine tam olarak uyan bir gelişme sağlanamamıştır. Özellikle öğrencilerin genel eğitimden mesleki eğitime yönlendirilmesinde başarılı olunamamıştır. Bu durum ekonominin talep etmediği eğitim dallarında gereksiz kapasite artışlarına yol açmıştır. Bu süreç içinde eğitim kademelerinden işgücü piyasalarına geçecek insan gücünün üretim sürecinde gerekli yeri alması hesaplanan yaygın eğitim, eğitim kurumunda yerini alamamış, yaygın eğitim ile sadece belirli alanlarda (okuma-yazma, kültür) eğitimler verilmiştir (DPT, 1973, s. 85).

1960-1961 öğretim yılında teknik öğretimdeki öğrenci sayısı lise seviyesinde (16-18 yaş) 15.500 ve tüm öğrenciler içinde yüzde 1,1'dir. 1965-1966 öğretim yılında öğrenci sayısı 25.000'e tüm öğrenciler içinde yüzde 1,4'e, 1970-1971 öğretim yılında 50.000'e ve tüm öğrenciler içinde yüzde 2,1'e yükselmiştir (DPT, 1973, s. 87-88).

Birinci ve İkinci planda teknik öğretimin bütün olarak üretime dönük ve sanayinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirmek için önerilen kamu ve özel sektör kuruluşlarının işbirliği sağlanamamıştır. Erkek sanat enstitüsü ve tekniker okulu mezunlarının çeşitli sorunları Plan döneminde ele alınmasına rağmen statü ve istihdam gibi sorunların çözülmediği görülmüştür (DPT, 1973, s. 745).

Birinci planda dönemde mezunların niteliği yeterli görülmediğinden iki yıllık sanat enstitülerinin öğretim süreleri üç yıla çıkarılmıştı. İkinci planda bununla yetinilmeyerek nitelikli teknisyen yetiştirmek amacıyla 4 yıllık teknisyen okullarının açılmasına başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde ortaokul (I. devre) seviyesinde teknik okulların genelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir (DPT, 1973, s. 745).

1967-1968 öğretim yılında lise seviyesindeki teknik okullardaki öğrenci sayısı 39.000'e yükselerek Birinci plan hedefi olan 42.000'e yaklaşmış, 1971-1972 öğretim yılında da 59.800'e ulaşılarak İkinci plan hedefinin üstüne çıkmıştır. Ancak toplam öğrenci ilk kayıt ve mezunların yıllık artış oranında düzensizlikler görülmüştür. Teknik okullardaki toplam öğrencilerin, ilk kayıtların ve mezunların yıllık artış oranları İkinci planda, Birinci plana göre daha düzenli olarak gerçekleşmiştir. Ancak İkinci planda, toplam öğrenci sayılarında düzenli artış olmasına rağmen ilk kayıtların ve mezunların artışlarında düzensizlikler devam etmiştir. 1968-1969 öğretim yılından sonra 3 yıllık sanat enstitülerinin 4 yıllık teknisyen okullarına dönüştürüleceğinin planlanması teknik okullardaki toplam öğrenci artışlarının İkinci plan hedeflerinin gerisinde kalmasına neden olmuştur (DPT, 1973, s. 745).

1968-1969 öğretim yılında her meslek dersi öğretmenine düşen öğrenci sayısı 17,5'dir. 1969-1970 öğretim yılında öğrenci 18,4'e ve 1970-1971 öğretim yılında 19,3'e yükselmiştir. Bu durum sanat enstitülerinin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Teknik okulları nitelik ve nicelik yönden geliştirme çabaları teknik öğretimin üretime dönük olmasını ve kalkınma için gerekli nitelikte personel yetiştirilmesini sağlayamamıştır. Teknik okulu bitiren öğrencilerin teorik eğitim yanında pratik tecrübeleri iş hayatının ihtiyaçlarını karşılayamaması ve sanayideki gelişmeleri takip edememesi sebebiyle iş piyasası tarafından sanat enstitüsü mezunlarına işe girişte usta ya da ustabaşı statüsü verilmemiş, iş içinde usta veya ustabaşı olanlara göre daha düşük ücret verilmiştir (DPT, 1973, s. 746-747).

Sanayi içinde eğitim istenilen seviyede geliştirilemediğinden personel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Birinci plandan itibaren sanayi içinde eğitimin geliştirilmesi, işbirliğin sağlanması amacıyla 1963'de Danışma Kurulu toplanarak Sanayi İçinde Eğitim İcra Komitesi kurulmuş; ancak etkili olamamıştır. Planlı dönemde Sanayi, Milli Eğitim ve Çalışma Bakanlıkları arasında üst ve alt seviyeli çeşitli kurumlar kurulmuş olmasına rağmen işbirliği gerçekleşmemiştir. Düzenlenen kursların sayısında ve yıllara göre katılan kursiyerlerin sayısında düzensizlikler görülmüştür (DPT, 1973, s. 774-775).

Üçüncü planda teknik öğretimin bütün olarak üretime dönük ve sanayinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde teknisyen yetiştirir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda: teknik öğretim sisteminde değişikliğe gidilmesine; bunun için teknik liseler açılarak modern teknolojinin gerektirdiği teknisyenlerin yetiştirilmesine; pratik sanat okulu

uygulanmasına devam edilmesine; sanatkâr ve teknisyen arasında bugün için belirsiz olan statü, yetki ve sorumluluk sınırı, eğitimin niteliği ve süresi bakımından kesinliğe kavuşturulmasına; teknik lise mezunlarının yetki ve sorumluluklarını gereği gibi kullanarak mühendislere yardımcı olmaları yönünde gerekli eğitimin verilmesine; teknik lisede uygulanan eğitimin sanayileşmenin her aşamasında ekonomik yapıda meydana gelecek değişikliklere cevap verecek nitelikte olmasına; tüm teknisyen okulları ile fiziki şartları ve öğretim kadrosu uygun olan sanat enstitülerinin 1973-1974 öğretim yılında teknik liselere dönüştürülmesine; öğretim süreleri dört yıl olan teknik liselerde öncelikle motor, makine, elektrik-elektronik, maden-izabe, kimya, teknik resim, yapı-sıhhi tesisat, harita-kadastro, dokuma ve matbaa dallarında öğretim yapılmasına karar verilmiştir (DPT, 1973, s. 757-759).

Bu Planda yaygın eğitime ayrıca önem verilmiştir. Çünkü uzun dönemli teknik insan gücü ihtiyaçlarındaki büyük sayısal açıklarının sadece çok küçük bir bölümünün örgün teknik eğitimle sağlanabileceği öngörülmüştür. Olgunlaşma süresinin kısa olması, insan gücü ihtiyaçlarına kısa sürede cevap vermesi, esnek olması, maliyetinin düşük olması nedeniyle yaygın eğitimin önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca okullaşma oranına göre 13-18 yaş grubunun yarısından fazlasının 1977'ye kadar örgün eğitim sisteminin dışında kalacağı hesaplanmıştır. Bu bağlamda 1976-1977 öğretim yılında 13-14 yaş grubunun yüzde 50'sinin (1.422 kişinin) ve 16-18 yaş grubunun yüzde 75,1'inin (2014 bin kişinin) okul dışında kalması söz konusu olduğundan insan gücü açıklarının kapatılması için yaygın eğitime ağırlık verilmesine karar verilmiştir (DPT, 1973, s. 775-776).

4.1.4 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Üçüncü planda eğitim; sosyal adaleti, toplumsal ve ekonomik gelişmeyi sağlamada önemli bir araç olarak görülmesine rağmen kendi dışında gelişen sınırlamalar ile sistemin kendi içyapısından kaynaklanan sınırlamalar nedeniyle yerine getirememiştir. Ülkedeki ekonomik gelişmeler ve bunun meydana getirdiği toplumsal yapı temel etken olarak eğitim sistemini şekillendirmektedir. Eğitim sisteminin içeriği istihdam koşullarıyla ve teknolojik yapıyla uyumlu olmadığından sanayileşme çabalarına karşın teknik alanlarda yeterli gelişme sağlanamamıştır. Orta düzeydeki teknik eğitime olan talebin hızla artmasına karşın pahalı bir eğitim olan teknik öğretime ayrılan kaynaklar, planlanan sürede hizmet sunacak şekilde düzenlenememiştir. Teknik okullarda verilen eğitimin içeriği modern sanayinin ölçütlerine ulaşamadığı gibi geleneksel yapıyla da

tutarlı olamamış; çıracılık yasasıyla getirilen, gerek geleneksel, gerek modern sanayi tek tip bir yapı içinde kapsamaya yönelik önlemler bu tutarsızlığı daha da artırmıştır. Bu durum ilk kademedен yükseköğretim seviyesine kadar aynı yetersizlikte devam etmiştir (DPT, 1979, s. 433-434).

Üçüncü planda tüm teknisyen okulları ile fiziki şartları ve öğretim kadrosu uygun sanat enstitülerinin 1973-1974 öğretim yılında teknik liselere dönüştürüleceğinin planlanmış olmasına rağmen uygulama teknik liseler ve endüstri meslek liseleri ayırımı biçiminde uygulanmıştır. Teknik liselerin geliştirilmesi sınırlı kalmış, geliştirme daha çok endüstri meslek liselerinde yapılabilmektedir. Öğretim süreleri dört yıl olan ve Üçüncü plan sonunda 110 bin öğrenci kapasitesine ulaşılması hedeflenen teknik liselerde 1973-1974 öğretim yılında okul sayısı 36, ilk kayıt 1.524, toplam öğrenci 4.344, mezun 1.191, öğretmen sayısı 159'dur. 1976-1977 öğretim yılında okul sayısı 55'e, ilk kayıt 2.467'ye, toplam öğrenci 5.835'e, mezun 1.500'e, öğretmen sayısı 159'a yükselmiştir. Bu sonuçlara göre ilk kayıt, toplam öğrenci ve mezun sayılarında Plan hedeflerinin çok gerisinde kalınmıştır. Öğretmen kaynağındaki yetersizlik, sanayi kesiminin talebi ve sağladığı olanakların yanında öğretmen sayısında bir azalma olmuştur. Teknik lise mezunlarından yükseköğretime devam edenlerin oranı 1975-1976 öğretim yılında yüzde 45 olarak gerçekleşmiştir (DPT, 1979, s. 441-442).

Teknik liselere göre endüstri meslek liseleri daha hızlı bir gelişme göstermiştir. 1973-1974 öğretim yılında endüstri meslek lisesi okul sayısı 141, ilk kayıt 26.759, toplam öğrenci 68.658, mezun 17.542, öğretmen sayısı 3.556'dır. 1977-1978 öğretim yılı sona ermeden okul sayısı 178'e, ilk kayıt 35.419'a, toplam öğrenci 99.388'e, öğretmen sayısı 4.579'e yükselmiştir. Bu durum sanayi sektörünün talebi ve sağladığı olanakların aynı seviyedeki okul mezunlarına oranla daha yüksek olması, teknik lise ve endüstri meslek öğretim programlarının yükseköğretime hazırlayıcı niteliği de taşınması, bazı yükseköğretim kurumlarının kontenjan ayırması sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak bu talep sonucunda öğrencilerin eğitim görebilmesi için mevcut okulların kapasiteleri zorlanarak artırılmaya çalışılmış, öğretim kadrosu ve donatımda gerekli nitelik ve nicelik gelişmesi sağlanmadan artırılan bu kapasite eğitimin niteliğini düşürmüştür. Sanayicilerin bu okullara daha iyi imkân tanınması karşısında öğretmen sayısında yeterli gelişme sağlanamamıştır. Öğrenci/öğretmen oranı 1973-1974 öğretim yılında 19,3'dür. 1977-1978 öğretim yılında 21,7'e yükselmiştir. Ayrıca 1975-1976 öğretim yılında 10 adet akşam endüstri meslek lisesi

açılmıştır. 1977-1978 öğretim yılında bu okulların sayısı 39, öğrenci kapasitesi 9.996, öğretmen sayısı 70'tir (DPT, 1979, s. 442-443).

Birinci ve İkinci planda yaygın eğitimde sistem bütünlüğü sağlanamadığından, Üçüncü planda gerekli bütünlük sağlanmaya çalışılmış; ancak çeşitli yaygın eğitim etkinliklerinde gerekli eşgüdüm sağlanamamıştır. Gerek mesleki ve teknik eğitim, gerek genel yaygın eğitim etkinliklerinin düzenlenmesinde birbirinden kopuk yeni kurumların ve örgütlerin oluşturulması, program ve içerik geliştirilme faaliyetlerine ağırlık verilerek esnek bir düzenlemenin yapılamaması yaygın eğitimin işlerliğini ve yararını sınırlamıştır (DPT, 1979, s. 453).

Bu Planda mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi temel ilke olarak belirlenmiş, Bu ilke çerçevesinde: ortaöğretim sisteminin fiziki olanaklarının ve öğretmenlerinin en verimli şekilde kullanılmasını yönünde geliştirilmesine, öğrencilerin üretim sürecine etkin bir şekilde katılmalarına, teknik liselerin üretim sürecinin orta düzey personel ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlara yönelik programları içermesine, bu amaçla kız ve erkek öğrencilerin yetiştirilmesine, özellikle mesleki ve teknik eğitimde sanayi ile ilişkilerin geliştirilmesini sağlayacak esnek program uygulamalarının başlatılmasına, örgün ve yaygın eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında sanayiden destek alınmasına, mesleki-teknik öğretimdeki öğretmen sorununu çözmek için teknik öğretmen yetiştiren kaynakların çoğaltılmasına ve güçlendirilmesine karar verilmiştir (DPT, 1979, s. 457-458).

Yaygın eğitimin örgün eğitimi tamamlayacak biçimde eşgüdüm sağlayacak program ve içerik düzenlemelerine ağırlık verilmesine, endüstriyel sanat okullarının değişen üretim yapısının istekleri doğrultusunda eğitim faaliyetlerinde bulunmasına, istihdam edilmiş nitelikli elemanlardan özellikle teknik eğitimde eğitici personel olarak yararlanılarak kamu yatırımcı ve işletmecilerle işbirliğinin sağlanmasına, mesleki-teknik yaygın eğitim etkinliklerinin geliştirilmesinde istihdam koşullarını dikkate alan ve iş analizlerine dayalı eğitim programlarının geliştirilmesine karar verilmiştir (DPT, 1979, s. 459-460)

4.1.5 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci planda eğitim kurumlarının kapasitesi sosyal ve ekonomik gelişme hedeflerine göre hesaplanan insan gücü ihtiyaçlarının karşılanmasında yeterli görülmüştür. Ancak eczacılar dışındaki sağlık personeli ile elektrik, elektronik, bilgisayar mühendisliği ile

teknisyenliği, öğretmen ve öğretmen üyesi sayılarında yetersizlik olduğu belirtilmiştir. Ayrıca mesleki ve teknik öğretimin teknisyen ve vasıflı işçi ihtiyacını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. (DPT, 1985, s. 135).

1989'da teknisyen ihtiyacının inşaat alanında 27.600, makine ve motor alanında 46.500, bilgisayar alanında 40.800, maden ve metalürji alanında 8.000, kimya alanında 14.400 olacağı hesaplanmıştır. Teknisyen yetiştiren liselerde: (meslek liselerinin bir kısmının teknisyen yetiştiren liselere dönüştürüleceği dikkate alınarak) inşaat alanında 11.600, makine ve motor alanında 16.100, bilgisayar alanında 19.100, maden ve metalürji alanında 5.400, kimya alanında 13.500, teknik liselerde inşaat alanında 4.600, makine ve motor alanında 21.600, bilgisayar alanında 8.400, kimya alanında 1.000 öğrencinin mezun edilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1985, s. 138).

Vasıflı işçi hedeflerine göre endüstri meslek liselerinde: (endüstri meslek liselerinin ağırlıkla yaygın eğitim yöneleceği, yaygın eğitim mezunlarına verilecek belgelerde eşitlik sağlanacağını dikkate alınarak) 1989'da inşaat alanında 43.000, makine ve motor alanında 130.000, elektrik ve elektronik alanlarında 50.000; yaygın eğitimde inşaat alanında 20.000, makine ve motor alanlarında 70.000, elektrik ve elektronik alanlarında 40.000 öğrencinin mezun edilmesi hedeflenmiştir (DPT, 1985, s. 138-139).

Belirlenen ilkeler ve politikalar çerçevesinde: vasıflı işçilerin yetiştirilmesi için oldukça maliyetli olan endüstri meslek liselerinin yaygınlaştırılması yerine bu liselerden uygun görülenlerin teknisyen yetiştiren üç yıllık liselere dönüştürülmesine, mesleki ve teknik elemanlarının yaygın eğitim ile yetiştirilmesinin başlanmasına, 150.000'i sanayi ile ilgili olmak üzere 650.000 kişiye bu Plan döneminde orta seviyeli meslek kazandırıcı yaygın eğitim, 20.000'i teknik dallarda olmak üzere 100.000 kişiye meslek yüksekokulları aracılıyla yaygın eğitim verilerek sertifikaların belli standartlara göre düzenlenerek verilmesine, yüksek eğitimli insan gücünde nitelik boyutu önemli olacağından arz yetersizliği olmayan alanlarda yeni yükseköğretim kurumunun açılmamasına karar verilmiştir (DPT, 1985, s. 139-140).

Örgün ile yaygın mesleki ve teknik liseler yükseköğretimin önündeki yığılmanın önlenmesi, ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesi, kişilerin çalışma hayatına kısa yoldan atılması için genel liselere göre tercih edilen öğretim türü olmasının sağlanması planlanmıştır. Bu doğrultuda: kalkınmanın gerektirdiği sayı ve özellikle nitelikli işçi,

usta ve teknisyenin yetiştirilmesine; gençlerin hayata ve yükseköğretime hazırlanması için program ve yapı değişikliğinin gerçekleştirilmesine; nitelikli işçi eğitiminin yaygın eğitime dönüştürülmesine; teknisyen eğitiminin üç yıllık teknisyen liselerinde başlatılmasının Plan başında gerçekleştirilmesine; ara insan gücünün Plan hedeflerine uygun olarak yetiştirilmesi için endüstri meslek liselerinde gerekli düzenlemelerin planın ilk yılında düzenlenip ikinci yılında başlatılmasına; çoğunluğu 12-25 yaş arasında olmak üzere okula devam etmeyen ilkökul, ortaokul veya lise mezunu olup da iktisaden aktif olmayan kişilerden 150.000'i sanayi ile ilgili olmak üzere 650.000 kişiye iş bulma imkânını artıracak mesleklerin kazandırılmasına; teknik dallarda İngilizce eğitim yapan anadolu mesleki ve teknik liseleri ve yurt dışı işçi çocuklarının eğitimi için Almanca eğitim yapan Anadolu liseleri ve imam hatip liselerinin açılmasına karar verilmiştir (DPT, 1985, s. 143-145).

4.2 Sanayileşme Etkisinde Mesleki Eğitim İle İlgili Yapılan Mevzuatlar

4.2.1 Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği

Mesleki eğitime yönelik problemlerin tartışıldığı 4, 5, 6 Mart 1968'de düzenlenen Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı'nda bir eğitimci, yurdumuzdaki teknik öğretim okulları ile sanayi ve iş adamları arasında sıkı bir ilişki kurulamadığından öğretim programlarının iş yerlerinin gerçek ihtiyaçlarına göre düzenlenemediğini; bundan dolayı mezunların bazılarının iş yerinde verilen görevlere tam olarak uyum sağlayamadığını, alt kademelerdeki işlerin ücretlerini ve çalışma şartlarını benimsemediğini söylemiştir (Sezgin, 1987, s. 213).

19-20 Kasım 1975'te düzenlenen MEB Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim İle Sanayi İlişkileri Sempozyumu'nda da benzer bir ifadeler kullanılmıştır: mesleki ve teknik öğretim sisteminin günün ihtiyaç ve şartlarına göre düzenlenmesi; özellikle sistemin en önemli unsurlarından biri olan ortaöğretim seviyesindeki mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki yaygın eğitim kurumlarındaki amaç, içerik ve araçlarının yenileştirilmesi; istihdam alanlarının ihtiyaç duyulan yeni programlarla desteklenmesi ihtiyaç ve zorunlu olduğundan eğitim programlarının sanayinin ihtiyaçları dikkate alınarak geliştirilmesi gerekli görülmüştür (Sezgin, 1987, s. 213).

1960'larda ülkenin mevcut koşulları, mesleki eğitimde gelinen düzey ve sanayinin insan gücü ihtiyacı okul ile sanayiye birbirine yaklaştırmıştır. Bu gruplara mensup kişiler tarafından bu durum çok iyi bir şekilde anlaşıldığından bu doğrultuda Milli

Eğitim Bakanlığı koordinesinde hem ‘Yüksek Danışma Kurulu Toplantısı’ ve hem de ‘Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim ile Sanayi İlişkileri Sempozyumu’ düzenlenerek sanayicilerin görüşleri alınmıştır. Bu toplantılar okul-sanayi ilişkisini güçlendirerek mesleki eğitimde kurumsal yapının oluşmasını sağlamıştır (Doğan ve diğerleri, 1997, s. 41).

6 Mart 1968’de Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı’nın 5. Oturumunda Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Öğretim Üyesi ve Teknik Öğretmen Okullarını Bitirenler Derneği Başkanı Yusuf Önertoy “Okul-Endüstri Münasebetleri ile Danışma Kurulları” konusunda tebliğde bulunmuştur (MEB, 1968, s. 274).

Önertoy’a göre, danışma kurulları ülkenin iktisadi ve sanayi alanında gelişmesi, gerekli olan mesleki ve teknik öğretim programlarının verimli ve etkili olmasının sağlanması için sanayi, işçi ve meslek kuruluşları, toplum ve eğitim temsilcilerinden kurulan danışma kapasitesine sahip kanuni kuruluşlardır. Bu kuruluşlar: ülkenin mesleki ve teknik öğretim ile eğitim ihtiyaçlarını değerlendirerek tespit etmelidir. Mesleki ve teknik öğretimin yayılması, gelişmesi ve güçlenmesi için gereken önlemleri araştırmalı ve almalıdır. Mesleki ve teknik öğretim ile eğitim politikasını gözden geçirmeli ve tavsiyelerde bulunmalıdır. İlgili devlet ve özel kurum ve kuruluşlarla irtibat sağlamalı ve irtibatı sürdürmelidir. Mesleki ve teknik öğretim sistemini bu düşünceler ve sorumluluklar içinde desteklemelidir. Ülkenin gerçek ihtiyaçlarını tam olarak karşılanabilmesi için dört ayrı seviyede danışma kurulları oluşturulmalıdır. Bunlar: Milli Danışma Kurulu, Bölge Danışma Kurulları, Okul Danışma Kurulları ve Meslek Danışma Kurullarıdır. Bu kurullar mesleki ve teknik öğretim sistemine ve okullara danışman kapasitesinde ve gücünde hizmet edebilmek amacıyla çalışarak tavsiyelerde bulunmalıdır. Kurulların yürütme, yönetim, yetki ve sorumlulukları olmamalıdır (MEB, 1968, s. 284-285).

Danışma kurulunun oluşturulması zor; fakat sürekliliğini sağlamanın daha da zor olduğunu belirten Önertoy’a göre, bir danışma kurulunun başarısı ya da başarısızlığı, kurul ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından paylaşılması gerekir. Bu kurulların başarısı, gösterilecek liderlik yeterliliğine ve diğerlerinin içten gayretlerine bağlıdır. Danışma kurullarının gerçek anlamda başarılı, yararlı olabilmesi, gerçekten etkili ve verimli olarak işleyebilmesi için kanuni bir kimlik kazanmaları zorunludur. Çünkü bu kurullar danışma gücüne sahip kurular olduğundan kanuni bir dayanakları olmazsa, kurulsalar bile yaşam şanslarını zayıf olacaktır (MEB, 1968, s. 286-287).

Yusuf Öner toy'un yapmış olduğu tebliğden sonra katılımcıların konuşmalarına ve tartışmalarına geçilmiştir. Bu bölümde mesleki okullarının ve danışma kurullarının yapısına, gerekliliğine yönelik görüşler sunulmuştur.

1968'de yapılan Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı'ndan 7 yıl sonra 19-20 Kasım 1975'te düzenlenen Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim ile Sanayi ilişkileri Sempozyumu'nda Dr. Haydar Taymaz "Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı Işığında Çalışmaların Değerlendirilmesi" konusunda tebliğde bulunmuştur (MEB, 1975, s. 71).

Haydar Taymaz'ın yapmış olduğu tebliğde, Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı'nda mesleki ve teknik öğretim sisteminin geliştirilerek ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu nitelik ve nicelikte insan gücünün yetiştirilmesi için sanayi ile iş birliğinin yapılmasının gerekliliği çeşitli yaklaşımlarla açıklanmış, 'Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği Taslağı' hazırlanarak mesleki ve teknik öğretim sisteminin her kademesinde, birbirinin devamı ve bütünleyici hizmet görülmesi amacıyla yüksek, bölge, il ve meslek danışma kurullarının kurulması önerilmişti. Ancak danışma kurulları için finansman kaynakları bulunamamış, kurullar kanuni bir destekten yoksun kalmış, örgütlenme ile ilgili personel ihtiyaçları da karşılanamadığı için kurullarının hiç biri işlevsel hale gelememiştir (MEB, 1975, s. 78).

Okul ile sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi ve kurumsal hale getirilmesi, mesleki eğitim problemlerinin tartışıldığı çeşitli toplantılarda ve kalkınma planlarında ifade edilmiştir. Bu ilişkiler 03.09.1976 tarih ve 7/12587 sayılı Bakanlar Kurulunca kabul edilen "Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği" ile kurumsal bir yapıya oturtulmuştur. Bu yönetmelikle Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu ve Mesleki ve Teknik Öğretim İl Danışma Kurulları kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları uygun gördüğü takdirde bünyesinde Meslek Danışma Kurulları oluşturma hakkı verilmiştir (Sezgin, 1987, s. 213).

Yönetmeliği göre, Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu: mesleki ve teknik öğretimi, memleketin ekonomik, sosyal, endüstriyel, teknolojik ve savunma alanlarındaki insan gücü ihtiyaçlarını karşılayacak bir seviyeye ulaştırmak için Kalkınma Planları doğrultusunda hazırlanan incelemeleri görüşecek ve tavsiyelerde

bulunacaktır. İlgili bakanlıklar, kamu ve özel sanayi ve hizmet kuruluşları, işveren, esnaf ve sanatkârlar teşkilatları ile mesleki ve teknik öğretim kuruluşları arasında ihtiyaç ve gelişmeler bakımından verimli bir iş birliğinin kurulması için alınması gereken tedbirleri tespit ve tavsiye edecektir. Mesleki ve teknik öğretim kurumlarının verimli bir şekilde işleyişini sağlayacak tavsiyelerde bulunacak, bu konuda alınması gerekli görülen tedbirleri tespit edecektir. Mesleki ve teknik öğretim ile ilgili kanun, tüzük ve yönetmelik taslaklarıyla plan, proje ve etütlerden bakanlıkça gerekli görülenleri inceleyecek, bunlar ile ilgili düşünce ve görüşlerini bildirecektir (MEB, 1981, md. 5). Ayrıca Yüksek Danışma Kurulu üyeleri arasından Milli Eğitim Bakanlığı tarafından seçilecek 12 üyeden Danışma-Yürütme Kurulu kurulacaktır. Bu kurulun başkanı Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı olacak ve üye tam sayısının yarısının bir fazlasıyla toplanabilecek, mevcut üyelerin çoğunluğuyla kararlarını alacaktır (MEB, 1981, md. 13).

Mesleki ve Teknik Öğretim İl Danışma Kurulları: çevrenin mesleki eğitim ihtiyaçları ile bu ihtiyaçları karşılayabilecek meslek dalları, sanayi programları konusunda ve çeşitli meslek dalları ile ilgili standartların ve mesleklerde belirli unvan ve yetkilere ulaşabilmek amacıyla gerekli bilgi ve beceri seviyesinin tayin ve tespiti konusunda tavsiyelerde bulunacaktır. Mezun olan gençlerin işe yerleştirilmelerine yardımcı olacaktır. Öğretim araç ve gereçlerin çeşitleri ile niteliklerinin tayin ve tespitinde yardımcı olacaktır. Okul programlarının toplum tarafından desteklenmesine, mesleki ve teknik öğretimin iyi kabul görmesine, okul ile toplum arasında iyi ilişkilerin ve işbirliğinin kurulmasına yardımcı olacaktır. Atölye ve meslek dersleri programlarının geliştirilmesine, değerlendirilmesine, okulun çevreyle olan hizmetlerinin ekonominin isteklerine uygun olmasına yardımcı olacak tavsiyelerde bulunacaktır. Mahalli sanatlar ile turistik değeri olan iş ve sanatların geliştirilmesini sağlayacak tedbirlerde ve tavsiyelerde bulunacaktır. Mesleki ve teknik öğretim okulu mezunlarının sanayi ve iş sahipleri tarafından daha iyi kabul görmelerini sağlayacak, sanayinin personel istihdamında bu okullar mezunlarının tercih edilmelerini teşvik edecek tedbirlerin alınmasında öneride bulunacaktır. Mesleki eğitim hedeflerinin gerçekleştirilmesi amacıyla okullarda gerçek ve üretime yönelmiş işlerin yapılabilmesi konusunda tavsiyelerde bulunacaktır. Öğrencilerin atölye öğretimi ve stajlarını iş yerlerinde yapmalarına imkân verecek tedbirlerin alınmasına yardımcı olacaktır. Çevre ihtiyaçlarına göre Meslek Danışma Kurulları kuracaktır (MEB, 1981, md. 14).

4.2.2 2089 Sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu

Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı'nda günün şartlarına, gelişmelerine ve sanayinin ihtiyaçlarına göre mesleki eğitimin sisteminin uyum sağlayabilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla danışma kurulunun bir kanunla desteklenmesi Yusuf ÖnerToy tarafından tebliğ edilmiş, bunun üzerine katılımcıların değerli görüş ve önerileri etrafında konu derinlemesine tartışılmıştı.

Türkiye'deki çıraklık eğitimini düzenleyecek ve bir esasa bağlayacak kanun tasarısı; milli eğitim, adalet, ticaret, tarım, bayındırlık, çalışma, sanayi, imar ve iskân bakanlıkları ile devlet planlama teşkilatı ve ilgili teşkilat temsilcilerin katıldığı bir komisyon tarafından hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığınca 17 Mayıs 1967'de ve 1626 sayılı yazı ile Başbakanlığa sunulmuştu. Bu gelişme doğrultusunda 5 Mart 1968'de yapılan Mesleki ve Teknik Öğretim Yüksek Danışma Kurulu Birinci Toplantısı'nın 5. Oturumunda İnsangücü Eğitimi Genel Müdürü Reşat Özalp çıraklık eğitiminin de bir kanunla desteklenmesini ayrıca tebliğ etmiş, konu katılımcılar tarafından tartışılmıştır (MEB, 1968, s. 240).

Özalp'a göre, çıraklık kanunuyla: mecburi öğrenimi bitirdikten sonra iş hayatına atılan veya orta dereceli okullarda öğrenimi bitirmeden çalışmak durumunda kalan gençler bir yandan mesleklerini bir plan ve program içinde öğrenerek hayatlarını kazanacak, fakir olmakla birlikte yetenekli olanlara yetişmeleri için imkân verilmiş olacaktır. Gençler, mesleğine gerçek koşullar içinde hazırlanacak ve mahalli sanatları kalkındıracaaktır. Gençlerin gerek mesleğini öğrenirken, gerek öğrendikten sonra daha kolay iş bulmaları, mesleki unvan ve ehliyetleri bakımından gerçek esaslara göre gelişmeleri sağlanacaktır. Çıraklar bir yandan becerikli ustalar elinde yetişirken diğer yandan da meslek okullarında veya açılacak kurslarda meslekleri ile ilgili teorik bilgileri kazanmaları, becerikli ve iyi alışkanlıklara sahip bir vatandaş olarak yetişmeleri sağlanacaktır. Ciddi iş gören esnaf ve sanayi kesimi; ehliyetsiz, bilgisiz ve tecrübesiz kişilerin imal ettiklerinden korunacak ve dolayısıyla milli servet ve insan gücü israfı önlenecektir. Ülkenin ve sanayinin kalkınmasında en önemli rolü olan ehliyetli insan gücünün planlı ve bilinçli bir şekilde hazırlanmasına hizmet edilecektir. Anayasanın iş hayatı ve vatandaş için tanıdığı imkânları kolaylaştıracak, bir rehber ve vasıta olacaktır. Avrupa milletleri arasında böyle bir kanunu olmayan tek ülke olarak bizi bu durumdan kurtaracaktır (MEB, 1968, s. 249).

1974 yılı icra planının 54 sayfasında 206 numaralı tedbirde Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu Tasarısı'nın DPT koordinesinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanarak TBMM' ye sunulması hükmüne yer verilmiştir. Bu konuda yapılacak çalışmalara başlamak için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 25 Temmuz 1974 tarih ve 26980 sayılı yazılı ile DPT'ye, 25 Temmuz 1974 tarih ve 26979 sayılı yazıyla da Çalışma Bakanlığına duyurulmuş, ikinci defa 13 Eylül 1974 tarih ve 32318 sayılı yazı ile DPT'ye tekrar hatırlatılmış; ancak girişimler sonuçsuz kalmıştır (MEB, 1975, s. 251).

Türkiye'de çıraklık eğitimi 1977'ye kadar dağınık ve geleneksel bir düzende yürütülmüştür. Özellikle 1960'lı yıllarda başlatılan kalkınma planları için gerekli insan gücünün temin edilmesi için başlatılan girişimlerin neticesinde nihayet 1977 tarih ve 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunuyla çıraklık eğitimine yönelik düzenlemeler resmîyet kazanmıştır. (Şahinkesen, 1989, s. 478).

Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu'nun 1. maddesinde Kanun'un 507 sayılı Kanuna tabi iş yerleri ile 5590 sayılı Kanuna göre kurulmuş olan mesleki kuruluşlarda eğitim görecekle ve çalıştırılacak çırak, kalfa ve ustalara uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak kanundan elde edilmesi düşünülen fayda yani kanunun amacı belirtilmemiştir (Demir ve Şen, 2009, s. 49).

Kişilerin çıraklık eğitimi görebilmesi için en az ilköğrenim mezunu olması, 12 yaşından küçük 18 yaşından büyük olmaması, seçtiği alanla ilgili gerekli nitelikleri taşıması gereklidir. Ancak bazı alanlara alınacak çıraklarda aranacak en küçük yaş sınırı ile en az öğrenim dereceleri Çıraklık Kurulunca tespit, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilan edilecektir. Çıraklık bir öğrenim dönemi olduğundan ilköğrenimi bitirmeyen ve fakat seçtiği sanatın gerektirdiği yeteneklere sahip olanlar mahalli çıraklık komitesinin uygun görmesiyle çırak olarak alınır; ancak bunların kalfalık sınavına girebilmeleri için eğitim süresince okur-yazar olmaları şarttır. Her alanda çıraklık süresinin belirlenmesi çıraklık kurulunun yorumu neticesinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tespit ve ilan edilecektir. Çıraklığa bir tecrübe devresiyle başlanılacak, bu devre sanatın özelliklerine göre 1 aydan az 2 aydan fazla olamayacaktır (Çırak, Kalfa ve Ustalık, 1977, md. 5-6-9).

İş yeri sahibi, çırağa işe başladığı günden itibaren İş Kanunu gereği tespit edilen asgari ücretin yüzde otuzunda az olmamak üzere ücret vermekle yükümlüdür. Bu ücret her

altı ay bir çırağın ücretinin yüzde beşinden az olmamak üzere kademeli olarak artırılır (Çırak, Kalfa ve Ustalık, 1977, md. 13). İşyeri sahibi çıraklara bir senelik öğrenim süresi sonunda yılda bir ay ücretli izin vermekle yükümlüdür (Çırak, Kalfa ve Ustalık, 1977, md. 15).

Kanun maddelerine göre çıraklık, çırağın işe alınması ile başlamaktadır. Çırağın alanı ile ilgili gerekli bilgi ve pratikleri kavraması için öğrenci gibi çalışması şarttır. Her alana ait pratik ve teorik yetiştirme programları Milli Eğitim Bakanlığının, Mahalli Çıraklık Eğitimi Komitelerinin ve Çıraklık Kurulu'nun görüşleri alınarak belirlenir. Bu programlarda her alanın görevlerini yerine getirmek için zorunlu olan beceriler ve işlemler, bunların öğretilme sıra ve süreleri ayrı ayrı gösterilir. Teorik meslek dersleri programları, çırağın alanını etraflı bir şekilde öğrenmesine doğrudan doğruya yardımcı olacak konuları içermesi ve programların pratik çalışmalara paralel olarak işlenmesi gereklidir. Çıraklar için haftada en çok sekiz saatlik teorik ve pratik meslek kursları düzenlenir. Bu sürenin yarısı iş saatlerinde, diğer yarısı da iş saatleri dışında uygulanır. Çırağın yetiştirilmesi için gerekli okul ve kurs giderleri MEB bütçesinde ayrı bir maddeye konulacak nakitle karşılanır. Çırağın yetiştirilmesi ile ilgili hususlar Çıraklık Kurulu tarafından hazırlanır, MEB tarafından yönetmelikle onaylanarak yürürlüğe girer (Çırak, Kalfa ve Ustalık, 1977, md. 22-27).

Gerekli eğitim süresi sonunda yapılacak kalfalık sınavında başarılı olamayanlar çırak olarak eğitimlerine devam ettiklerinde 6 ay sonra açılacak sınava girme hakkına sahip olurlar. Bunda da başarılı olamadıklarında ardından iki sınava daha girme hakkı verilir, 4 defa yapılacak sınav sonunda kalfa ehliyeti alamayanlar çıraklık ile ilgili sınav haklarını kaybetmiş olurlar. İlkokula dayalı ve en az iki yıl meslek öğrenimi veren okullardan mezun olanlar kalfalık sınavına girebilirler (Çırak, Kalfa ve Ustalık, 1977, md. 28).

Kalfa belgesini aldıktan sonra alanında en az üç yıl kalfa olarak çalışanlar, bu zaman içinde açılacak geliştirme kurslarına devam ederek başarı gösterenler, kendi alanlarına yönelik açılacak ustalık sınavına girebilirler. Lise dengi mesleki eğitim okullarından mezun olanlara sınavsız ustalık belgesi verilir (Çırak, Kalfa ve Ustalık, 1977, md. 33).

Çıkarılacak yönetmeliklerin uygulanmasında, denetlenmesinde, diğer bakanlıklarla olan iş birliğinin sağlanmasında gerekli koordinasyonun sağlamak, çırak, kalfa ve ustaların yetiştirilmesinde her türlü önlemleri almak ve uygulamak amacıyla MEB

Müsteşarı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Küçük Sanatlar Dairesi Başkanı, Çalışma Bakanlığı ve odalar birliği temsilcilerinden Çıraklık Kurulu'nun ve çırak, kalfa ve ustaların eğitiminde karşılaşılan yerel sorunları çözmek amacıyla milli eğitim müdürü, esnaf ve sanatkârlar dernekleri temsilcileri, ticaret ve sanayi odaları temsilcileri, meslek okullarından bir temsilciden Mahalli Çıraklık Eğitimi Komitesi'nin kurulmasına karar verilmiştir (Şahinkesen, 1989, s. 469).

Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunuyla 9 yıl boyunca çıraklık eğitimine yönelik çeşitli faaliyetler yapılmasına rağmen çıraklık eğitiminden istenilen sonuçlar alınamamıştır. Çünkü çıraklık eğitimi yeterince tanıtılmamış, işletmelerin sözleşmeli çırak çalıştırmalarının temin edilmesi için yeterli teşvik tedbirleri bulunamamıştır. İlgili bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar arasında istenilen seviyede koordinasyon ve iş birliği kurulamamıştır. Sanayi sitelerinin ve iş yerlerinin yoğun olduğu bölgelerde, eğitim yerinin bulunmasında güçlük çekilmiştir. Sistemin işleyişinden sorumlu merkez ve taşra kurumları idari, mali ve fiziki yönden güçlü bir yapıya kavuşturulamamıştır. Çıraklık eğitiminde görev alan idareci ve öğretmenlerin yapının gerektirdiği tutum ve davranışları kazanmaları zaman almıştır. Kanun hükümlerinin uygulanmasında denetim sistemi kurulamamış, kanunla öngörülen cezalar caydırıcı olamamıştır. Ustalık belgesine sahip olmayan veya bu belgeye sahip birini işyerinde çalıştırmayanların işyeri açmaları önlenememiştir. Çırak öğrencilerin iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı işverence sigorta ettirilmesinde güçlükler olmuştur. Çırakların eğitimini zorlayıcı hükümler bulunmadığı gibi, kalfa ve ustaların eğitimi ile ilgili hükümlere açıklık getirilmemiştir. Toplum olaylarından kaynaklanan problemler nedeniyle işletmeler çırak almada isteksiz davranmıştır. 3457 sayılı yasa hükümlerine göre yapılan eğitim, bu Kanuna göre yapılan uygulamaları olumsuz yönde etkilemiştir (MEB, 1992, s. 79-80). Özellikle bir eğitim faaliyeti olarak kabul edilen çıraklık faaliyetinin maliyeti konusunda gerekli finansmanın düşünülmemesi ve çıraklık okullarının finansal olarak desteklenmemesi planlanan başarıyı önemli ölçüde düşürmüştür (Demir ve Şen, 2009, s. 49).

1981'den 1984'e kadar yapılan programlarda 2089 sayılı Kanunu'nun yeniden düzenlenmesine yönelik tedbirlere yer verilmiş; ancak aynı yıllarda düzenlenen çıraklık eğitimini yeniden düzenleyen Çıraklık, Kalfalık ve Ustalık Kanunu Tasarısı ile mesleklerin kademeleri, her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları ile ilgili tasarılar resmi hale getirilememiştir (MEB, 1992, s. 80).

4.2.3 3308 Sayılı ıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu

1985-1986 Öğretim yılına kadar örgün eğitim yoluyla verilen mesleki eğitim okullarının atölye-laboratuvar ve ğretim binalarının yapımında, okulların atölye ve laboratuvarlarının teknolojik yeniliklere uygun makine ve teçhizatla donatılmasında, yeterli sayı ve nitelikte atölye ve meslek dersleri ğretim personellerinin istihdam edilmesinde, teknolojik yeniliklere uygun ğretim programlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında, ders kitaplarının yazdırılmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Çıraklık eğitiminde 2089 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 1977'den, 3308 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 1986'ya kadar sadece 39 il ıraklık eğitimi kapsamına alınabilmiş, 40 meslek alanında yaklaşık 13 bin kişiye eğitim verilebilmiştir (MEB, 1990, s. 225-226).

Yaşanan bu olumsuzluklardan dolayı zorunlu eğitimden sonra çeşitli nedenlerle örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen veya ayrılan kişilere düzenli eğitim vermek, mesleki eğitim okullarında öğrencilerin becerilerini tecrübe edebilecekleri iş ortamları sağlamak, istihdam için gerekli mesleki niteliklere sahip olmayan genç ve yetişkinleri meslek kurslarına ve istihdama hazırlamak, mesleki eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için yeni mali kaynaklar sağlamak, mesleki eğitime yönelik araştırma ve geliştirme faaliyetlerini geliştirmek, iş hayatının mesleki eğitimin planlanmasında, geliştirilmesinde ve değerlendirilmesinde katılımlarını sağlamak ve mesleki eğitim kurumlarında yapılacak üretim etkinliklerini geliştirmek amacıyla 1986 tarih ve 3308 sayılı ıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu düzenlenmiştir (Gürol, 1997, s. 77).

Bu Kanun, 507 sayılı Esnaf ve Sanatkrlar Kanunu'na göre kurulmuş mesleki kuruluşlarla ye iş yerlerini; 5590 sayılı Ticaret ve Sanayi Odalarını; Ticaret Odalarını, Sanayi Odalarını; Deniz Ticaret Odalarını; Ticaret Borsalarını; Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odalarını; Ticaret Borsaları Birliği Kanunu'na göre kurulmuş mesleki kuruluşlarla ye iş yerlerini ve işletmelerini; döner sermayeli iş yerlerini; mal ve hizmet üreten kamu kuruluşlarını kapsamaktadır (MEB, 2005, s. 147).

Mesleki eğitim kurumları ile iş hayatı arasındaki işbirliğini geliştirmek, ihtiyaçlara uygun bir şekilde planlamak ve geliştirmek amacıyla Bakanlık bünyesinde ıraklık ve Mesleki Teknik Eğitim Kurulu, illerde ise İl ıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulları

kurulacak, bu kurullar mesleki eğitim ile ilgili kamu kurum kuruluşları ile işçi, işveren ve meslek kuruluşu temsilcilerinden oluşturulacaktır (Sezgin, 1987, s. 222).

Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu: çeşitli sektör ve branşta çıraklık eğitimi ile meslek eğitimi konusunda eğitim ihtiyaçlarını tespit ederek Bakanlığa bildirecektir. Mesleki eğitim programlarının esasları ve süreleri hakkında görüş bildirecektir. Gerekli görüldüğü takdirde çıraklık ve mesleki eğitim ile ilgili konuların incelemesi için ihtisas komisyonları kuracaktır. Çıraklık ve mesleki eğitim konularında Bakanlıkça gönderilecek konuları inceleyecek ve görüş bildirecektir. Bu Kanuna göre yapılacak çıraklık ve işletmelerdeki mesleki eğitimde uygulama alanına alınacak veya çıkarılacak yer ve meslekleri belirleyecek ve Bakanlığa görüş bildirecektir. Teknolojik gelişmelerin ve iş hayatındaki değişmelerin mesleki eğitime etkilerini izleyecek ve Bakanlığa bildirecektir (Demir ve Şen, 2009, s. 50).

İlkokulu bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlık amacıyla çıraklık dönemine kadar iş yerlerinde aday çırak olarak eğitilecektir (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md.9). Bu bağlamda çırak olabilmek için 13 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış, en az ilkokul mezunu, bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmalıdır (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md.10).

Adaylık çıraklar eğitim ve çalışma esasına, mesleğin özelliğine göre her hafta 8 saatten az olmamak üzere 10 saate kadar genel ve mesleki eğitim görecektir. Bu eğitime katılmaları için aday çırak ve çıraklara ücretli izin verilecektir. Aday çırak ve çıraklar, pratik eğitimlerini işyerlerinde veya çıraklık eğitimi merkezlerinde, teorik eğitimlerini ise eğitim kurumlarında veya Bakanlığın uygun gördüğü elverişli bir işyerindeki eğitim ünitelerinde yapacaktır. Bu iki eğitim birbirlerini tamamlayacak şekilde planlanarak yürütülecektir (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md. 12).

Çıraklık bir deneme dönemiyle başlayacak; bir aydan az, üç aydan fazla olamayacak ve Bakanlıkça tespit edilecektir. Çıraklık süresi 3-4 yıl olacaktır. Bu süre mesleklerin özelliğine göre ilgili kuruluşların görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenecek, kesintisiz olarak devam edecektir. Yıllık izin dışındaki devamsızlıklar çıraklık süresine eklenecektir (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md. 14).

50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeler çalıştırdıkları işçi sayısının yüzde 5'nden az, yüzde 10'undan fazla olmamak üzere, meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptıracaktır (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md. 18). Bu eğitim için düzenlenen

teorik eğitim haftada 12 saatten az, 16 saatten fazla olamayacak ve yoğunlaştırılmış şekilde yapılacaktır (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md. 20).

50 ve daha fazla işçi çalıştıran ve Bakanlıkça işletmelerde mesleki eğitim kapsamına alınan ancak beceri eğitimi yaptırmayan işletmeler, beceri eğitimi yaptırmaları gereken her öğrenci için eğitim süresince her ay 18 yaşını bitirenlere ödenen asgari ücretin 2/3'ü oranında fon hesabına para yatırmakla yükümlü olacaktır (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md. 24).

Kalfalık eğitiminde başarılı olarak ehliyet belgesini alanlara mesleki gelişimlerini ve bağımsız işyeri açmalarını temin etmek, gerekli yeterlilikleri kazandırmak için Bakanlıkça ustalık eğitimi kursları düzenlenecektir. Kalfaların ustalık sınavına girebilmesi için mesleklerinde en az üç yıl çalışmış, Bakanlıkça açılan ustalık eğitimi kursları başarıyla tamamlamış ya da kalfalık yeterliliği kazandıktan sonra mesleklerinde en az beş yıl çalışmış olması gerekir. Meslek lisesi mezunları, ustalık eğitimi kurslarına katılabilecekleri gibi doğrudan da ustalık sınavına girebilirler. Ancak bu kişiler mesleklerinde en az beş yıl çalışmış olması gerekir. Bu belgeyi hak kazananlar veya bu kişileri işyerinde çalıştıranlar bağımsız işyeri açabilecektir. Ancak ustalık belgesine sahip olanlar bu haklarını 18 yaşını tamamlayana kadar kullanamazlar. Ustalık yeterliliğini kazanmış olanlara Bakanlıkça açılacak iş pedagojisi kurslarını başarıyla tamamladıkları takdirde kendilerine usta öğreticilik belgesi alma hakkı tanınmıştır (Çıraklık ve Mesleki Eğitim, 1986, md. 27-31).

Çıraklık ve mesleki eğitimi nitelik ve nicelik yönünden geliştirmek için Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu kurulmuştur. Bu fonun gelirleri muhtelif gelirlerden oluşturulmuştur. Fonun yönetim, işleyiş ve kullanma usul ve esaslarının yönetmelikle belirlenmesine karar verilmiştir. Kanun kapsamına giren işyerlerine kanunda belirtilen sınırlar içerisinde ve Bakanlıkça tespit edilen esas ve ölçülere göre çıraklara, teknik lise ve meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptıran gerçek ve tüzel kişilere, gelir ve kurumlar vergilerinden fona ödedikleri miktarın yüzde 50'si teşvik primi olarak iade olunacaktır (Sezgin, 1987, s. 220).

Çıraklık ve mesleki eğitim ile ilgili Bakanlıkça ihtiyaç duyulan planlama, araştırma, geliştirme ve üretim hizmetlerinin yapılması amacıyla Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi kurulmuştur. Bu merkezin görevleri: bilimdeki, teknolojideki ve iş hayatındaki değişmelerin mesleki eğitime etkilerini araştırmak

eğitim programlarını iş hayattındaki değişmelere göre geliştirmek, mesleki eğitim için her türlü eğitim araç ve gereç malzemesi geliştirmek, mesleki eğitim için çeşitli testler hazırlamak, uygulamak ve sonuçlarını değerlendirmek, mesleki eğitim kurumlarında beceri eğitimi sırasında yaptırılacak projeleri geliştirmek ve bu projelerin üretim planlarını hazırlamak, mesleki eğitimin gelişmesi için kurslar ve seminerler düzenlemek, mesleki rehberlik hizmetlerini geliştirmektir (Alkan ve diğerleri, 1996, s. 164).

3308 sayılı ıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunuyla mesleki eğitime yönelik birçok yenilik yapılmıştır: Beceri ğretiminde kullanılan eğitim ortamı gerçek iş ortamına uygun hale getirilmiştir. Mesleki teknik eğitim öğrencilerine beceri ğretimi yapılması için işletmeler teşvik edilmiştir. Okullardan daha fazla öğrencinin yararlanması sağlanmıştır. Örgün ve yaygın eğitim arasında geçiş kolaylıkları getirilmiştir. Yetişkinlerin mesleki yaygın eğitime yönlendirilmesi sağlanmıştır. Çırak ve meslek lisesi öğrencileri sigortalanmış ve öğrencilere işletme eğitimi süresince ücret ödenmiştir. Özel eğitime muhtaç kişileri istihdama hazırlayan mesleki eğitim programları desteklenmiştir. Iř hayatı ile eğitim kurumları arasında eğitici personel alişverişinin yapılması sağlanmıştır (Doğan ve diğerleri, 1997, s. 92).

Sonuç olarak örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarında işgücünün mesleki eğitimi için ıraklık eğitimi, (ikili eğitim modeli) tam ve yarı zamanlı okul sistemi, yaygın meslek eğitim (meslek kursları) olmak üzere c farklı yaklaşım benimsenmiş, böylelikle ıraklık eğitiminin yeri, yeni bir eğitim sistemi olarak Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde kesin çizgilerle belirlenmiştir (MEB, 1992, s. 80).

4.3 Sanayileşme Etkisinde Mesleki Eğitim İle İlgili Yapılan Projeler

4.3.1 Okul-Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi Projesi

Sanayinin çok sınırlı ve gelişmemiş olduğu dönemlerde ülkemizin insan gücü ihtiyaını karşılama görevi Milli Eğitim Bakanlığına verilmişti. İlerleyen yıllarda iş hayatında kullanılan makineler ve cihazlar hızlıca değişmiş; ancak okulların teknoloji seviyesi sanayilerin gerisinde kalmıştır. Öğrencilerin mesleki ilgileri farklı alanlara doğru yönelmiş olmasına rağmen okullardaki alan sayısı artırılmamış, çeşitli kuruluşlarca yürütülen meslek eğitim faaliyetleri arasında iletişim ve koordinasyon eksikliği yaşanmıştır. Bu problemlere çözüm bulmak amacıyla okulların toplumu meydana getiren çeşitli kuruluşlarla, iş hayatıyla iş birliği yapması ve onların

yardımlarını sağlaması gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda Okul Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi'nin uygulanmasına karar verilmiştir (H. Doğan, 1984, s. 249).

Okul Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi Projesi, Milli Eğitim Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Araştırmaları Merkezi arasında yapılan anlaşma gereği 1977-1978 öğretim yılında Adana Merkez Endüstri Meslek Lisesinde, Bursa Tophane Endüstri Meslek Lisesinde, İstanbul Kartal Endüstri Meslek Lisesinde, İzmir Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesinde uygulanmıştır (Gürol, 1997, s. 69).

Bu Projeye genel olarak ülkenin ihtiyaç duyduğu becerikli insan gücünü ilgi ve yeteneklerini de dikkate alarak yetiştirmek için okul ve sanayinin ortaklaşa çalışabileceği bir sistem geliştirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda: Okul-Sanayi ve Meslek Kurulları oluşturulacaktır. Öğrencilere meslekler tanıtılacak ve meslek seçmelerine yardımcı olunacaktır. Endüstri meslek liselerine öğrenci seçilerek meslek tercihlerine göre ayrılacaktır. Öğrenciler işyerlerine gönderilecek, mezunlar işe yerleştirilecektir. Mezun olan gençlerin istihdam edilmesi için çalışılacak ve izlenecektir. Endüstri meslek liselerinin ders programları geliştirilecektir. Ders geçme ve kredi sistemi uygulanacaktır. Mali kaynakların oluşturulması, mevzuat değişikliği gibi konularda çalışmalar yapılacaktır (Akhun, 1987, s. 12).

Mesleki eğitime yönelik çalışmalar sürdürülürken ulusal verilerin yanında bölgesel özelliklerde dikkate alınmıştır. Bunun için ulusal ve il düzeyinde olmak üzere ulusal düzeyde Proje Kurulu, (Okul-Sanayi Konseyi) il düzeyinde Okul Sanayi Kurulları ve Meslek Kurulları oluşturulmuştur. Bu kurulların faaliyetleriyle elektrik, metalişleri, ağaçişleri, ticaret, tekstil, giyim, beslenme gibi alanların sorunları ve bu alanların her birinde çırak, kalfa, yetişkin işçi, usta ve teknisyenlerin eğitimi bütünlük içinde ele alınmaya çalışılmıştır (H. Doğan, 1984, s. 253).

Okulun sanayi ile işbirliği yapabilmesi ve ilgili kurum ve kişilerin okulda yaşanan sorunların çözümüne yardımcı olabilmesi için okul müdürlerine büyük sorumluluklar verilmiştir. Bu doğrultuda yönetici ve öğretmenlerin yanında her okula müdür yardımcısı seviyesinde Okul-Sanayi Koordinatörü, Program Koordinatörü ve Meslek Rehberi atanmıştır (Gürol, 1997, s. 71).

Okul Sanayi Koordinatörü, OSANOR Eğitimi'nde okul müdürünün en yakın yardımcısı olarak görev yapmıştır. Eğitim-öğretim ve yönetim işlerinin planlı ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesinden sorumlu olmuştur. Belirlenen amaçlara

ulaşmak için alınacak önlemleri araştırmış, müdür ile birlikte oluşturulan önerileri müdürün onayı ile uygulamaya çalışmıştır. Program Koordinatörü, çevrenin ve her yaştaki bireyin eğitim ihtiyacını karşılamak için yer ve zaman açısından bir sınırlama olmaksızın eğitim programlarının hazırlanması, geliştirilmesi ve düzenlenmesi ile ilgili çalışmaları müdürün onayıyla yürütmüştür. Meslek Rehberi, öğrencilerin okul dönemini, mezun olup işe girmelerini ve iş içinde ilerlemelerini izleyen çalışmaları planlamış ve müdürün onayı ile yürütmüştür (H. Doğan, 1984, s. 254-256).

Bursa Tophane Endüstri Meslek Lisesinde OSANOR Eğitimi'nin ilk yıllarda başarılı bir şekilde yürütüldüğü belirtilmektedir. Bu okulun son sınıfında öğrenim gören öğrenciler, ilk dönem sadece ders görmüşler diğer dönemde işyerlerine gönderilmiştir. Öğrenciler iki gruba ayrılmış, bir grup okulda ders görürken diğer grup iş yerlerinde çalışmıştır. İkinci dönemde okuldakiler iş yerlerine gönderilmiş, işyerinde staj görenler okula dönmüşlerdir. İş yerleri okul atölyelerinin bir uzantısı olarak düşünüldüğünden öğrenciler; iş yerindeki okul sanayi koordinatörleri, atölye şefleri ve diğer ilgililer tarafından denetlenmiş, izlenmiş ve iş yerindeki sorumluların iş birliğinde değerlendirilmiştir. Öğretim faaliyeti ile çalışma arasındaki dengenin sağlanması için iş yerindeki öğrenciler, haftanın yarım ya da tam günü okula dönerek teknik resim ve teknoloji gibi meslek dersleri almışlardır. Öğrencilerin geneli bir dönem (14 hafta) iş yerinde çalışmışlardır. Ancak bu uygulama İzmir Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesinde yedişer haftalık bölümler halinde yürütülmüştür (Akhun, 1987, s. 13).

OSANOR Eğitimi'nin en önemli özelliği ortaklık kavramıdır. Yani birçok kişinin ve grupların işbirliğini ve ortaklığını gerektirmektedir. Bu bağlamda ilgisi olan herkesin üzerine düşen sorumluluklar olmuştur. Çünkü uygulamanın tarafların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirdiği oranda başarılı olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede okul yöneticisi; okul-sanayi koordinatörünü seçer, danışma kurullarını oluşturur ve onların etkinliğini sağlar, eğitim programlarında ve okulun işleyişinde gerekli değişiklikleri yapabilecek şekilde okulu yetkili kılar, sanayi ile gerekli iletişimi sağlar. Öğrenci; OSANOR Eğitimi'nin amaçlarını anlar ve işbirliği yapar, kendisine düşen tüm görevleri isteyerek yerine getirir, iş yerinin bütün kurallarına uyar, iş yerinde yapılan uygulamalar ile okulda verilen teorik çalışmaları başarı ile yürütmüş olur. Veli; öğrenciyi koordinatör ve işverenle işbirliği yapmaya yöneltir, öğrencinin işyerine ve okula düzenli olarak devamını, öğrencinin iş yerindeki uygulamadan ve okuldaki

öğretimden mümkün olduğu kadar yararlanmasını sağlar. İşveren; çalışma mevzuatına uygun olacak şekilde gerekli görülen önlemleri alır, öğrencinin mümkün olduğu kadar çok ve değişik işlerde çalışmasını sağlar, öğrencinin gelişmesi ve disiplin durumları ile ilgili olarak koordinatörle iş birliği yapar, koordinatörle beraber çalışarak öğrencinin öğretim programını hazırlar, iş yerindeki maddi ve insan kaynaklarından program geliştirme ve öğretim amaçları ile yararlanılmasını sağlar (Akhun, 1987, s. 16-17).

28 Mayıs-01 Haziran 1979 arasında Okul-Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi konusunda İzmir’de yapılması planlanan seminerde kullanılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı Müşavir Müfettişi Abdullah Çelik tarafından kitapçık hazırlanmıştır. Kitapçık metninde Okul Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi’nin bir yönünü teşkil eden, işyerlerine öğrenci gönderilmesiyle ortaya çıkan sorunlar iki farklı grupta açıklanmıştır. Hatalı uygulamalardan meydana gelen sorunlara göre: iş yerleri atölye öğretim programlarının uygulanmasına elverişli seçilmemiştir. İşyerlerine rotasyonu sağlayabilecek programlar verilmemiştir. İşyerlerine giden öğrencilere bu konuda gerekli bir eğitim verilmemiştir. Yönetici ve öğretmenlerin okul sanayi ilişkileri konusunda eğitilmeleri önemsenmemiştir. Öğrenciler, işyerinde sorumlu bir kişinin kontrolüne bırakılmamıştır. İş yerlerindeki öğrencilerin takip edilmesi konusunda okullara yeterince araç ve ya maddi imkânlar sağlanmamıştır. Öğrencilerin işyerlerine gönderilmesi ve kapasite artırılması konuları okullarda istenildiği gibi anlaşılammıştır. İşyeri sahipleri ya da iş yerinde öğrencilerle iletişim kuracak, ilgilenecek kimseler bu konuda yeterince bilgilendirilmemiştir. Okulun dışı dönük çalışmaları doğrultusunda: öğrenciler sosyal sigortalar kapsamına alınmıştır. Öğrencilere işyeri sahipleri tarafından asgari ücretin altında ortalama bir ücret ödenmiştir. Atölye öğretmenleri iş kazalarına karşı sigorta ettirilmiştir. İşyerlerine giden yönetici ve öğretmenlerin ulaşım masrafları karşılanmış ve ya kendilerine araç sağlanmıştır. Yönetici, öğretmen ve diğer personellerin mesai dışı karşılıkları ödenmiştir. Bütçe olanakları ile karşılanması mümkün olmayan Proje ile ilgili faaliyet giderleri (program geliştirme, kurs ve ulaşım giderleri gibi) karşılanmıştır. OSANOR Eğitimi’ne özgü bir bütçenin oluşturulması için dernek ya da vakıf kurulmuştur. İşyerlerine giden öğrenciler sendikal faaliyetlerden uzak tutulmuştur. Öğretmenlerin sanayi kuruluşlarına uyum sağlayabilmeleri için bu konuda eğitilmiş ve Kamu ve KİT’lerle protokol yapıldıktan sonra taşra teşkilatına gönderilmiştir. Okul Sanayi

Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi yasalara dayandırılmıştır. Sanayi kuruluşları teknik insan gücünün yetiştirilmesinde bir anlamda sorumlu tutulmuştur. Mevcut İl ve Meslek Danışma Kurulları birleştirilerek çalıştırılmış ve üyelerine huzur hakkı verilmiştir. Öğretim programlarının sanayideki alanlar dikkate alınarak geliştirilip uygulamaya konulmuştur. Endüstri meslek lisesi sayısı birden çok olan illerde okul sanayi ilişkileri bakımından dışarıya karşı temsil edilmesi, okullar arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla öğretim birimi kurulmuştur. Yoğunlaştırılmış eğitim yapan okullara Okul Sanayi Koordinatörü kadrosu ve ulaşım aracı verilmiştir. Ancak bu gelişmelerin mevcut eğitim kurum ve kuruluşlarının ihtiyaç yükünü artırdığı, OSANOR Eğitimi öncesi gerekli koşullar sağlanmadan öğrencilerin sanayiye gönderildiği ve sorunların daha çok eğitim noksanlığından ileri geldiği tespit edilmiştir (Çelik, 1979, s. 2-4).

OSANOR Eğitimi, 1982-1983 öğretim yılında 10 endüstri meslek lisesi, 6 kız meslek lisesi, 3 ticaret lisesi, 1 otelcilik ve turizm meslek lisesi ile sekreterlik meslek lisesi ve 1986'da 17 meslek alanı dâhil edilerek METEP adıyla devam etmiş, 3308 sayılı Çıracılık ve Meslek Eğitim Kanunu ile sona erdirilmiştir (Gürol, 1997, s. 73-74).

4.3.2 Yaygın Mesleki Eğitim Projesi (LN.2776-TU)

Kalkınma Planlarında örgün eğitimi çeşitli sebeplerle terk etmiş gençler ile istihdam için gerekli görülen niteliklere sahip olmayan veya iş hayatındaki değişimler nedeniyle iş değiştirmek zorunda olan yetişkinlerin istihdam ihtiyaçlarına göre yaygın mesleki eğitim yoluyla yetiştirilmelerine özel bir önem verilmiştir (Sezgin, 1987, s. 225).

Bu doğrultuda yaygın mesleki eğitim yoluyla imalat sanayinin ihtiyaç duyduğu iyi yetiştirilmiş insan gücü potansiyelini artırmak ve geliştirmek, az eğitilmiş grupların istihdam ve gelir elde etme fırsatlarına yardımcı olmak amacıyla Hükümet tarafından Dünya Bankasına önerilen Yaygın Mesleki Eğitim Projesi 12 Ocak 1987'de 7 yıl süreli borç anlaşması olarak kabul edilmiştir. Anlaşmaya göre Proje'nin 58.8 milyon ABD Doları'nın Dünya Bankası tarafından, 12.6 milyon Dolarının ise Türkiye Hükümeti tarafından karşılanmasına karar verilmiştir (Özcan, 2011, s. 81).

Proje; 160 halk eğitimi merkezini, 55 çıracılık eğitim merkezini, 10 yetişkinler teknik eğitim merkezini, 30 ticaret ve turizm eğitim merkezini, 15 kız teknik eğitim merkezini ve 270 eğitim kurumunu kapsamıştır (MEB, 1993, s. 118).

Ankara, İzmir, Samsun Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüleri Proje kapsamına alınmıştır. Bu okullardaki hazır giyim, deri hazır giyim, makine nakışları, trikotaj alanları ile ilgili atölyelerin donatımları planlanmıştır. Bu okul ve bölümlere ait yerleşim planları, öğretim programları ve gerekli araç ve gereç listelerine yönelik teknik şartnameler hazırlanmıştır. Daha sonra 12 kız teknik öğretim okulunun Proje kapsamına alınması planlanmıştır (MEB, 1990, s. 143).

Proje’de görevlendirilmesi planlanan 1988-1989 öğretim yılında yurtiçinde İngilizce eğitimi gören 19 öğretmenin (1 satın alma, 1 trikotaj, 2 deri giyim, 3 giyim, 1 öğrenim kaynaklarının geliştirilmesi alanlarında) 8’i yurtdışına gönderilmiştir. Ayrıca 1989-1990 öğretim yılında 19 öğretmene dil eğitimi verilmiştir (MEB, 1990, s. 143).

Proje’nin danışmanlık hizmetleri 2 yıl sürecek şekilde düzenlenmiştir. Mart 1989-Mart 1991 arasında; MEB Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünün okullarında çalışan 32 teknik öğretmen 750 saatlik yurtiçi yabancı dil eğitimlerini tamamlamış, ayakkabıcılık, bilgisayar, beceri ölçme, elektronik, eğitim yönetimi, girişimcilik, öğretim kaynaklarını geliştirme, satınalma ve soğutma-havalandırma alanlarında gerekli eğitimi almaları için Amerika, İngiltere ve İrlanda’ya gönderilmiştir. Proje’de toplam 687 adam/aylık burs programı ile 16 değişik alanda 144 adam/aylık danışmanlık kullanılmıştır (MEB, 1993, s. 118)

1991’de: 12 milyon Dolarlık I. faz milletlerarası teçhizat satın alma ihalesi gerçekleştirilmiştir. (MEB, 1993, s. 119) İhale gereği elektrik, elektronik, bilgisayar, triko, tesviye, motor, metal işleri, daktilo, makine nakışı, hazır giyim, ayakkabıcılık, dikiş, deri giyim, görsel eğitim araçları alanlarında belirlenen teçhizatlar satın alınmış, eğitim merkezlerinde kullanılmaya başlanmıştır (MEB, 1994, s. 50).

4.3.3 Endüstriyel Okullar Projesi (LN 2776-TU)

Endüstriyel Okullar Projesi, endüstriyel okulların niteliğini yükseltmek ve sanayi sektörünün insan gücü ihtiyacını karşılamak için Türkiye Hükümetince Dünya Bankasına önerilmiştir. Ekonomiye de katkı sağlayacağı düşünülerek 29 Mayıs 1985’de kredi anlaşması olarak imzalanmıştır. Proje’nin toplam maliyeti 72.7 milyon Dolar olup 57.7 milyon Dolar’ı Dünya Bankası kredisi, 15 milyon Dolar’ı Hükümet katkısı olarak belirlenmiştir (Özcan, 2011, s. 80).

Dünya Bankası’ndan alınacak kredinin 50 milyon Dolar’ı teçhizata, malzemeye, kitaba ve kitapların yayın haklarına, 1.1 milyon Dolar’ı müşavirlik hizmetlerine, 300

bin Dolar'ı Proje'nin diğerkalışmalarına, 200 bin Dolar'ı yurt dışı burslarına ve 430 bin Dolar'ı tahsisi yapılmamış harcamalara ayrılmıştır (MEB, 1994, s. 37).

Proje'nin amacı: burs ve yurt dışından danışman temin etme yoluyla teknik yardım sağlamak, proje kapsamına alınan okulları modern teknolojiyle donatmak ve yenileştirmek, 11 meslek alanında programlar geliştirmek, teknik içerikli 42 teknik ders kitabını tercüme ettirmek, basmak, çeşitli meslek alanlarında hizmet içi programlar düzenlemektir (MEB, 1994, s. 37).

1986'da: Proje'de belirlenen 9 meslek alanında yurtdışında yetiştirilmek üzere ülke genelindeki endüstri meslek liselerinden seçilen, 6 ay süreli yurtiçi İngilizce dil eğitimini tamamlayan 49 teknik öğretmen, 6 Kasım 1986'da 9 ay süreyle yurtdışına alan eğitimi için gönderilmiştir. Aynı yıl içinde Hükümet katkısı olarak genel bütçeden yaklaşık 358 milyon TL ödenek gönderilmiştir (MEB, 1993, s. 103).

1987'de: Proje'nin danışmanlık hizmeti için yurtdışında eğitim programı yürüten 9 yabancı uzman ülkemize getirilmiştir. Bu uzmanlar; alanları ile ilgili programların geliştirilmesi, alanların ihtiyacı olan atölye ve laboratuvar teçhizatının belirlenmesi, Proje okullarının atölye ve laboratuvar yerleşim planlarının hazırlanması için çalışma yapmışlardır. Yurtdışında 6 ay süreli yurtiçi İngilizce dil eğitimini tamamlayan 7 meslek alanında 31 teknik öğretmen, 22 Kasım 1987'de 8 ay süreli yurtdışına alan eğitimi için gönderilmiştir. 1986'da yurtdışına alan eğitimi için gönderilen teknik öğretmenler, eğitimlerini 31 Temmuz 1987'de tamamlayarak yurda dönmüşler ve donatımı yapılmak üzere başlangıçta belirlenen 39 Proje okulunda (bu okulların sayısı 1988'de yapılan I. teçhizat alımından sonra 48'e ve daha sonra 53'e çıkarılmıştır.) görevlendirilmişlerdir. Bu öğretmenlerin bazıları Proje Dairesinin güçlendirilmesi amacıyla Bakanlık merkez teşkilatında görevlendirilmiştir. Ayrıca Hükümet tarafından Proje okullarına bütçeden 543 milyon TL ödenek gönderilmiştir (MEB, 1993, s. 103-104).

1988'de: danışmanlık hizmetleri kapsamında yurtiçi ve yurtdışı öğretmen eğitimi, program geliştirme çalışmaları, proje okullarının donatımı ile ilgili teçhizat belirlenmiş; atölye ve laboratuvar yerleşim planı hazırlanmıştır. Yaklaşık 2000 adet kaynak kitabın ve 50 adet yabancı yardımcı teknik ders kitabının belirlenmesi gibi çalışmaların çoğu tamamlanmıştır. British Council ile yapılan Danışmanlık Hizmetleri Anlaşması kapsamında Ekim 1986-Ekim 1988 arasında uzmanlık hizmetleri ve

bursiyer programları uygulanmış, öngörülen Adam/Ay hedeflerin çoğu gerçekleştirilmiştir. Proje okullarının yeni teknolojiye uygun olarak donatılması ve belirlenen teçhizatın uluslararası ihale ile satın alınması için Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında ihale yapılmış; elektrik (39 endüstri meslek lisesi), elektronik (32 endüstri meslek lisesi) tıp elektroniği (1 endüstri meslek lisesi), gemi elektroniği (2 endüstri meslek lisesi) alanlarında I. faz milletlerarası satın alma ihalesiyle yaklaşık 17 milyon Dolar tutarında teçhizat alınmıştır. 1987'de alan eğitimi için yurtdışına gönderilen öğretmenler eğitimlerini tamamlayarak yurda dönmüşlerdir. Mevcut Hükümet Proje okullarına bütçeden 1.9 milyon TL ödenek göndermiştir (MEB, 1993, s. 104-105).

1989'da: Türkiye'de uygulanan programlarda bulunmayan CNC Makineleri (6 endüstri meslek lisesi), hidrolik ve pnömatik (5 endüstri meslek lisesi), kontrol ve enstrümantasyon (1 endüstri meslek lisesi), telekomünikasyon (2 endüstri meslek lisesi), soğutma ve iklimlendirme (3 endüstri meslek lisesi) alanlarında ve görsel-işitsel eğitim araçları ile ilgili Proje okullarının atölye ve laboratuvarların donatımı için modern teçhizatın özellikleri belirlenmiştir. II. faz uluslararası ihale tutarı yaklaşık 8 milyon Dolar olan modern teçhizat satın alınarak Proje okullarına gönderilmiştir. British Council ile 1986'da yapılan iki yıl süreli Danışmanlık Hizmetleri Anlaşması, eksik kalan hizmetlerin gerçekleştirilmesi için 1 yıl sürecek şekilde yenilenmiştir. Bu süre içinde Türk ve yabancı uzmanlar tarafından Proje'de öngörülen meslek alanında program geliştirme ve entegrasyon çalışmaları ile Projeye 1988'de dahil edilen dokuz okul için elektrik ve elektronik alanlarında 9 öğretmen 9 ay süreli; 19 Proje okulu müdürü de okul yönetimi, yeni alınan teçhizata göre ders müfredatının uygulanması konularında 15 gün süreli yurt dışına gönderilmiştir. Mevcut Hükümet tarafından Proje okullarına bütçeden 2.8 milyon TL gönderilmiştir (MEB, 1993, s. 105-106).

1990'da: Proje okulları için uluslararası ihaleler yoluyla satın alınan modern teçhizatın yerleştirilmesine, montaj ve öğretmen eğitimi çalışmalarına devam edilmiştir. Proje faaliyetleri için Türk ve yabancı uzmanlar tarafından hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığının ilgili müdürlüğüne sunulan 14 meslek alanına ait öğretim programları yurtdışında alan eğitimi görmüş teknik öğretmenlerden oluşturulan komisyonlarca incelenerek gerekli düzeltmeler yapılmış, Talim ve Terbiye kurulunu sunulacak hale getirilmiştir. 1989'da yurtdışı eğitimine gönderilen teknik öğretmenler eğitimlerini tamamlayarak yurda dönmüşler ve Proje okullarında göreve başlamışlardır. British

Council ile yapılan danışmanlık hizmetleri anlaşması ile Mayıs 1989-Haziran 1990 arasında planlanan faaliyetlerin çoğu yapılamamıştır. Hükümet tarafından bütçeden 6.1 milyon TL ödenek gönderilmiştir (MEB, 1993, s. 107-108).

4.3.4 Türk-Japon Teknik İşbirliği İstanbul Tuzla Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi Projesi

MEB Japon Uluslararası İşbirliği Teşkilatı (JICA) arasında 7 Temmuz 1987'de yapılan 'Türk-Japon Teknik İşbirliği İstanbul Tuzla Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi Projesi Protokolü' 1987'de uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra 1 yıl daha uzatılmıştır. Proje'nin maliyeti 1.2 milyar Japon Yeni olup tamamı hibe olarak kullanılmıştır (Özcan, 2011, s. 82).

Proje'nin amacı: sanayi ile ilgili teknik öğretimin geliştirilmesi için İstanbul Tuzla Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde, yeni teknolojiye dayalı ve dünya standartlarında donatılmış endüstri meslek lisesi; elektrik, elektronik bölümleri ile teknik lise; elektrik, elektronik, bilgisayar bölümlerini kurmak, teknik öğretmenlere yurtdışında alan eğitimi vermektedir. Bu doğrultuda: öncelikle organizasyon teşkilatı içinde Proje okullarındaki uygulamaların teknik detaylarını, planlama, koordinasyon, uygulama ve değerlendirme çalışmalarını yürütmek için Türk ve Japon tarafınca 'Ortak Komite' oluşturulmuştur. Komite, Proje'nin başlangıcından itibaren her öğretim yılı başında ve sonunda Proje okulunda toplanarak yapılan çalışmaları değerlendirmiş, gelecek yıl yapılacak çalışmaların koordinasyonu ile ilgili esasları tespit ederek iş ve işlemleri planlamıştır. Ayrıca Japon Hükümeti yetkililerinden oluşan bir inceleme ekibinin Proje okulunda gerekli incelemeleri yapmasının ardından hükümetler düzeyinde değerlendirme yapılarak Proje'nin geliştirilmesine dair tavsiye kararları alınmıştır.

1987'de: Japon Hükümeti tarafından 2.5 yıl süreyle Proje okulunda görevlendirilen, görevleri gereği baş danışman, koordinatör, elektrik uzmanı, elektronik uzmanı ve bilgisayar uzmanından oluşan 5 kişilik Japon heyeti 26 Ekim 1987'de görevine başlamıştır. 2'si İngiltere'de, 1'i Japonya'da geliştirme eğitimi görmüş 3 atölye ve meslek dersi öğretmeni Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Proje okulunda görevlendirilmiş, ayrıca yabancı dil eğitimini tamamlamış 3 öğretmen ise Japonya'ya gönderilmiştir. Kurulacak bölümler ile ilgili tadilat işlemlerinin yaptırılması, donatım eşyasının temini ve yerleştirilmesi, öğretim programlarının geliştirilmesi, taslak ders

notlarının hazırlanması için gerekli çalışmalara başlanmıştır. Japonya'dan 3 milyon 307 bin Japon Yeni tutarında teçhizat ve eğitim materyali temin edilmiştir.

1988'de: elektrik, elektronik alanlarının tadilat çalışmaları ve donatım ihtiyaçları tamamlanmış, Japonya'dan 158 milyon 290 bin Japon Yeni tutarında teçhizat alınarak 1 resim laboratuvarı, 2 mekanik atölye, 1 elektrik atölyesi, 1 elektronik atölyesi, 2 ölçme laboratuvarı hazırlanmıştır. 4 atölye ve meslek dersi öğretmeni eğitim için Japonya'ya gönderilmiştir. Endüstri meslek lisesi elektrik ve elektronik bölümü faaliyete geçirilerek 60'ı yatılı 240 öğrenci Proje kapsamında 1988-1989 öğretim yılından itibaren eğitime başlamıştır.

1989'da: Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden 2 milyar 293 milyon TL ödenek kullanılarak Proje okulunun tadilat işlemleri tamamlanmıştır. Eğitim-öğretim çalışmaları için 2 otomatik kumanda, 1 programlanabilir lojistik kontrol, 2 temel elektronik, 2 bilgisayar, 2 audio visual eğitim materyali üretim laboratuvarı, 1 yabancı dil laboratuvarı olmak üzere 11 atölye ve laboratuvarın teçhizat ve donatımı 204 milyon 711 bin Japon Yeni harcanarak tamamlanmıştır. Bu teçhizatın eğitimde kullanılması ve Türk öğretmenlere hizmetiçi eğitim verilmesi için 7 Japon alan uzmanı Proje'de görevlendirilmiştir. Elektrik, elektronik ve bilgisayar alanlarında 14 çeşit ders notu, bilgi ve beceri dokümanı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Teknik lisedeki elektrik, elektronik ve bilgisayar bölümleri faaliyete geçirilerek endüstri meslek lisesi ile birlikte 172'si yatılı 435 öğrencinin eğitimine devam edilmiştir. 4 atölye ve meslek dersi öğretmeni alan eğitimi için Japonya'ya gönderilmiştir.

1990'da: Japonya'dan temin edilen 178 milyon Japon Yeni tutarında teçhizat, MEB tarafından sağlanan donatım malzemesi ile 1 dijital elektronik, 2 mikrobilgisayar laboratuvarı eğitim için hazır hale getirilmiştir. Bu teçhizatın kullanılabilmesi için Japonya'dan 4 alan uzmanı getirilmiştir. Atölye ve meslek dersi alanlarında 6 öğretmen Japonya'ya gönderilmiştir. Elektrik, elektronik, bilgisayar bölümlerinin atölye ve laboratuvarında kullanılması için 13 çeşit ders notu hazırlanmıştır. 1989'da hazırlanan ders notlarının 8'i Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çoğaltılarak diğer endüstriyel teknik öğretim okullarına gönderilmiştir. Eğitim çalışmalarında ihtiyaç duyulan otomatik kumanda seti, enerji dağıtım tablosu vb. gereçler Proje çalışmalarında geliştirilmiştir. Proje okulunun kapasitesinin artırmak, görevli öğretmenlerin hizmette sürekliliğinin sağlamak için 1000 öğrenci kapasiteli öğretim

binası, birçok amaçlı salon ve 20 dairesel iki öğretmen lojmanının yapımına bu yıl içinde başlanmıştır (MEB, 1993, s. 121-124).

4.3.5 Türk-Alman Teknik İşbirliği İkili Meslek Eğitimi Teşvik Projesi

27 Kasım 1987’de mevcut Hükümet ile Federal Almanya Hükümeti arasında İkili Mesleki Eğitim Projesi imzalanarak Nisan 1988-Temmuz 1992 arasında (1998’de sona ermiştir.) uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir (MEB, 1993, s. 126). Proje’nin finansmanı için 12.3 milyon Alman Markı hibe olarak belirlenmiştir (MEB, 2005, s. 177).

İkili Mesleki Eğitim Projesiyle Ankara-Dikmen Endüstri Meslek Lisesi’nin bina ve tesislerinde ‘motor’ ve ‘elektronik’ bölümü açılarak 1988-1989 öğretim yılından itibaren eğitim faaliyetine başlatılmıştır. Ayrıca sanayinin nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak için mevcut bölümlere ‘endüstriyel mekanik’ bölümü eklenmiş, Daha sonra ülke genelindeki 13 endüstri meslek lisesi Proje kapsamına alınmıştır (MEB, 2005, s. 177).

Proje’nin amacı: sanayinin ihtiyaç duyduğu elektrik, elektronik, bilgisayar alanlarında teknik insan gücünü uluslararası standartlarda yetiştirmek (MEB, 2005, 177), hem teorik hem de pratik eğitimin bir arada verildiği ikili meslek eğitim modelinin (dual) Türkiye’de geliştirilmesini teşvik etmek ve meslek alanlarını kapsayacak şekilde ülke genelinde uygulanmasını sağlamaktır (Özcan, 2011, s. 81).

1987’de: Proje’nin uygulanacağı Ankara-Dikmen Endüstri Meslek Lisesi bünyesine teçhizat ve donanımın yerleştirilmesi için ihtiyaç duyulan altyapı düzenlemelerine başlanmıştır. Proje okulunun kuruluş işlemleri tamamlanarak faaliyete geçirilmiştir. Alman Hükümeti tarafından 1’i ekip başkanı, 4’ü alan uzmanı olmak üzere 5 Alman teknik eleman Proje’deki görevine başlamıştır. Proje’de görevli Türk ve Alman yetkililer, uygulama planına göre merkezin eğitim hazırlanması için gerekli çalışmaları tamamlamışlardır. Proje kapsamında kurulması planlanan elektrik ve motor bölümlerinde görev yapacak 15 Türk teknik öğretmen 9 ay süreyle yabancı dil eğitimine alınmıştır (MEB, 1993, s. 127).

1988’de: ilgili bölümlerin atölye ve laboratuvarının kurulması için Almanya’dan 100 bin Alman Markı tutarında teçhizat ve MEB tarafından 70 milyon TL tutarında donatım malzemesi temin edilmiştir. Motor bölümünün fren test ünitesi, havalandırma sistemi, lift ünitesi ve kaynak atölyesi ile elektrik bölümünün 1 tesis atölyesi ve 2

elektronik laboratuvarı eğitim-öğretime hazırlanmıştır. İkinci grup olarak 10 Türk teknik öğretmen 4 aylık yabancı dil eğitimine alınmıştır. Eylül 1988'de Türk-Alman Mesleki Eğitim Merkezinin elektrik ve motor bölümleri eğitim faaliyetine başlamıştır. Bu merkeze 13-19 yaş arasındaki gençler alınmış, 1988-1992 yılları arasında 1. yıl tamamı merkezde olmak üzere teorik ve pratik eğitim, 2. yıldan itibaren 1 gün merkezde teorik, 4 gün öğrencinin sözleşme yaptığı işletmede pratik eğitim olmak üzere 3,5 yıl süreli eğitim-öğretim verilmiştir. Bu eğitim sırasında ve sonunda ilgili mevzuat gereği Oda, Birlik ve Proje'de görevli Alman uzmanların katılımı ile oluşturulan komisyon tarafından yapılan sınavda başarılı olanlara 'Kalfalık Belgesi' verilmiştir. Bu belgeyi alanlardan endüstri meslek lisesinin ilgili bölümlerinde fark derslerini alarak sınavda başarılı olanlara veya bir dönem daha eğitime devam ederek başarılı olanlara endüstri meslek lisesi diploması verilmiştir (MEB, 1993, s. 127).

1989'da: elektrik bölümüne 1 ölçme laboratuvarı, motor bölümüne 1 temel mekanik atölye ile dizel ve benzinli motor atölyelerinin kuruluşu tamamlanmış, bunlar için Almanya'dan 400 bin Mark, MEB tarafından 150 milyon TL tutarında teçhizat ve donatım sağlanmıştır. Eylül 1989'da 3'ü motor, 3'ü elektrik, 1'i tesviye bölümünden olmak üzere 7 atölye ve meslek dersi öğretmeni 10 aylık bir eğitim için Almanya'ya gönderilmiştir. Proje'de görevlendirilen 4 Alman uzman 1987'de geri çekilmiş, yerlerine 3 yeni Alman uzman görevlendirilmiştir. Alman Hükümetince Proje merkezine 2 otomobil ve 1 minibüs hibe edilmiştir (MEB, 1993, s. 128).

1990'da: Almanya'da eğitimlerini tamamlayan 7 Türk teknik öğretmen Proje'deki görevlerine başlamıştır. Yabancı dil eğitimini bitiren 2 Türk teknik öğretmen 9 ay süreli alan eğitimi için Almanya'ya gönderilmiştir. Motor bölümü şasi atölyesi için 700 bin Mark, eğitim-öğretim materyali hazırlama çalışmaları için 500 bin Mark tutarında teçhizat ve malzeme temin edilmiştir (MEB, 1993, s. 128).

4.3.6 Türk-Alman Teknik İşbirliği İstanbul-Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi Otomatik Kumanda Bölümü Projesi

26 Ağustos 1987'de mevcut Hükümet ile Federal Almanya Hükümeti arasında 5 yıl süreli 'İstanbul-Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi Otomatik Kumanda Bölümü Proje Anlaşması' imzalanmıştır (MEB, 1993, s. 133). Proje için Alman Hükümeti'nden 4.7 milyon Alman Markı tutarında hibe sağlanmıştır. (Özcan, 2011, s. 81).

Proje'nin amacı: Türkiye'deki sanayi ile ilgili kurum ve kuruluşların elektrik, elektronik, pnömatik ve hidrolik alanlarında bilgi ve beceri sahibi otomatik kumanda teknisyeni ihtiyacını karşılamaktır (MEB, 1993, s. 133).

1987'de: İstanbul-Haydarpaşa Anadolu Teknik Lisesi Otomatik Kumanda bölümünün hazırlık sınıfı 10 Ekim 1987'de eğitime başlatılmıştır. Proje gereği 1987-1988 öğretim yılında 24'ü F. Almanya'da temel eğitimlerini tamamlamış Türk işçi çocukları için bir sınıf ve 24'ü Türkiye'deki ortaokullardan mezun olan öğrenciler için bir sınıf açılmıştır. F. Almanya'dan gelecek teçhizatın eğitim-öğretime hazırlanması için mevcut tesislerin bünyesindeki tadilat ve donatım malzemesi teminine başlanmıştır. Proje okuluna; 1 grup başkanı, 2 Almanca dil uzmanı, 1 mekanik uzmanı olmak üzere 4 Alman uzman görevlendirilmiştir. 10 Türk atölye ve meslek dersi öğretmeni 8 ay süreli Almanca dil eğitimine alınmıştır (MEB, 1993, s. 133).

1988'de: tadilat ve donatım çalışmaları 1987'de bitirilmiştir. Federal Almanya'dan gönderilen teçhizatın gerekli görülen atölye ve laboratuvarlara yerleştirilmesine, eğitim-öğretime hazırlanmasına başlanmıştır. Yabancı dil eğitimini tamamlayan 6 Türk atölye ve meslek dersi öğretmeni Almanya'ya 3-6 ay süreli alan eğitimine gönderilmiştir. Proje bölümündeki Alman uzmanlara bir elektrik uzmanı daha görevlendirilmiştir (MEB, 1993, s. 134).

1989'da: F. Almanya'dan gönderilen teçhizat yerleştirilerek eğitim-öğretim için hazır hale getirilmiştir. F. Almanya'ya alan eğitimi için gönderilen 6 Türk atölye ve meslek dersi öğretmeni eğitim çalışmalarını bitirmiş olduklarından Proje bölümde görevlendirilmiştir (MEB, 1993, s. 134).

1990'da: elektrik ve mikroişlemciler alanında F. Almanya'dan gönderilen ilave teçhizatın eğitim-öğretime hazırlanması tamamlanmış, Proje bölümüne 1 elektronik öğretmeni görevlendirilmiştir. Pnömatik uzmanı 5 Alman, kısa bir süre ile Proje bölümünde görevlendirilmiştir. Görev süresi biten 1 mekanik ve 1 yabancı dil uzmanı Proje'den ayrılmış, 1 yabancı dil uzmanının görev süresi uzatılmıştır. Federal Almanya Hükümeti tarafından 2 yabancı dil uzmanı Proje'de görevlendirilmiştir (MEB, 1993, s. 134).

4.3.7 Türk-Fransız Teknik İşbirliği İstanbul Kâğıthane Profilo Anadolu Teknik Lisesi Projesi

Proje iki ayrı protokol ile gerçekleştirilmiştir: Mevcut Hükümet ile Fransa Hükümeti arasında 11 Eylül 1986'da imzalanan 'Türkiye ile Fransa Arasında Mali Protokol Anlaşması' gereği 4 Mart 1988'de yapılan ek protokolü ile Bakanlığımız ile Fransa Dışişleri Bakanlığı arasında 26 Temmuz 1990'de yapılan 'Türk-Fransız İstanbul-Kâğıthane Profilo Anadolu Teknik Lisesine Ait İşbirliği' protokolüdür. Proje'nin finansmanı için Fransa Hükümeti'nden 23 milyonu kredi, 20 milyonu karşılıksız olmak üzere 43 milyon Fransız Frang'ı alınmıştır. Kredinin kullanımı ile ilgili mali protokol süresi 1 yıl olarak belirlenmiş, 1989'da tamamlanmıştır. Karşılıksız kredi ile ilgili protokolün uygulanma süresi 5 yıl olarak belirlenmiştir (MEB, 1993, s. 136).

Proje'nin amacı: endüstriyel teknik eğitimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için yabancı dille eğitim yapan bir Anadolu teknik lisesi kurarak uluslararası standartlara göre donatmak, yeni teknolojilere göre teknik öğretmenlerin bilgi ve yeteneklerini geliştirmektir (Özcan, 2011, s. 82).

1986'da: MEB Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü ile Proje okulunun yapımını üstlenen Profilo Holding A.Ş yetkilileri tarafından; Proje okulunda açılması düşünülen bölümler için atölye, laboratuvar, derslik miktarı tespit edilmiş; tesisin yapım projesi hazırlanmıştır. İlk aşamada ısı merkezi, enerji santrali, idare binası, atölye ve laboratuvar ile derslik bloklarının projelendirilmesi bitirilmiş; 21 Haziran 1986'da tarafından yetkililer tarafından tesislerin yapımına başlanmıştır (MEB, 1993, s. 137).

1987'de: Türk Hükümeti ile Fransa Hükümeti arasında 11 Eylül 1986'da imzalanan mali protokol anlaşmasıyla Proje okulunun araç-gereç, teçhizat ve donatımı ile ilgili finansmanın sağlanması için Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Fransa'nın Türkiye Büyük Elçiliği ile gerekli çalışmalar yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ile Profilo Holding A.Ş yetkilileri arasında okul inşaatının gelişimi ve altyapı ihtiyaçlarına göre proje tadilatı çalışmalarına devam edilmiştir (MEB, 1993, s. 137).

1988'de: Proje okulunun teçhizat ihtiyaçlarını karşılamak için 23 Fransız Frang'ı tutarındaki kredi anlaşması 4 Mart 1988'de imzalanmıştır. Okulun eğitim-öğretime açılacak bölümleri ile ilgili atölye ve laboratuvarların teçhizat ve donatım ihtiyacı belirlenerek teknik şartname hazırlanmıştır. Teçhizatın satın alınması ile ilgili

çalışmalara devam edilmiştir. Bir kısım donatım malzemesi, endüstriyel teknik öğretmen okullarında döner sermaye kapsamında yaptırılmıştır. Profilo Holding A.Ş tarafından inşaatı bitirilen tesisler 8 Ekim 1986'da Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir (MEB, 1993, s. 137).

1989'da: Fransa'dan alınan krediyle Proje okulunun makine ve teçhizat satın alma işlemleri tamamlanarak ilgili atölye ve laboratuvarlara yerleştirilmiştir. Türk teknik öğretmenlerin Türkiye'deki yabancı dil eğitimleri ile Fransa'daki alan eğitimleri, Fransız uzmanların Proje okulunda görevlendirilmesinde ihtiyaç görülen 20 milyon Fransız Frang'ı tutarındaki hibe için Türk-Fransız Teknik İşbirliği ile ilgili protokol çalışmalarına başlanmıştır. 28 Eylül 1989'da bir kısım derslerin Fransızca ve İngilizce yapıldığı Proje okulunda; elektrik, elektronik, bilgisayar bölümleri eğitim-öğretime açılmıştır (MEB, 1993, s. 138).

1990'da: Milli Eğitim Bakanlığı ile Fransa Dışişleri Bakanlığı arasında 5 yıl süreli, 20 milyon Fransız Frang'ı tutarındaki hibe ile ilgili protokol 26 Temmuz 1990'da imzalanmıştır. Okulun öğrenci pansiyonu, öğretmen lojmanı, kapalı spor salonunun yapımı programa alınmış ve bütçeden 850 milyon TL ödenek sağlanmıştır. Fransa'da eğitim görececek Türk teknik öğretmenlerin İstanbul'daki Fransızca eğitimleri ile ilgili hazırlıklar tamamlanmıştır. Öğretmenler 1 Ağustos 1990'da yabancı dil eğitimine başlamıştır. Dışişleri Bakanlığınca görevlendirilen 2 Fransız uzman Proje okulundaki görevine başlamıştır (MEB, 1993, s. 138).

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç ve Tartışma

Birinci plandan itibaren sanayileşmeye oldukça önem verildiğinden bu doğrultuda mesleki eğitim kurumlarının yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Ancak bu yıllarda nitelikten çok niceliğe önem verildiğini söyleyebiliriz. Çünkü hızlı bir sanayileşme sonucunda büyük oranda insan gücü ihtiyacı olacağı öngörülmüştür. Bundan dolayı örgün mesleki eğitim kurumları insan gücü sağlamada yetersiz kalacağından sanayi içinde eğitim faaliyetiyle kısa sürede büyük oranda insan gücü yetiştirilmesi planlanmıştır.

İkinci planda mesleki eğitim kurumlarının kapasiteleri artırılmıştır. Ancak sadece kapasite artışının sanayilerin isteklerini karşılayamadığı görülmüştür. Özellikle bu okulları bitirenlerin iş bulamadığı, buldukları işten tatmin olmadığı, öğrencilerin teorik bilgilerinin sanayilerin taleplerine uymadığı belirtilmiştir. Bu durum sanayi sektörünün taleplerine uygun insan gücünün sağlanması için sadece niceliksel gelişmelerin yeterli olamayacağı göstermiştir. Bu nedenle İkinci planda bu yönde yapılacaklar planlanmıştır. Bu doğrultuda sanayideki gelişmelerin izlenerek öğretim programında uygulanmasına, endüstriyel mesleki eğitim kurumlarının sanayi sektörü ile olabildiğince ilişki kurmasına, nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için teknisyen okullarının dört yıla çıkarılmasına ve teknisyen yetiştirecek düzeyde öğretim programlarının uygulanmasına karar verilmiştir.

Üçüncü planda yapılan tespitlerde sanayi sektörünün niteliğe yönelik taleplerinin karşılanamadığı görmekteyiz. Sanayicilerin bazı alanlara yönelik insan gücü ihtiyacı karşılanamazken diğer bazı alanlarda daha fazla insan gücü sağlanmıştır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı giderek artmıştır. Öğrenciler teknisyen okullarına yönlendirilememiştir. Bu olumsuzluk karşısında sanayilerin istekleri doğrultusunda talep edilen alanlara yönelik insan gücü yetiştirilmesine, sanayi sektörü ile ilişkilerin geliştirilmesine, okulu bitiren öğrencilerin statü ve yetkilerinin düzenlenmesine ve

mesleki eğitim okulların modern teknolojilerle donatılmasına karar verilmiştir. Ayrıca yaygın eğitim; maliyeti bakımından uygun olması, kısa sürede tamamlanması ve esnek özelliği ile sanayi sektörüne insan gücü sağlamada gerekli görülmüştür. Ancak yaygın eğitimin insan gücünün yetiştirilmesinde nitelik bakımından ne ölçüde yeterli olup olmayacağı konusunda bir açıklama yapılmamıştır.

Sanayi sektörü için nitelikli insan gücünün temin edilemediği, kurumsal düzenlemelerin yapılamadığı önceki planlarda olduğu gibi Dördüncü planda da aynı şekilde belirtilmiştir. Bu durum sanayi etkisinde yapılması gerekenlerin tespit edilmesine rağmen uygulamada başarılı olunamadığını göstermektedir. Özellikle sanayideki gelişmelerin yeterince takip edilemediği, sanayi ile ilişkilerin kurulamadığı, eğitim sisteminin istihdam koşullarına ve teknolojiyle uyumlu olamadığı, endüstri meslek liselerinin bazılarının teknik liselere dönüştürülemediği, öğrencilerin teknik liselere yönlendirilemediği İkinci plandan itibaren belirtilmiş; ancak gerekli düzenlemeler yıllar geçmesine rağmen yapılamamıştır. Hatta öğrenci kapasitelerinin artırılmasında bile yetersiz kalmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesi için Dördüncü planda önceki planlarda da olduğu gibi tekrar niteliğinde kararlar alınmıştır.

Beşinci planda yaygın mesleki eğitime özellikle önem verilmiştir. Bu doğrultuda vasıflı işçilerin yetiştirilmesinde endüstri meslek liselerinden ziyade yaygın eğitimin yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir. Çünkü kalifiye işçilerin yetiştirilmesinde endüstri meslek liseleri maliyetli olarak görülmüştür. Ancak mezunların istihdam edilmeleri, ücretleri ve statüleri çözülememiş iken yaygın mesleki eğitime ağırlık verilerek genç kesime belirli ölçüde mesleki becerilerin kazandırılacak olması sanayileşme karşısında mesleki eğitimin niteliğini düşürdüğünü, sanayi sektörünün taleplerinin yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir.

1968'de Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Birinci Toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda sanayi ile mesleki eğitim kurumları arasındaki ilişkilerin yeniden kurulması, sanayilerin isteklerine göre mesleki eğitimin düzenlenmesi ve mesleki eğitimin kurumsallaştırılması için önemli kararlar alınmıştır. Ayrıca bu toplantı kararlarının yasal bir çerçevede düzenlenmesi için Mesleki ve Teknik öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği Tasarısı ile Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu Tasarısı gündeme getirilmiştir. Ancak Kalkınma Planlarındaki mesleki eğitime yönelik alınan kararlarının uygulanmasında geç kalındığı gibi bu tasarıların

yasallaştırılmasında geç kalınmıştır. Daha sonra bu tasarılar 1975’de düzenlenen Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim İle Sanayi İlişkileri Sempozyumu’nda tekrar gündeme getirilmiş, birçok düzenleme yapılmış; ancak başarısız olunmuştur. Nihayet 1976’da Mesleki ve Teknik Öğretim Danışma Kurulları Yönetmeliği ile 1977’de 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. Ancak Kanun kapsamına sadece çıraklık eğitimi dâhil edilerek okul-endüstri işbirliği programının uygulanmasına karar verilmiş, örgün ve yaygın mesleki eğitim mesleki eğitim kurumlarına yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Hâlbuki İkinci plandan itibaren endüstriyel mesleki eğitimde okul-sanayi ilişkisinin güçlendirilmesine, sanayinin isteklerinin mesleki eğitim kurumlarınca karşılanmasına, gerekli program ve tekniklerin uygulanmasına karar verilmiş olmasına rağmen gerekli düzenlemelerin sadece çıraklık eğitimi kapsaması önemli bir eksikliklerdir. Bu durum daha sonra fark edilmiş, mevcut Kanun ile ilgili gerekli düzenleme yapılarak 1986 tarih ve 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunuyla tüm mesleki eğitim kurumlarında okul-endüstri işbirliği (ikili eğitim programı) programının uygulanmasına karar verilmiştir. Ayrıca mali sıkıntıların çözülmesi için Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu; araştırma geliştirme, proje faaliyetlerinin yürütülmesi, uygulamaların değerlendirilmesi için Mesleki ve Teknik Eğitim Araştırma Merkezi kurulmuş olması önemli gelişmelerdir. Çünkü mali desteğin kısıtlı olması, araştırma geliştirme faaliyetlerinin yapılarak gerekli tespitlerin yapılmaması 2089 sayılı Kanun’un verimli olmasını engellemiştir.

1970’li yılların sonlarından itibaren ülkenin ihtiyaç duyduğu becerikli insanların yetiştirilmesi, okul ve sanayi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla çeşitli projeler yürütülmüştür. Bu doğrultuda ulusal imkânlarla 1977-1978 öğretim yılından itibaren Okul-Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi Projesi uygulanmıştır. Çıraklık Kanunu’nun henüz yürürlüğe girdiği, okul sanayi işbirliği programının sadece çıraklık eğitim merkezlerinde uygulanmaya başlandığı, diğer örgün mesleki eğitim okullarında pratik eğitime ayrılan oranın oldukça düşük seviyede olduğu ve okul ile sanayi ilişkisinin kopuk olduğu bir süreçte bu Proje’nin önemli bir farkındalık yarattığını, ilerleyen yıllarda ne yapılması ile ilgili önemli tecrübeler sağladığını söyleyebiliriz. Özellikle Projeye sanayinin talepte bulunduğu alanlara yönelik eğitim verilmesi, öğrenci kontenjanlarının sanayinin talep ettiği alanlara göre düzenlenmesi, öğrencilerin sanayilerde olabildiğince pratik eğitime katılmasının sağlanması önemli

uygulamalar arasında sayabiliriz. Ancak Proje sürecinde iş yerlerinin öğretim programına uygun seçilemediği, yönetici ve öğretmenlerin okul-sanayi ilişkisi konusunda yeterince eğitim verilmediği, öğrencilerin iş yerlerinde ilgilenecek kimselerin yeterince bilgilendirilmediği, öğrencilerin yeterince takip edilemediği, öğrencilerin takip edilmesi konusunda okullara yeterince araç ya da imkânların sağlanmadığı ve Proje giderlerinin yüksek olduğu gibi sebeplerle 3308 sayılı Kanun gereği Proje faaliyetlerine son verilmiştir.

Sanayilere nitelikli insan gücü sağlamak, okulların modern teknoloji ve teçhizatla donatmak, öğrencilerin niteliklerini sanayilerin taleplerine göre yetiştirmek amacıyla 1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası projeler yapılmıştır. Bu projeler yoluyla kredi, hibe ve hükümet desteği sağlanarak okullar modern teknolojiyle donatılmış, belirlenen öğretmenlerin yurtiçi ve yurtdışından yabancı dil eğitimi ile alan eğitimi almaları sağlanmış, yabancı uzmanlar getirilerek teknik bilgilerinden faydalanılmıştır. Özellikle sanayilerin ihtiyaç duyduğu elektrik, elektronik, bilgisayar, makine, motor gibi alanlarda uluslararası standartlarda insan gücünün temin edilmesine çalışılmıştır.

1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası projelerin uygulanmasıyla 24 Ocak 1980 tarihinden sonra ihracata yönelik stratejiye geçilmesi arasında bir paralellik söz konusudur. Çünkü 24 Ocak kararlarıyla dışarıya kapalı, ithalatı kısıtlayan, devlet kontrolündeki uygulamalara son verilmiş; serbest piyasaya, ihracata, rekabete dayalı stratejiye geçilmiştir. Bu yeni stratejilerin mesleki eğitime yansımaları 1980'lerin sonların doğru göstermiştir. Dışarı açılma sürecinde uygulanan uluslararası projelerde Avrupa ülkeleri ile Japonya'nın teknik birikimleri ile günün iktisadi anlayışlarının etkileri görülmüştür. Ancak iktisadi stratejilere bağlı olarak mesleki eğitime yönelik gerekli yeniliklerin yapılmaya çalışıldığı; ancak 1980 öncesinde olduğu gibi zamanında ve yerinde yapılamadığını göstermektedir.

Mesleki ve teknik eğitimde reformlar, yenilikler ve düzenlemeler üzerine yapılan çalışmaların oldukça az olduğu, 1990'lardan sonra yapılan çalışmaların gözle görülecek şekilde azaldığı tespit edilmiştir. Yani diğer disiplinlere göre mesleki ve teknik eğitim ile ilgili yapılan araştırmalar sayı olarak yetersizdir (Demir ve Şen, 2009, s. 41).

İktisadi sektörlerin talepleri doğrultusunda mesleki eğitimde nelerin yapılabildiği ya taleplerin ne ölçüde dikkate alındığı gibi sorulara cevap veren tarihsel veya sosyolojik

çalışmalar tespit edilememiştir. Eğitimin ekonomiye katkısını veya eğitim-ekonomi ilişkisini açıklayan araştırma yazılarda ise mesleki eğitimden ziyade eğitim olgusu dikkate alınmış, genel olarak eğitim yatırımlarının ekonomik büyümeye önemli ölçüde etki ettiği, insan gücünün yetiştirilmesiyle üretimde daha fazla verim sağlandığı belirtilmiştir. Ancak bu çalışmalarda eğitime fazla rol yüklendiğini, eğitimin iktisadi gelişmenin tek nedeni olarak görüldüğünü söyleyebiliriz.

Nazım Öztürk'ün "İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü" adlı çalışmasında insanın niteliklerinin artırılması amacıyla yapılan yatırımlar içinde en önemlisi olarak eğitim kabul edilmiş, eğitimin ekonomik kalkınmayı sağladığı kadar ekonomik kalkınmayı belirleyen sosyo-ekonomik, politik ve kültürel yapıdaki gelişmeler, teknolojik gelişmeler, uluslararası alanda rekabet açısından da oldukça önemli olduğu belirtilmiştir. (Öztürk, 2005, s. 41). Muharrem Afşar'ın "Türkiye'de Eğitim Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi" adlı çalışmasında eğitim yatırımları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin olup olmadığını belirlemeye çalışılmış, araştırma neticesinde Türkiye ekonomisinde büyüme ile eğitim yatırımları arasında karşılıklı bir ilişkinin olmadığı, yani eğitim yatırımları ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler içinde yer alırken iktisadi büyümenin yüksek veya düşük oranda gerçekleşmesinin eğitim yatırımları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir (Afşar, 2009, s. 96). Osman Murat Telatar ile Harun Terzi'nin "Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmasında ekonomik büyüme üzerinde eğitim ile nüfusun rolleri incelenmiş, Türkiye'deki ekonomik büyüme ile eğitim ve nüfus arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak kişi başına gelirdeki artış yükseköğretim mezunu sayısında artışa neden olurken nüfusun artış hızında yavaşlamaya yol açtığı, teknik bilgi ve beceriye sahip olan meslek lisesi mezunlarının okulu bitirdikten sonra çalışmaya başladıklarında ekonomiye katkı sağladığı görülmüştür. (Telatar ve Terzi, 2010, s. 210). Hüsamettin İnaç, Ümit Güner, Sinan Sarısoy'un "Eğitimin Ekonomik Büyümeye ve Kalkınma Üzerinde Etkileri" adlı çalışmasında eğitime yapılan harcamalar ve yatırımların gelir dağılımı ve ekonomik büyümeye üzerinde olumlu etkileri olduğu, eğitilmiş insanların işgücü olarak da daha verimli bir hale geldiği, küreselleşme sürecinde az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkların ancak nitelikli insan gücü ile kapatılacağı belirtilmiştir. (İnaç, Güner ve Sarısoy, 2006, s. 68). M. Ali Büyükaslan'ın "Toplumsal Kalkınma ve Eğitim" adlı çalışmasında bir

ulusun gelişmesi için her şeyden önce kendi insanın geliştirilmesine bağlı olduğu, az gelişmiş ülkelerin çoğunun temel problemleri doğal kaynakların kıtlığı değil, kendi insan kaynakların az gelişmiş olması asıl neden olarak görülmüştür. (Büyükaslan, 1995, s. 9). Rengin Ak ve Berna Ak Bingül'ün "Eğitim-Büyüme İlişkisi Yazını Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışmasında iktisadi büyüme literatürüne egemen olan Neok-Klasik kurama alternatif olarak geliştirilen içsel büyüme teorileri çerçevesinde yapılan araştırmalarda fiziksel sermayenin ekonomik büyümede yeterli olamayacağı ayrıca insan faktörüne yapılan yatırımların da ülke ekonomisine önemli ölçüde katkı sağlayacağı belirtilmiştir. (Ak ve Bingül, 2011, s. 164). Özlem Çakmak'ın "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi" adlı çalışmasında eğitimin çabuk ve sürekli bir gelir artışına yol açtığından nüfusun niteliklerini ve hayat tarzını etkilediğinden yatırım önceliğinin eğitime ayrılması; ancak geleneksel eğitim sistemleri; bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler, sosyo ekonomik küreselleşme ve bilgisayar kullanımı, toplumun dönüşümü ve çağın değişmesiyle değerini kaybedeceğinden eğitim sisteminin sürekli değişme ve yenileşme içinde olması gerekli görülmüştür. (Çakmak, 2008, s. 39-40). Eğitim-ekonomi ilişkisinin farklı bir bakış açısıyla ele alındığı Halil Buyruk'un "Ekonomik Kalkınma Hedefinden Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine: Eğitim-Kalkınma İlişkisinde Dair Bir Çözümleme" adlı çalışmasında eğitimin ekonomiye fayda sağladığı tespiti eksik görülerek eğitim sisteminin kapitalist sistem içinde geçmişe göre daha fazla iktisadi çevreler tarafından yönlendirilmeye, talepleri doğrultusunda düzenlenmeye çalışıldığı, AB (Avrupa Birliği), OECD, Dünya Bankası gibi kuruluşların da bu yönde faaliyet yürüttüğü; ancak bu durumun eğitimin kültürel yönünün göz ardı edilerek iktisadi fonksiyonun önemsenmesine neden olduğu eleştirel bir tarzda belirtilmiştir (Buyruk, 2016, s. 111-136).

İktisadi sektörlerin eğitim kurumlarının düzenlenmesinde aktif bir rol aldığını, dolayısıyla iktisadi sektörlerle gerekli katkıyı sağlamadan önce iktisadi sektörlerce yönlendirildiğini veya yönlendirilmek istendiğini kabul etmeliyiz. Çünkü bu tez çalışmasında 1960'dan sonra ülkemizdeki mesleki eğitim kurumlarının sanayi sektörlerinin talepleri doğrultusunda yönlendirilmeye çalışıldığı; ancak yapılan taleplerin dikkate alınmasına özellikle maddi sebeplerden ötürü getirilemediği ya da geç kalındığı açık bir şekilde tespit edilmiştir.

5.2 Öneriler

Mesleki eğitim kurumları, insanın hem pratik hem de teorik olarak yetiştirilmesini gerekli görmektedir. Böylelikle donanımlı hale getirilen insan istihdam edilerek yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürecektir, çalıştığı sektör içinde üretime katkı sağlayacak ve çevresi tarafından daha saygın biri olarak kabul edilecektir. Bu durum mesleki eğitimin insan için hem maddi hem de manevi olarak ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. O halde öncelikli olarak iktisadi sektörlerin taleplerine göre mesleki eğitimin düzenlenmesi gereklidir. Çünkü bu araştırmanın neticesine göre sanayilerin talepleri dikkate alınmasına rağmen uygulamaya geçirilmediği veya geç kalındığı takdirde mesleki eğitimden gerekli verim alınamamakta, mezunların istihdamları, ücretleri, statüleri ile ilgili sorunlar bir türlü çözülememektedir.

Ülkemizde 1990'lerden sonra mesleki eğitime olan talebin giderek azaldığı görülmektedir. Halbuki Endüstri 4.0 ile birlikte yeni bir sanayi devrimine girilmiştir. Bundan dolayı yeni mesleklerin önemli olacağına öngörülmektedir. Bu durumda iktisadi sektörler ile iş birliği yapılmalı, altyapı çalışmaları vakit kaybedilmeden yerine getirilmeli, gençler hem lise hem de yükseköğretim seviyesinde mesleki eğitime yönlendirilmelidir. Ancak iktisadi hedefler için mesleki eğitime ağırlık verilerek kültür ve ahlak eğitimi hiçbir zaman arka planda bırakılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Afşar, M. (2009). Türkiye’de eğitim yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1), Erişim adresi: <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/291>
- Ak, R. ve Bingöl, B. A. (2011). Eğitim-büyüme ilişkisi yazını üzerine bir değerlendirme. Erişim adresi: <http://fdeyneli.pamukkale.edu.tr/1.pdf>
- Akbulut, U. (2010). Sanayi devrimleri dünyanın gidişini nasıl değiştirdi. Erişim adresi: <http://www.uralakbulut.com.tr/wpcontent/uploads/2009/11/SANAY%C4%B0DEVIR%C4%B0M%C4%B0D%C3%9CNYANING%C4%B0D%C4%B0%C5%9E%C4%B0N%C4%B0-DE%C4%9E%C4%B0%C5%9ET%C4%B0RD%C4%B0-HAZ%C4%B0RAN-2011.pdf>
- Akçacı, T. ve Bulut, E. (2017). Endüstri 4.0 ve inovasyon göstergeleri açısından Türkiye analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*. 4 (7). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/353274>
- Akhun, İ. (1980). Okul Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi: Öğrencilerin İş Yerlerinde Çalışması. *Eğitim ve Bilim*. 5(25) Erişim adresi: <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/5480/1640>
- Aktan, O. H. (1998). Atatürk’ün ekonomi politikası: ulusal bağımsızlık ve ekonomik bağımsızlık. *Hacettepe Üniversitesi Ebediyet Fakültesi Dergisi*. (15). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/616902>
- Akyıldız, H. ve Eroğlu, Ö. (2004) Türkiye Cumhuriyeti Dönemi uygulanan iktisat politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*. 9(1), 43-62. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/194981>
- Alkan, C., Doğan, H. ve Sezgin, İ. (1996). *Mesleki ve teknik eğitimin esasları kavramalar, gelişmeler, uygulamalar, yönelmeler*. 3. Baskı, Ankara: Gazi Büro Kitabevi
- Altınparmak, A. (2002). Türkiye’de devletçilik döneminde özel sektör sanayiinin gelişimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (13), 35-59. Erişim adresi: http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_13/03_Altiparmak.pdf
- Arap, S.K. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 65(1), 1-29. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/35921>

- BıNıCı, H. ve Necdet, A. (2004). Mesleki ve teknik eğitimde arayışlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24(3), 383-396. Erişim adresi: <http://gefad.gazi.edu.tr/article/viewFile/5000078782/5000073001>
- Bilgili, E. (1998). Dış ticaret, ekonomik kalkınma ve sanayi devrimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (12), 35-50. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/509993>
- Boratav, K. (2011). *Türkiye iktisat tarihi (1908-2009)*. 15. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi
- Buyruk, H. (2016). Ekonomik kalkınma hedefinden bin yıl kalkınma hedeflerine: Eğitim-Kalkınma İlişkinine Dair Bir Çözümleme. *Mülkiye Dergisi*. 40(1), 111-142. Erişim adresi: <http://mulkiyederigi.org/article/view/5000186150>
- Buyruk, H. (2018). Gelişen teknolojiler, değişen işgücü nitelikleri ve eğitim. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 8(14), 600-632. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/455062>
- Büyükaslan, M. Ali (1995). Toplumsal kalkınma ve eğitim. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 1(4), Erişim adresi: <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/1063-20120207134822-buyukaslan.pdf>
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *Diyarbakır Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11, 33-41. Erişim adresi: http://zgefdergi.com/Makaleler/884159134_11_03_Cakmak.pdf
- Çelik, A. (1979). *Okul sanayi eğitimi ile ortaya çıkan sorunlar*. Ankara
- Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu (1977, 5 Temmuz). Resmi Gazete. (Sayı: 15987) Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15987.pdf>
- Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu (1986, 19 Haziran). Resmi Gazete. (Sayı: 19136) Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19139.pdf>
- Çilingir, L. (2016). Bilim felsefesi. Demirbaş, M. (ed.). *Fen bilimleri öğretiminde bilimin doğası* içinde. (s. 2-21). Ankara: Pegem Akademi
- Çoşar, N. (2004). Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. *Türkiye Ekonomisi*. 209-228. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Nevin_Cosar/publication/323749095_Turkiye_Sinai_Kalkinma_Bankasi_ve_Sanayilesme/links/5aafa6ce0f7e9b4897c092b0/Tuerkiye-Sinai-Kalkinma-Bankasi-ve-Sanayilesme.pdf

- Demir, E. ve Şen, H. Ş. (2009). Cumhuriyet Dönemi mesleki ve teknik eğitim reformları. *Ege Eğitim Dergisi*. 10(2), 39-59. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/57032>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara
- Doğan, H. (1984). Okul Sanayi Ortaklaşa (OSANOR) Eğitimi çalışmaları ve elde edilen sonuçlar. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 17(1-2), 249-288. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6453.pdf>
- Doğan, H. (1989). Mesleki ve teknik eğitimin ilkeleri ve gelişmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/513/6337.pdf>
- Doğan, H., Ulusoy, A. ve Hacıoğlu, F. (1997). *Okul sanayi ilişkileri okuldan iş hayatına geçiş*. Ankara: Önder
- Doğruel, S. ve Doğruel, F. (2008). *Türkiye sanayiine sektörel bakış*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD). Erişim adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3659-turkiye-sanayiine-sektorel-bakis>
- Erdoğan, S. (1992). Türkiye’de sanayileşmenin tarihi gelişimi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5(5). 375-384. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/duhfd/issue/25213/266459>
- Erkal, E. (1978). *Orta teknik eğitim-sanayi ilişkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi
- Eroğlu, N. (2007) Atatürk Dönemi iktisat politikaları (1923-1938). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 23(2), 63-73. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/3712>
- Eser, U. (1993). *Türkiye’de sanayileşme*. Ankara: İmge Kitabevi
- Gökçe, B. (2012). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. 6. Baskı. Ankara: Savaş
- Gürol, M. (1997). *Okul sanayi İşbirliği*. Ankara: Pegem

- İnaç, H., Güner, Ü. ve Sarısoy, S. (2006). Eğitimin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 1(2), Erişim adresi:https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/14926/makaleler/1/2/arastirma_x-egitimin-ekonomik-buyume-kalkinma-uzerindeki-etkileri.pdf
- Karabıçak, M. (2000). Türkiye’de ekonomik istikrarsızlığın tarihsel gelişim süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*. (5)2, 49-65. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/195150>
- Kasalak, K. (2012). Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de sanayileşmeye etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (27), 65-79. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117822>
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2005). *Türkiye ekonomisi*. 18. Baskı, İstanbul: Remzi
- Koç, E., Şenel, M.C. ve Kaya, K. (2018). Dünyada ve Türkiye’de sanayileşme I-strateji ve temel sanayileşme sorunları. *Mühendis ve Makine*. 59 (690). 1-26. Erişim adresi: https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/01_makale_sanayilesmesorunlari__0.pdf
- Koşan, A. (2003). Eğitimde okul-endüstri işbirliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1-2), 107-129. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871941.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı. (1968). *Yüksek Danışma Kurulu I. Toplantısı (Konuşmalar-Tebliğler-Teklifler)*. Ankara: Baylan Basım ve Ciltevi
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1994). *Projeler Koordinasyon Kurulu Başkanlığı*. Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *Mesleki ve teknik eğitimin tarihçesi*. Ankara: Devlet Kitapları Basımevi
- Milli Eğitim Bakanlığı, Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü (1993). *Endüstriyel teknik öğretimde gelişmeler*. Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı (1975). *Endüstriyel Mesleki ve Teknik Öğretim ile Sanayi İlişkileri Sempozyumu*. Ankara: Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları
- Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Öğretim (1981). *Danışma Kurulları Yönetmeliği*. Ankara: Etüd ve Programlama Dairesi Yayınları

- Milli Eğitim Bakanlığı, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü. (1992). *Çıraklık ve yaygın eğitimde gelişmeler*. Ankara: MEB
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1990). *Çıraklık ve mesleki-teknik eğitim*. Ankara: MEB
- Milli Eğitim Bakanlığı, Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi. (1973). *Cumhuriyetin 50. yılında rakam ve grafiklerle milli eğitimimiz*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Numanoğlu, N. ve Nikelay, G.M. (Yay. haz.). (2016). *Türkiye'nin küresel rekabetçiliği için bir gereklilik olarak sanayi 4.0 geliştirmekte olan ekonomi perspektifi*. İstanbul: TÜSİAD. Erişim adresi: <http://www.tusiad.org/indir/2016/sanayi-40.pdf>
- Özalp, R. (1956). *Rakamlarla Türkiye'de mesleki ve teknik öğretim*. Ankara: Maarif
- Özalp, R. ve Irmak, M. (haz.). (1961). *Türkiye'de 100 yıllık mesleki ve teknik öğretim*. Ankara: MEB
- Özbey, F. R. (2000). Türk sanayileşme sürecinde bütünleşmiş strateji. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(1). Erişim adresi: <http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/AKU/1329#sthash.tIHZvHWF.dpbs>
- Özcan, K. (2010). *Mesleki ve teknik ortaöğretimde finansman harcamaları ve maliyet*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası
- Özgüven, A. (1987). İktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 45(1-4). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/8401>
- Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin rolü. *Sosyoekonomi*. (1), 27-44. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/197573>
- Özyurt, H. (1981). Atatürk Dönemi, Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk ekonomisindeki yapı değişikliğine etkileri (1933-1938). *Sosyoloji Konferansları*. (19), 119-148. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/101196>
- Saygılı, Ş., Yurtoğlu, H. ve Cihan, C. (2005). *Türkiye ekonomisinde sermaye birikimi, verimlilik ve büyüme (1972-2003)*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. (TÜSİAD). Erişim adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1916-tusiad-buyume-stratejileri-dizisi-no-6-turkiye-ekonomisinde-sermaye-birikimi-verimlilik-ve-buyume-1972-2003>

- Saygılı, Ş., Cihan, C. ve Yavan, Z.A. (2006). *Eğitim ve sürdürülebilir büyüme: Türkiye deneyimi, riskler ve fırsatlar*. İstanbul: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD). Erişim adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/3611-egitim-ve-surdurulebilir-buyume--turkiye-deneyimi--riskler-ve-firsatlar>
- Sener, S. ve Elevli, B. (2017). Endüstri 4.0’da yeni iş kolları ve yüksek öğrenim. *Mühendis Beyinler Dergisi*. 1(2), 25-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/muhendis-beyinler/issue/28909/316153>
- Sezgin, İ. (1987). Yeni mesleki-teknik eğitim sistemi ve okul-endüstri ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(2). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/hunefd/issue/7835/103163>
- Şahinkaya, S. (1999). *Sanayileşme süreçleri ve kalkınma-yatırım bankaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı
- Şahinkesen, A. (1989). Örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1(16). Erişim adresi: <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/13053/>
- Şenses, F. (1989). *1980 sonrası ekonomi politikaları ışığında Türkiye’de sanayileşme*. Ankara: Verso
- Şenses, F. ve Taymaz, E. (2003). Unutulan bir toplumsal amaç: sanayileşme ne oluyor? ne olmalı?. *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, 429-461. Erişim adresi: <https://erc.metu.edu.tr/en/system/files/menu/series03/0301.pdf>
- Taymaz, E. ve Suiçmez, H. (2005). Türkiye’de verimlilik, büyüme ve kriz. *Discussion Paper*. (4). Erişim adresi: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/83284/1/dp_2005-04.pdf
- Telatar, O. M. ve Terzi, H. (2010). Nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye üzerine inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), Erişim adresi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025006511>
- TMMOB Makine Mühendisleri Odası. (2007). Sanayi kongresi oda raporu. Erişim adresi: <https://www.mmo.org.tr/kitaplar/ulke-ornekleri-ile-kalkinma-ve-sanayilesme-modelleri>
- Torun, İ. (2003). Endüstri toplumu’nun oluşmasında etkili olan iktisadi ve sina-i faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 4(1). 181-190. Erişim adresi: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/175.pdf>

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *İstatistik göstergeler 1923-2011*. Ankara
- Uyanık, Y. (2008). Neoliberal kürselleşme sürecinde işgücü piyasaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi*. 10(2). 209-224. Erişim tarihi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/287448>
- Ünal, Ç. (2010). *Türkiye’de sanayi tarihi gelişimi ve bugünkü yapısı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Vatandaş, C. (2010). Cumhuriyetin ilk yıllarında bir toplumsal değişim aracı olarak eğitimin modernleştirilmesi. *Sosyoloji Konferansları*. (42), 41-62. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/iusoskon/issue/9546/119219>
- Yalçın, M. F. (2018). Küresel rekabette Türkiye açısından dönüm noktası: sanayi 4.0. *Sosyoekonomi*. 26(36). 225-233. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/456863>
- Yeşilay, R. B. (2005). Devletçiliğin Türkiye ekonomisindeki izdüşümleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimleri Dergisi*. 19(1) Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/atauniiibd/issue/2687/35298>
- Yıldırım, S. (2006). Türkiye’de 24 Ocak 1980 öncesi ve sonrası sanayileşme ve ekonomik büyüme etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/113071>